

colloquium-journal

ISSN 2520-6990

Międzynarodowe czasopismo naukowe

**Jurisprudence
National security
Medical sciences
Chemical sciences
Economic sciences
Philological sciences
Agricultural sciences
Pedagogical sciences
Public administration
Philosophical sciences
№29(188) 2023**

colloquium-journal

ISSN 2520-6990

ISSN 2520-2480

Colloquium-journal №29 (188), 2023

Część 1

(Warszawa, Polska)

Redaktor naczelny - **Paweł Nowak**

Ewa Kowalczyk

Rada naukowa

- **Dorota Dobija** - profesor i rachunkowości i zarządzania na uniwersytecie Koźmińskiego
- **Jemielniak Dariusz** - profesor dyrektor centrum naukowo-badawczego w zakresie organizacji i miejsc pracy, kierownik katedry zarządzania Międzynarodowego w Ku.
- **Mateusz Jabłoński** - politechnika Krakowska im. Tadeusza Kościuszki.
- **Henryka Danuta Stryczewska** – profesor, dziekan wydziału elektrotechniki i informatyki Politechniki Lubelskiej.
- **Bulakh Iryna Valerievna** - profesor nadzwyczajny w katedrze projektowania środowiska architektonicznego, Kijowski narodowy Uniwersytet budownictwa i architektury.
- **Leontiev Rudolf Georgievich** - doktor nauk ekonomicznych, profesor wyższej komisji atestacyjnej, główny naukowiec federalnego centrum badawczego chabarowska, dalekowschodni oddział rosyjskiej akademii nauk
- **Serebrennikova Anna Valerievna** - doktor prawa, profesor wydziału prawa karnego i kryminologii uniwersytetu Moskiewskiego M.V. Lomonosova, Rosja
- **Skopa Vitaliy Aleksandrovich** - doktor nauk historycznych, kierownik katedry filozofii i kulturoznawstwa
- **Pogrebnaya Yana Vsevolodovna** - doktor filologii, profesor nadzwyczajny, stawropolski państwowy Instytut pedagogiczny
- **Fanil Timeryanowicz Kuzbekov** - kandydat nauk historycznych, doktor nauk filologicznych. profesor, wydział Dziennikarstwa, Bashgosuniversitet
- **Aliyev Zakir Hussein oglu** - doctor of agricultural sciences, associate professor, professor of RAE a cademician RAPVHN and MAEP
- **Kanivets Alexander Vasilievich** - kandydat nauk technicznych, profesor nadzwyczajny Wydział Agrotechnologii i Transportu Drogowego, Państwowy Uniwersytet Rolniczy w Połtawie
- **Yavorska-Vitkovska Monika** - doktor edukacji, szkoła Kuyavsky-Pomorski w Bydgoszczu, dziekan nauk o filozofii i biologii; doktor edukacji, profesor
- **Chernyak Lev Pavlovich** - doktor nauk technicznych, profesor, katedra technologii chemicznej materiałów kompozytowych narodowy uniwersytet techniczny Ukrainy „Politechnika w Kijowie”
- **Vorona-Slivinskaya Lyubov Grigoryevna** - doktor nauk ekonomicznych, profesor, St. Petersburg University of Management Technologia i ekonomia
- **Voskresenskaya Elena Vladimirovna** doktor prawa, kierownik Katedry Prawa Cywilnego i Ochrony Własności Intelektualnej w dziedzinie techniki, Politechnika im. Piotra Wielkiego w Sankt Petersburgu
- **Tengiz Magradze** - doktor filozofii w dziedzinie energetyki i elektrotechniki, Georgian Technical University, Tbilisi, Gruzja
- **Usta-Azizova Dilnoza Ahrarova** - kandydat nauk pedagogicznych, profesor nadzwyczajny, Tashkent Pediatric Medical Institute, Uzbekistan
- **Oktay Salamov** - doktor filozofii w dziedzinie fizyki, honorowy doktor -profesor Międzynarodowej Akademii Ekoenergii, docent Wydziału Ekologii Azerbejdżańskiego Uniwersytetu Architektury i Budownictwa
- **Karakulov Fedor Andreevich** – researcher of the Department of Hydraulic Engineering and Hydraulics, federal state budgetary scientific institution "all-Russian research Institute of hydraulic Engineering and Melioration named after A. N. Kostyakov", Russia.
- **Askaryants Wiera Pietrowna** - Adiunkt w Katedrze Farmakologii, Fizjologia. Taszkencki Pediatryczny Instytut Medyczny. miasto Taszkent

INDEX COPERNICUS
INTERNATIONAL

НАУЧНАЯ ЭЛЕКТРОННАЯ
БИБЛИОТЕКА
LIBRARY.RU

«Colloquium-journal»

Wydawca «Interdruk» Poland, Warszawa

Annopol 4, 03-236

E-mail: info@colloquium-journal.org

<http://www.colloquium-journal.org/>

CONTENTS

PUBLIC ADMINISTRATION

<i>Сербуленко В.Н.</i> ДЕМОГРАФИЧЕСКИЙ ЗАКОН О ГОСУДАРСТВЕННОМ СУРРОГАТНОМ МАТЕРИНСТВЕ	5
<i>Serbulenko V.N.</i> DEMOGRAPHIC LAW ON STATE SURROGACY	5

MEDICAL SCIENCES

<i>Kotenko O., Martynov Yu., Basenko M., Bogutska O.</i> LITERATURE REVIEW: CURRENT PROBLEMS AND FUTURE PROSPECTS IN THE STUDY OF JUVENILE IDIOPATHIC ARTHRITIS	7
---	---

AGRICULTURAL SCIENCES

<i>Бекбергенова Ж.Т.</i> ОЦЕНКА ИННОВАЦИОННО-ТЕХНОЛОГИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ АГРОПРОМЫШЛЕННОГО КОМПЛЕКСА МАНГИСТАУСКОЙ ОБЛАСТИ	9
<i>Bekbergenova Zh.T.</i> ANALYSIS OF INNOVATIVE AND TECHNOLOGICAL DEVELOPMENT OF THE AGRO-INDUSTRIAL COMPLEX OF THE MANGYSTAU REGION	9
<i>Утебалиева Д.Б.</i> ЭКОНОМИЧЕСКАЯ ЭФФЕКТИВНОСТЬ ПОВЫШЕНИЯ ПЛОДОРОДИЯ ПОЧВ В СЕЛЬСКОМ ХОЗЯЙСТВЕ	11
<i>Utebaliyeva D.</i> ECONOMIC EFFECTIVENESS OF INCREASING SOIL FERTILITY IN AGRICULTURE	11

PHILOLOGICAL SCIENCES

<i>Алиева Т. С.</i> ДЕТСКАЯ ЛИТЕРАТУРА И ФОЛЬКЛОР	14
<i>Aliyeva T. S.</i> CHILDREN'S LITERATURE AND FOLKLORE	14
<i>Ахметьянова Н.А., Мусина А.Р.</i> ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ ГАСТРОНОМИЧЕСКОГО КОНТЕНТА НА РЕГИОНАЛЬНОМ ТЕЛЕВИДЕНИИ	16
<i>Ahmetyanova N.A., Musina A.R.</i> PROSPECTS FOR THE DEVELOPMENT OF GASTRONOMIC CONTENT ON REGIONAL TELEVISION	16

PHILOSOPHICAL SCIENCES

<i>Скопа В.А.</i> СОЦИАЛЬНО-ФИЛОСОФСКИЙ АНАЛИЗ КРИЗИСА ТЕХНОГЕННОЙ ЦИВИЛИЗАЦИИ	20
<i>Skopa V.A.</i> SOCIO-PHILOSOPHICAL ANALYSIS OF THE CRISIS OF TECHNOGENIC CIVILIZATION	20

CHEMICAL SCIENCES

<i>Маммадова А.С.</i> ОРГАНИЧЕСКИЕ СОЕДИНЕНИЯ УГЛЕВОДОРОДОВ И ИХ СВОЙСТВА	25
--	----

ECONOMIC SCIENCES

<i>Тажиева Т.И.</i> ЗНАЧИМОСТЬ ПРИМЕНЕНИЯ МОРСКИХ ВОДОРΟΣЛЕЙ ДЛЯ АПК	29
<i>Tazhiyeva I.T.</i> THE IMPORTANCE OF USING SEAWEED FOR AGRICULTURE	29
<i>Петросянц Т.В.</i> СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ «ЗЕЛЕНОГО» ФИНАНСИРОВАНИЯ В КАЗАХСТАНЕ	31
<i>Petrostyants T.V.</i> THE CURRENT STATE OF "GREEN" FINANCING IN KAZAKHSTAN	31
<i>Уралова А.</i> ESG И ВЛИЯНИЕ НА СТРАТЕГИИ РАЗВИТИЯ НЕФТЕГАЗОВЫХ КОМПАНИЙ КАЗАХСТАНА	33
<i>Uralova A.</i> ESG AND THE IMPACT ON THE DEVELOPMENT STRATEGIES OF OIL AND GAS COMPANIES IN KAZAKHSTAN	33

NATIONAL SECURITY

Савченко М.В., Нарубін Д.І., Копилов Е.В.

КРИМІНАЛЬНИЙ АНАЛІЗ: ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕЛЕКОМУНІКАЦІЙНІ РЕСУРСИ ЯКІ ВИКОРИСТОВУЮТЬСЯ ПІД ЧАС
КРИМІНАЛЬНОГО АНАЛІЗУ 35

Savchenko M.V., Narubin D.I., Kopilov E.V.

CRIMINAL ANALYSIS: INFORMATION TELECOMMUNICATION RESOURCES USED DURING CRIMINAL ANALYSIS 35

JURISPRUDENCE

Троцький Б.В., Базукін А.С., Копилов Е.В.

ЩОДО ОКРЕМИХ ПИТАНЬ АНАЛІТИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ В КРИМІНАЛЬНОМУ АНАЛІЗІ В УМОВАХ ВОЄННОГО
СТАНУ 39

Trotsky B.V., Bazukin A.S., Kopilov E.V.

CONCERNING CERTAIN ISSUES OF ANALYTICAL RESEARCH IN CRIMINAL SCIENCES UNDER THE CONDITIONS OF THE STATE
OF MARTIAL 39

Білик І.О., Савенко Б.А., Науковий керівник Копилов Е.В.

ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ
ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ВЛАСНОСТІ 44

Bilyk Ihor O., Savenko B.A., Scientific leader Kopylov E.V.

SOME FEATURES OF THE CONDUCT OF SECRET INVESTIGATORS (DETECTIVE) ACTIONS DURING THE PRE-JUDICIAL
INVESTIGATION OF CRIMES AGAINST PROPERTY 44

Бородавко А.Ю., Котенко Т.А., Науковий керівник Копилов Е.В.

ЩОДО ОКРЕМИХ ПИТАНЬ ТЕОРЕТИЧНОЇ РОЗРОБЛЕНОСТІ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ПРОТИДІЇ ШАХРАЙСТВАМ
ЧЕРЕЗ МЕРЕЖУ ІНТЕРНЕТ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 47

Borodavko A.Yu., Kotenko T.A., Kopylov E.V.

ON CERTAIN ISSUES OF THEORETICAL DEVELOPMENT OF OPERATIONAL AND INVESTIGATIVE COUNTERACTION TO FRAUD
VIA THE INTERNET UNDER MARTIAL LAW 47

Гулько К.О., Тихенко Я.В., Науковий керівник Копилов Е.В.

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ПРОВЕДЕННЯ НС(Р)Д ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ ЗА ФАКТОМ ОДЕРЖАННЯ
НЕПРАВОМІРНОЇ ВИГОДИ СУДДЯМИ 51

Gunko K. O., Tyhenko Ya.V., Scientific leader Kopylov E.V.

SEPARATE ISSUES OF THE CONDUCT OF THE NS(R)D DURING THE PRE-JUDICIAL INVESTIGATION ON THE FACT OF RECEIVING
AN UNLAWFUL BENEFIT BY THE JUDGES 51

Іванющенко А.В., Лях Є.В., Копилов Е.В.

ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У МІСЦЯХ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ 55

Ivanyushchenkov A.V., Lyakh Ye.V., Kopylov E.V.

FEATURES OF THE CONDUCT OF OPERATIVE AND SEARCH ACTIVITIES IN PLACES OF DEPRIVATION OF LIBERTY 55

Кравченко Д.К., Литвиненко О.О., Копилов Е.В.

СКЛАДОВІ ЕЛЕМЕНТИ СИЛ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ 58

Kravchenko D.K., Lytvynenko O.O., Kopylov E.V.

COMPONENT ELEMENTS OF THE FORCES OF OPERATIVE AND SEARCH ACTIVITIES OF THE NATIONAL POLICE OF UKRAINE 58

Попович О.О., Журба М.В., Копилов Е.В.

ДЖЕРЕЛА ІНФОРМАЦІЇ ЯКІ ВИКОРИСТОВУЮТЬСЯ ПІД ЧАС КРИМІНАЛЬНОГО АНАЛІЗУ 62

Porovych O.O., Zhurba M.V., Kopylov E.V.

SOURCES OF INFORMATION USED DURING CRIMINAL ANALYSIS 62

Слабких З.А., Пащенко О.О., Копилов Е.В.

ЗАСТОСУВАННЯ КРИМІНАЛЬНОГО АНАЛІЗУ ПІДРОЗДІЛАМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ У ПРОТИДІЇ
ЗЛОЧИННОСТІ 65

Slabkykh Z.A., Pashchenko O.O., Kopylov E.V.

APPLICATION OF CRIMINAL ANALYSIS BY UNITS OF THE NATIONAL POLICE OF UKRAINE IN COMBATING CRIME 65

Костюченко Д.С., Сорокін Р.О., Копилов Е.В.

АНАЛІЗ ТЕНДЕНЦІЙ У КІБЕРЗЛОЧИННОСТІ: ВИЯВЛЕННЯ ЗАГРОЗ ТА РОЗРОБКА ЗАХИСНИХ СТРАТЕГІЙ 68

Kostyuchenko D.S., Sorokin R.O., Kopilov E.V.

ANALYSIS OF TRENDS IN CYBERCRIME: IDENTIFICATION OF THREATS AND DEVELOPMENT OF PROTECTIVE STRATEGIES 68

Тимова А.С., Бакай В.Г., Науковий керівник Копилов Е.В.	
ЩОДО АКТУАЛЬНОСТІ ПИТАНЬ ПРОВЕДЕННЯ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	72
Titova A.S., Bakai V.H., Scientific leader Eduard Volodymyrovych Kopylov	
REGARDING THE RELEVANCE OF THE ISSUES OF CONDUCTING SECRET INVESTIGATIONS (DEVICE) ACTIONS UNDER THE CONDITIONS OF THE STATE OF MARTIAL	72

PEDAGOGICAL SCIENCES

Geldibayeva J.S., Pirjanova G.D.	
INNOVATIVE SCIENTIFIC TECHNOLOGIES RESEARCH IN JUDO	76
Шапочка К.А., Шапочка В.А., Купраш А.С.	
ІНДИВІДУАЛЬНІ ЗАВДАННЯ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ.....	80
Shapochka K.A., Shapochka V.A., Kuprash A.S.	
INDIVIDUAL TASKS AS A MEANS OF FORMING THE CULTURAL COMPETENCE OF STUDENTS OF THE NEW UKRAINIAN SCHOOL.....	80
Лісовська Т. А.	
ГЕНЕЗИС СІМЕЙНОГО ВИХОВАННЯ В УКРАЇНІ: ІСТОРИКО-ПЕДАГОГІЧНИЙ АСПЕКТ.....	84
Lisovska T.	
THE GENESIS OF FAMILY EDUCATION IN UKRAINE: HISTORICAL AND PEDAGOGICAL ASPECT.....	84
Філімонова Т.В.	
ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ ЗВО.....	87
Filimonova T.V.	
WAYS OF FORMING FUTURE PRIMARY SCHOOL TEACHERS' CITIZENSHIP COMPETENCE IN THE EDUCATIONAL PROCESS OF HER.....	87
Тесленко С.О.	
МОРАЛЬНА АКТИВНІСТЬ СТУДЕНТІВ СПЕЦІАЛЬНОСТІ 012 ДОШКІЛЬНА ОСВІТИ ПІД ЧАС ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ.....	91
Teslenko S.O.	
MORAL ACTIVITY OF STUDENTS OF SPECIALTY 012 PRESCHOOL EDUCATION DURING PROFESSIONAL TRAINING OF FUTURE SPECIALISTS.....	91

PUBLIC ADMINISTRATION

Сербуленко В.Н

Пенсионер

г. Подольск

Одесская обл.

Украина

ДЕМОГРАФИЧЕСКИЙ ЗАКОН О ГОСУДАРСТВЕННОМ СУРРОГАТНОМ МАТЕРИНСТВЕ.

Serbulenko V.N.

Pensioner

Podolsk

Odessa region

Ukraine

DEMOGRAPHIC LAW ON STATE SURROGACY.

Аннотация:

Разработав, приняв и воплотив в жизнь демографический закон о государственном суррогатном материнстве страны с низкой рождаемостью решат проблему по улучшению демографических показателей титульной нации, а это в основном развитые страны, страны с православной верой, страны с низким уровнем жизни в следствии деградированной политической системы, втянутыми в войны или в военные конфликты то ли на своих территориях, то ли на территориях других стран, решат вопрос с увеличением, контролем и качеством рождаемости титульной нации (вне зависимости от национальности) и не только страны в целом, а и территориально. К титульной нации относятся граждане, родившиеся в стране как минимум во втором поколении. Данный закон не освобождает государство от создания условий в стране, способствующих увеличению рождаемости в семьях, снижению количества аборт, уменьшения разводов, миграционных процессов путем создания комфортных условий жизни и поднятием жизненного уровня в стране.

Abstract:

By developing, adopting and implementing a demographic law on state surrogacy, countries with low birth rates will solve the problem of improving the demographic indicators of the titular nation, and these are mainly developed countries, countries with the Orthodox faith, countries with a low standard of living as a result of a degraded political system, drawn into wars or military conflicts either on their territories or on the territories of other countries, will solve the issue of increasing, controlling and quality of the birth rate of the titular nation (regardless of nationality) and not only the country as a whole, but also territorially. The titular nation includes citizens born in the country at least in the second generation. This law does not exempt the state from creating conditions in the country that contribute to increasing the birth rate in families, reducing the number of abortions, reducing divorces, and migration processes by creating comfortable living conditions and raising living standards in the country.

Ключевые слова: демография, закон, государственное суррогатное материнство, увеличение контроль качество рождаемости, страны с низкой рождаемостью, войны, военные конфликты, низкий уровень жизни, титульная нация (вне зависимости от национальности), миграционные процессы.

Key words: demography, law, state surrogacy, increasing quality control of the birth rate, countries with low birth rates, wars, military conflicts, low standard of living, titular nation (regardless of nationality), migration processes.

Разработав, приняв и воплотив в жизнь демографический закон о государственном суррогатном материнстве страны с низкой рождаемостью, а это в основном развитые страны, страны исповедующие православную веру, страны с низким уровнем жизни в следствии деградированной политической системы, втянутыми в войны или в военные конфликты то ли на своих территориях, то ли на территориях других стран, решат вопрос демографии с увеличением, контролем и качеством рождаемости титульной нации (вне зависимости от национальности). Данный закон поможет сбалансировать рождаемость и смертность не только страны в целом, а

и территориально. Также позволит избежать демографически качественной и количественной деградации титульной нации, тем самым обеспечив безопасность существования государства и его идентичности.

С развитием современного общества женщины в правах сравнялись с мужчинами. Это касается воспитания, образования, работы, гражданских прав. Все бы хорошо. Да данная система дала небольшой побочный эффект. Значительно уменьшилась рождаемость. А уменьшение рождаемости ставит под вопрос существования государства, его идентичности. Возвращаться в прошлое, отобрав у

женщин права не вариант. Заставить женщин рожать больше, невозможно. Запретить женщинам делать аборт, еще и опираясь на церковные каноны, это нарушение прав и свободного выбора женщин в деле рождения ребенка. Да и после принятия таких законов процветает теневой рынок аборт с отсутствием гарантий безопасности для женщин. Общество делится на два лагеря – одни за, другие против. Ведь до родов это плод. И женщине решать. Быть родам, или быть абарту. А вот после родов плод рождается и становится ребенком и за его жизнь несет ответственность семейная пара согласно законам. Стимулировать рождаемость с помощью огромных денежных выплат вариант, но ним пользуются в основном семьи с низким достатком. Зачастую в таких семьях качество зачатия, родов, материальное обеспечение ребенка, которое государство выплачивает роженице, дальнейшие уход и воспитание ребенка мягко говоря хромает. То есть. Деньги налогоплательщиков потрачены. А вот на что. Не понятно. Решать вопрос за счет увеличения принятия эмигрантов из стран с высокой рождаемостью но низким уровнем жизни, зачастую с чуждой верой, укладом жизни, военными конфликтами и войнами небезопасно. Ни все беженцы настроены дружелюбно по отношению к принимаемым странам. Ни все желают приносить стране пользу своим трудом. Напротив. Надеются на выплаты от государства. Обустроивают по национальному признаку анклав, не подчиняющиеся законам данной страны. У страны начинаются проблемы с эмигрантами и плюс потеря идентичности. Для улучшения демографических показателей в государстве предлагаю разработать и принять демографический закон о государственном суррогатном материнстве, как один из вариантов решения проблемы. В чем его суть. Создается база данных, в которую вносятся женщины, готовые заключить с государством договор о рождении ребенка на коммерческой основе. Государство в свою очередь обязано разработать сам процесс создания базы данных, принцип отбора будущих рожениц с учетом их здоровья, заключение договора с женщиной на процесс зачатия, вынашивания, родов, после родовой

уход за новорожденным, передача ребенка под материальную и юридическую опеку государства в интернат семейного типа. Определить величину денежного вознаграждения с социальными гарантиями для суррогатных матерей. После рождения ребенка и передачи его в интернат семейного типа женщина получает все полагающиеся выплаты и социальные гарантии. Если женщина после родов захочет оставить ребенка в своей семье. Пожалуйста. Но при этом договор с государством на рождение ребенка аннулируется, а женщине выплачивается денежное вознаграждение и социальные гарантии согласно закона о рождении ребенка. Дети, родившиеся по данному закону должны будут знать свою родословную, дабы избежать родственного кровосмешения в дальнейшей взрослой жизни при создании семьи с партнером, родившемся по данному закону. Такие данные могут быть в зашифрованном виде. Если запись не совпадает, значит можно смело создавать семью. Если совпадает, значит нет. Может быть при создании и разработке данного закона появятся еще вопросы и проблемы, которые придется решать. Ведь все и сразу предусмотреть невозможно.

Послесловие: У медали две стороны: одна блестит, другая не блестит. У весов две чаши. В нашем случае на одной чаше весов - насколько демографический закон о государственном суррогатном материнстве нарушает моральные принципы, устои, мировоззрения, церковную веру общества. На второй чаше весов – безопасность государства, его идентичность, возможность развиваться и быть конкурентно способным по отношению к другим странам. Все за и против необходимо взвесить и принять взвешенное решение. Тем более жизнь показывает, что создание и принятие данного закона назрело даже ни вчера.

Список литературы

1. С.Е.Сардак. «Сучасна проблематика міжнародного руху людських ресурсів: міграція, туризм, транзитно-професійні переміщення, віртуальний міжнародний рух.» /С.Е.Сардак//

MEDICAL SCIENCES

УДК 616.72-002.77

*Kotenko Oleksandra
Martynov Yurii
Basenko Mariia
Bogutska Olha*

DOI: [10.24412/2520-6990-2023-29188-7-8](https://doi.org/10.24412/2520-6990-2023-29188-7-8)

LITERATURE REVIEW: CURRENT PROBLEMS AND FUTURE PROSPECTS IN THE STUDY OF JUVENILE IDIOPATHIC ARTHRITIS

Abstract

Juvenile idiopathic arthritis (JIA) is a rare disease with distinct signs of varying severity, which often leads to disability in children. In the practice of pediatric rheumatology, JIA is one of the most common diseases. In recent years, progress in understanding the immunopathogenesis of the disease has led to improved therapies with significant improvements in patient outcomes. Despite these advances, there remain subgroups of JIA patients with refractory disease and severe disease-related complications, including various types of hypersensitivity reactions to biologic drugs, lack of diagnostic and prognostic biomarkers, and lower physical activity compared to healthy peers. This review highlights existing options for diagnosis, treatment of JIA, physical activity and/or exercise as a non-drug alternative to reduce inflammation, and explores potential future diagnostic and therapeutic tools.

Key words: juvenile idiopathic arthritis, biomarkers, biological treatments, hypersensitivity reactions, physical activity, inflammation.

Introduction

Juvenile idiopathic arthritis (JIA) is a diverse group of pediatric rheumatic disorders affecting children under 16 years for at least six weeks. It comprises seven categories according to the 2001 ILAR consensus conference, each with varying characteristics, including synovial inflammation, structural changes, and functional impairments. A new preliminary classification by PRINTO has been approved [1].

Etiology

Chronic arthritis in JIA involves an autoimmune attack on the synovial membrane, driven by overproduced proinflammatory cytokines (e.g., TNF- α , IL-1, IL-6). Autoreactive CD4⁺ T cells, particularly Th1 and Th17 cells, contribute to inflammation, along with S100 family proteins. Reduced anti-inflammatory IL-10 and impaired regulatory T cells disrupt immune tolerance. Genetic factors play a significant role, evidenced by familial aggregation and concordance rates in monozygotic twins [2,3].

Pathophysiology

Immune mechanisms in JIA subtypes differ. In oligoarthritis, polyarthritis, and psoriatic arthritis, IL-17 triggers joint damage via proinflammatory cytokines. ERA involves IL-23-driven inflammation, leading to bone formation via IL-22. Systemic arthritis results from constant innate immunity activation with proinflammatory cytokines like IL-1 beta, IL-6, and IL-18. Recent research highlights the role of the adaptive immune system, with distinct T cell subgroups identified during various disease stages. Regulatory T cells producing IL-17 rise during early inflammation, and achieving early remission with IL-1 blockade limits CD4 effector T cell expansion with IL-17, supporting the "window of opportunity" theory [4,5].

Diagnosis of JIA

Early diagnosis and prognosis are challenging due to the lack of validated biomarkers. Common initial lab tests include CBC, ESR, CRP, ANA, RF, anti-CCP antibodies, and HLA-B27. While these tests are widely used, a positive RF or anti-CCP has limited diagnostic value but may indicate a worse disease course. Fibrinogen, AST, and triglycerides are recommended in potential macrophage activation syndrome cases. Identifying new non-invasive diagnostic biomarkers is crucial [1].

MicroRNAs (miRNAs) as Potential Biomarkers

MiRNAs, short non-coding RNAs, have gained attention in JIA research due to their role in inflammatory responses and immune function. Dysregulated miRNAs show diagnostic and prognostic potential in rheumatic diseases. Challenges in miRNA research include isolation and quantification techniques, as well as a lack of consensus in methodologies and data normalization [6,7,8,9].

Use of MiRNAs in Predicting Treatment Response

Recent studies in rheumatoid arthritis indicate miRNAs as indicators of anti-inflammatory treatment efficacy, particularly in predicting responses to methotrexate and cytokine inhibitors. In a study involving DMARD patients, specific miRNAs were examined before methotrexate treatment, with responders showing lower baseline miRNA levels than non-responders. A double-blind study with early rheumatoid arthritis patients revealed that those with specific miRNA profiles responded better to adalimumab with methotrexate [10,11]. These findings have potential implications for

predicting therapy responses in autoimmune and inflammatory conditions like JIA, offering improved targeted interventions [10,11].

Treatment of JIA

JIA treatment involves medications, physiotherapy, surgery, and psychosocial support based on disease subtype and severity. NSAIDs provide initial symptom relief, but their use has decreased with more aggressive treatments like methotrexate and biologics [5].

Biological Treatment of JIA

Biologics, which target cytokines, receptors, signaling molecules, or cells, have seen increased use. They come in various forms and include TNF inhibitors, B-cell inhibitors, interleukin inhibitors, and selective costimulation modulators. However, biologics can cause hypersensitivity reactions, including infusion-related reactions (IRRs) and cytokine release reactions (CRRs) [12,13]. Predictable reactions can be prevented with slower administration and premedication [15].

Physical Activity in JIA Patients

Physical activity offers holistic benefits to JIA patients, addressing physiological, behavioral, and functional aspects. It helps manage inflammation, improve sleep, and alleviate symptoms. Tailored activities based on individual symptoms, lifestyle, and fitness levels are essential. However, the optimal methods and timing for physical activity in treatment schedules require further investigation [6].

References

- Martini A, Ravelli A, Avcin T, Beresford MW, Burgos-Vargas R, Cuttica R, Ilowite NT, Khubchandani R, Laxer RM, Lovell DJ, Petty RE, Wallace CA, Wulffraat NM, Pistorio A, Ruperto N., Pediatric Rheumatology International Trials Organization (PRINTO). Toward New Classification Criteria for Juvenile Idiopathic Arthritis: First Steps, Pediatric Rheumatology International Trials Organization International Consensus. *J Rheumatol.* 2019 Feb;46(2):190-197.
- Giancane G, Alongi A, Ravelli A. Update on the pathogenesis and treatment of juvenile idiopathic arthritis. *Curr Opin Rheumatol* (2017) 29:523–9. doi: 10.1097/BOR.0000000000000417
- Giancane G, Alongi A, Ravelli A. Update on the pathogenesis and treatment of juvenile idiopathic arthritis. *Curr Opin Rheumatol.* 2017 Sep;29(5):523-529.
- Brown RA, Henderlight M, Do T, Yasin S, Grom AA, DeLay M, Thornton S, Schulert GS. Neutrophils From Children With Systemic Juvenile Idiopathic Arthritis Exhibit Persistent Proinflammatory Activation Despite Long-Standing Clinically Inactive Disease. *Front Immunol.* 2018;9:2995.
- Henderson LA, Hoyt KJ, Lee PY, et al. Th17 reprogramming of T cells in systemic juvenile idiopathic arthritis. *JCI Insight.* 2020;5(6):e132508.
- Leitão A.L., Enguita F.J. A Structural View of miRNA Biogenesis and Function. *Noncoding RNA.* 2022;8:10. doi: 10.3390/ncrna8010010.
- Ormseth M.J., Solus J.F., Sheng Q., Ye F., Wu Q., Guo Y., Oeser A.M., Allen R.M., Vickers K.C., Stein C.M. Development and Validation of a MicroRNA Panel to Differentiate Between Patients with Rheumatoid Arthritis or Systemic Lupus Erythematosus and Controls. *J. Rheumatol.* 2020;47:188–196. doi: 10.3899/jrheum.181029.
- Ye J., Xu M., Tian X., Cai S., Zeng S. Research advances in the detection of miRNA. *J. Pharm. Anal.* 2019;9:217–226. doi: 10.1016/j.jpha.2019.05.004.
- De Gonzalo-Calvo D., Pérez-Boza J., Curado J., Devaux Y. Challenges of microRNA-based biomarkers in clinical application for cardiovascular diseases. *Clin. Transl. Med.* 2022;12:e585. doi: 10.1002/ctm2.585.
- Singh A., Patro PS, Aggarwal A. MicroRNA-132, miR-146a та miR-155 як потенційні біомаркери відповіді на метотрексат у пацієнтів з ревматоїдним артритом. *Clin. ревматол.* 2019 рік; 38 :877–884. doi: 10.1007/s10067-018-4380-z.
- Кастро-Віллегас К., Перес-Санчес К., Ескудеро А., Філіпеску І., Верду М., Руїс-Лімон П., Агірре М.А., Хіменес-Гомес Ю., Фонт П., Родрігес-Арїза А., та ін. Циркулюючі мікроРНК як потенційні біомаркери ефективності терапії у пацієнтів з ревматоїдним артритом, які отримували анти-TNF α . *Arthritis Res. Тер.* 2015 рік; 17:49 . doi: 10.1186/s13075-015-0555-z.
- Rider P., Carmi Y., Cohen I. Biologics for Targeting Inflammatory Cytokines, Clinical Uses, and Limitations. *Int. J. Cell Biol.* 2016;2016:9259646. doi: 10.1155/2016/9259646.
- Bavbek S., Pagani M., Alvarez-Cuesta E., Castells M., Dursun A.B., Hamadi S., Madrigal-Burgaleta R., Sanchez-Sanchez S., Vultaggio A. Hypersensitivity reactions to biologics: An EAACI position paper. *Allergy Eur. J. Allergy Clin. Immunol.* 2022;77:39–54. doi: 10.1111/all.14984.
- Gülsen A., Wedi B., Jappe U. Hypersensitivity reactions to biologics (part I): Allergy as an important differential diagnosis in complex immune-derived adverse events. *Allergo J. Int.* 2020;29:97–125. doi: 10.1007/s40629-020-00126-6.
- Isabwe G.A.C., Garcia Neuer M., de las Vecillas Sanchez L., Lynch D.M., Marquis K., Castells M. Hypersensitivity reactions to therapeutic monoclonal antibodies: Phenotypes and endotypes. *J. Allergy Clin. Immunol.* 2018;142:159–170.e2. doi: 10.1016/j.jaci.2018.02.018.

AGRICULTURAL SCIENCES

УДК 332.1. 330.15

Бекбергенова Ж.Т.

ассистент профессора

Каспийский Университет Технологии и инжиниринга им. Ш. Есенова. Казахстан.

DOI: [10.24412/2520-6990-2023-29188-9-11](https://doi.org/10.24412/2520-6990-2023-29188-9-11)

ОЦЕНКА ИННОВАЦИОННО-ТЕХНОЛОГИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ АГРОПРОМЫШЛЕННОГО КОМПЛЕКСА МАНГИСТАУСКОЙ ОБЛАСТИ

Bekbergenova Zh.T.

assistant professor

Caspian University of Technology and Engineering named after Sh. Yesenov. Kazakhstan.

ANALYSIS OF INNOVATIVE AND TECHNOLOGICAL DEVELOPMENT OF THE AGRO-INDUSTRIAL COMPLEX OF THE MANGYSTAU REGION

Аннотация

В статье дается оценка инновационного развития агропромышленного комплекса региона. На основе статистических данных анализируется объем валовой продукции сельского хозяйства и показатели по растениеводству.

Abstract

The article assesses the innovative development of the agro-industrial complex of the region. Based on statistical data, the volume of gross agricultural output and crop production indicators are analyzed.

Ключевые слова: новые технологии в АПК, продовольственная безопасность, государственная поддержка, сельское хозяйство, растениеводство.

Key words: new technologies in agriculture, food security, state support, agriculture, crop production.

Роль науки, инноваций и технологий в развитых странах в XXI в экономике становится прогрессирующей, так как экстенсивные факторы роста экономики в мире на сегодняшний день приближаются к максимальному уровню его использования.

Отечественной экономика переходит к устойчивому росту лишь при условии, когда создается полноценная национальная инновационная система. Все его составные части – это наука, инновации и новые технологии – должны быть согласованы между собой, а результатом данной деятельности защищены законом. Это все на законодательном уровне создают устойчивые преимущества в конкуренции, на внутреннем и на внешних рынках.

Решение задач АПК, стоящих перед современной экономикой Казахстана это переход на качественную новую стадию - подъема, который может быть обеспечен путем инновационно-ориентированного развития экономики. Это даст возможность решить макроэкономические задачи для ускорения развития экономики, а также насыщению внутреннего рынка высококачественными отечественными продовольственными товарами и гарантировать продовольственную безопасность всей страны.

На сегодняшний день агропромышленный комплекс Казахстана имеет высокую поддержку со

стороны государства. Политика в агропромышленном комплексе государства направлена на конкурентоспособной сельскохозяйственной продукции и максимального охвата и обеспечение субъектов АПК данной государственной поддержкой. Для реализации этой цели были разработаны государственные программы развития «Государственная программа развития АПК Республики Казахстан на 2017 – 2021 годы», «Государственная программа индустриально-инновационного развития Республики Казахстан на 2015 – 2019 годы», «Программа развития продуктивной занятости и массового предпринимательства на 2017-2021 годы», а также ведутся работы по расширению сотрудничества Республики Казахстан с международными финансовыми организациями.

АПК как важный ключевой фактор играет роль в обеспечении продовольственной независимости и безопасности всего государства. Именно продовольственная безопасность сегодня становится одним из самых важных приоритетов в сложившихся условиях. Когда многие страны частично закрыли свои границы в ряд стран и это привело к нарушению транспортно-логистических цепочек.

Мангистауская область – это один из регионов, который обеспечивает 6,0% ВВП страны. В том числе валовая продукция сельского хозяйства Мангистауской области в 2021 году составила 11734,3 млн. тенге, ИФО – 105,1% (таблица 1).

Динамика валовой продукции сельского хозяйства Мангистауской области

Показатели	2018 год	2019 год	2020 год	2021 год
Объем валовой продукции сельского хозяйства, млн. тенге	7 822,5	8 036,6	8 724,7	11734,3
ИФО валовой продукции сельского хозяйства	99,6	96,6	95,7	105,1

Доля сельского хозяйства региона в ВРП области составила 0,34% и за предыдущий период практически не изменилась (в 2020 году – 0,3%). в Мангистауской области отсутствуют поверхностные источники пресной воды, культурных пастбищ и резко континентальный, засушливый климат, от которого прямо зависит урожайность естественных пастбищ от погодных условий. Жесткие гидрологические условия, а также высокая минерализация всех подземных вод ограничивают развитие целого аграрного сектора.

Однако, даже несмотря на незначительную долю сельского хозяйства в ВРП и невысокую занятость (всего 1,3% от общего числа занятых в экономике), значение агропромышленной отрасли для региона существенно значима. В сельских местностях проживает больше половины населения обла-

сти и развитие эффективного инновационно-технологического развития агропромышленного сектора является гарантом социальной стабильности на селе.

Общая площадь земельных угодий Мангистауской области составляет 16,6 млн. га, из них земли сельскохозяйственного назначения – 5,99 млн. га (36,0%), посевная площадь основных сельхозкультур – 1,087 тыс. га (0,016%), в том числе посевная площадь с использованием передовой влагосберегающей технологии (капельное орошение) – 0,893 тыс. га (рост в 3,15 раза к 2012 году).

В разрезе угодий территория области представлена, в основном, пастбищными угодьями, общая площадь которых составляет 12,7 млн. га.

Растениеводство в регионе представлено, в основном, выращиванием овощей и бахчевых культур (таблица 2).

Таблица 2

Показатели по растениеводству за 2018-2021 годы

Наименование показателей	2018 год	2019 год	2020 год	2021 год	2021/2018, %
Валовой сбор овощей-бахчевых культур, тонн	11338,6	8787,4	12088,2	12853,3	113,35
Урожайность, ц/га:					
Овощи	110,2	183,3	84,2	92,3	83,7
Бахчевые	136,5	168,2	64,3	114,5	83,9

При этом по региону растениеводство размещено точечно, т.е. только на территориях, которые имеют достаточное количество подземной и трубопроводной поливной воды. Таким местностям можно отнести Кызылкум в Каракиянском и Мунайлинском районах, Тонерекши - в г. Жанаозен (где проходят трубопровод Астрахань-Мангистау), Саубет - в Тупкараганском районе, Жынгылды - в Мангистауском районе.

Согласно статистическим данным фактическая площадь посева в 2021 году составила 1615 га, из них с применением влагоресурсосберегающей технологии (капельного орошения) - 893,5 га, что больше уровня 2020 году на 610,3 га.

Во всем регионе в 2021 году действовали 9 теплиц с общей площадью 9,4 га, из них: 3 теплицы промышленного образца, площадью 6,2 га, 6 теплиц фермерского образца, площадью 3,2 га. Благодаря этому в 2021 году на закрытом грунте произведено и реализовано населению области 988,6 тонн овощных культур.

Проведенная оценка показателей по растениеводству показывает снижение урожайности в 2020

году. Это объясняется тем, что органами статистики в 2019 году были учтены площади сельскохозяйственных культур по домашним хозяйствам (огороды), но в общем валовом сборе урожая данные по ним не отражены. Площадь сельскохозяйственных культур в 2020 году составила 1561,7 га, что больше орошаемой площади 2019 года в 2,1 раза.

Таким образом, согласно проведенной оценке АПК Мангистауской области показывает что, актуальное значение приобретает разработка механизма дальнейшего развития интеграционного сотрудничества в аграрной сфере с другими регионами где АПК развит на высоком уровне. Проведенный анализ состояния сельского хозяйства позволил сделать вывод о том, что правительством страны принимаются конкретные меры, направленные на динамичное развитие данной отрасли.

Для дальнейшего роста сельского хозяйства важными должны стать формирование согласованных принципов таможенной, налоговой и тарифной политики в реальном секторе экономики; создание правовых условий для активизации инвестиционных процессов в сельском хозяйстве, внедрение в

АПК инновационно-технологического развития, а также развитие приграничного сотрудничества.

Список литературы

1. Сатыбалдин А. Проблемы обеспечения продовольственной безопасности Республики Казахстан. В сб. материалов конференции «Центральная Азия в системе глобальных отношений». Алматы: ФинЭк, 2019.

2. Государственная программа развития агропромышленного комплекса на 2017 – 2021 годы, утвержденной Указом Президента Республики Казахстан от 14 февраля 2017 года № 420

3. Концепция реализации Региональной программы развития агропромышленного комплекса Мангистауской области от 2 ноября 2021 года

4. Ельцова О., Мякенькая Б. И др. Продовольственный рынок Казахстана, Алматы, 2019

УДК 332.1.

Утебалиева Д.Б.

Каспийский университет технологий и инжиниринга им. Ш. Есенова

[DOI: 10.24412/2520-6990-2023-29188-11-13](https://doi.org/10.24412/2520-6990-2023-29188-11-13)

ЭКОНОМИЧЕСКАЯ ЭФФЕКТИВНОСТЬ ПОВЫШЕНИЯ ПЛОДОРОДИЯ ПОЧВ В СЕЛЬСКОМ ХОЗЯЙСТВЕ

Utebaliyeva D.

Sh. Yesenov Caspian University of Technology and Engineering

ECONOMIC EFFECTIVENESS OF INCREASING SOIL FERTILITY IN AGRICULTURE

Аннотация

Плодородие почв является ключевым фактором сельскохозяйственной продуктивности и устойчивости. Повышение плодородия почв необходимо для улучшения урожайности, снижения воздействия на окружающую среду и обеспечения продовольственной безопасности. В данной статье рассматриваются различные методы и практики повышения плодородия почв в сельском хозяйстве и оценивается их эффективность. Обсуждается значение органического вещества, управления питательными веществами, зеленых удобрений, севооборота и агролесомелиорации для улучшения плодородия почв. Также рассматривается роль современных технологий, таких как точное сельское хозяйство и биотехнологии, в повышении плодородия почв. Кроме того, изучаются экономические и экологические последствия различных практик повышения плодородия почв. Полученные результаты показывают, что сочетание органических и минеральных удобрений, в сочетании с устойчивыми сельскохозяйственными практиками, может эффективно повысить плодородие почв и улучшить сельскохозяйственную продуктивность.

Abstract

Soil fertility is a key factor in agricultural productivity and sustainability. Improving soil fertility is necessary to improve crop yields, reduce environmental impact and ensure food security. This article examines various methods and practices for increasing soil fertility in agriculture and evaluates their effectiveness. The importance of organic matter, nutrient management, green manure, crop rotation and agroforestry in improving soil fertility is discussed. The role of modern technologies, such as precision agriculture and biotechnology, in improving soil fertility is also discussed. In addition, the economic and environmental impacts of various soil fertility enhancement practices are studied. The results show that a combination of organic and mineral fertilizers, coupled with sustainable agricultural practices, can effectively increase soil fertility and improve agricultural productivity.

Ключевые слова: Плодородие почвы, сельское хозяйство, органическое вещество, управление питательными веществами, зеленые удобрения, севооборот, агролесомелиорация, точное сельское хозяйство, биотехнологии, устойчивость.

Keywords: Soil fertility, agriculture, organic matter, nutrient management, green manure, crop rotation, agroforestry, precision agriculture, biotechnology, sustainability.

Введение: Плодородие почв является ключевым фактором сельскохозяйственной продуктивности и устойчивости. Оно определяет способность почвы обеспечивать растения необходимыми питательными веществами для их роста и развития. Плодородие почв зависит от различных факторов, включая содержание органического вещества, доступность питательных веществ, структуру почвы и деятельность микроорганизмов. Недостаточное плодородие почв может привести к низкой урожайности, дефициту питательных веществ и деградации окружающей среды. Поэтому повышение пло-

дородия почв крайне важно для обеспечения продовольственной безопасности, снижения воздействия на окружающую среду и поощрения устойчивого сельского хозяйства [1].

Основная часть. В Послании главы Государства К.К. Токаева народу Казахстана «Справедливое Государство. Единая нация. Благополучное общество» подчеркнут, что одной из ключевых остается проблема развития сельского хозяйства. Потому что состояние отрасли напрямую влияет на продовольственную безопасность страны. Было отмечено, что предстоит решить стратегическую за-

дачу увеличения объемов производства и повышения добавленной стоимости отечественной сельхозпродукции [2].

Повышение производительности труда в сельском хозяйстве может быть достигнуто за счет повышения плодородия почв, внедрения передовых технологий производства, химизации земли, то есть применения удобрений, улучшения структуры пахотных земель.

Основным источником агроэкосистемы являются почвы и сельскохозяйственные культуры. Ведь в них преобразуется солнечная энергия. Растения используют энергию солнечного света посредством фотосинтеза, а почва получает и накапливает большое количество энергии из синтезированного органического вещества. Таким образом, процесс биологического круговорота обеспечивает необходимые живым организмам углерод, водород, кислород, азот, фосфор, калий, кальций и др. концентрирует биофильные элементы.

Поэтому необходимо постоянно ухаживать за почвой и из года в год повышать ее плодородие. Это также важно для будущих поколений. Экологические свойства почвы: способность собирать питательные вещества, то есть плодородие, водоемкость, пористость, влагопроницаемость, воздушный и тепловой режимы, тесно связаны с ее механическим составом, физико-химическими свойствами. Роль органических удобрений в повышении плодородия почвы очень велика [3].

Внесение органических и минеральных удобрений является мерой, оказывающей наиболее сильное влияние на круговорот веществ в сельском хозяйстве. Удобрения комплексно влияют на состав почвы, дополняют растения необходимыми питательными веществами, улучшают химические, агрохимические и физические свойства почвы, повышают ее биологическую активность, вызывают мобилизацию питательных веществ в почве в подвижную, усвояемую форму.

Известно, что плодородие почв в орошаемых севооборотах, включая перегонной, снизилось на 25-35 процентов из-за игнорирования сложных экологических условий в сельском хозяйстве Казахстана. Это связано с тем, что агрохимическое и агрофизическое состояние почвы ухудшилось, почва уплотнилась и эродировалась, нарушена экология почв большинства регионов страны. В нашей республике количество загрязненных земель с пониженным плодородием составляет 85-90 миллионов. достигает гектара. Чтобы восстановить их плодородие, необходимо использовать различные мероприятия по оплодотворению.

Существует несколько методов и практик для повышения плодородия почв в сельском хозяйстве. Органическое вещество играет важную роль в улучшении плодородия почв, так как оно улучшает структуру почвы, удерживает воду и обеспечивает доступность питательных веществ. Добавление органического вещества через компостирование, зеленые удобрения и остатки урожая может значительно повысить плодородие почв. Управление питательными веществами также является важным

аспектом повышения плодородия почв. Правильное применение удобрений, сбалансированные соотношения питательных веществ и почвенный анализ могут помочь поддерживать плодородие почвы и предотвращать дефицит питательных веществ. Зеленые удобрения и севооборот также эффективные практики для улучшения плодородия почв путем добавления органического вещества, подавления сорняков и разрушения циклов вредителей. Агроролесомелиорационные системы, которые интегрируют деревья с культурами или скотом, могут способствовать улучшению плодородия почв через циклирование питательных веществ и контроль эрозии [4].

Современные технологии, такие как точное сельское хозяйство и биотехнологии, имеют потенциал для повышения плодородия почв за счет оптимизации применения удобрений и разработки сортов культур с улучшенной эффективностью поглощения питательных веществ. Точное сельское хозяйство использует передовые технологии, такие как GPS, датчики и дроны для мониторинга состояния почвы и более эффективного применения удобрений. Биотехнологии могут разрабатывать генетически модифицированные культуры с улучшенным поглощением питательных веществ или толерантностью к экологическому стрессу.

В ходе анализа результатов исследований установлено, что применение фосфогипса для повышения плодородия засоленных почв не только повышает урожайность сельскохозяйственных культур, но и увеличивает чистую прибыль хозяйств от орошаемых земель.

Как показывает опыт экономически развитых стран, для устойчивого развития аграрного сектора необходима продуманная, системная экономическая поддержка на государственном уровне, административное регулирование не работает. Сельское хозяйство США является одной из основных отраслей экономики и занимает особое место в сознании жителей этой страны.

В странах с менее благоприятным климатом и почвенным составом для сельского хозяйства в прогнозировании урожая и планировании использования земель применяется технологический и научно обоснованный подход во избежание потерь сельскохозяйственного производства. Опыт Иордании и Марокко подтверждает эффективность использования ГИС технологий для определения пригодности земли для ведения сельского хозяйства. Первым этапом оценки пригодности земель для сельского хозяйства является комплексная оценка пригодности с учетом количества осадков, температуры, процента уклона, типов почвы и пространственного распределения колодцев с подземными водами [5].

Эффективность практик повышения плодородия почв зависит от различных факторов, таких как тип почвы, климат, тип культуры и методы управления. Исследования показывают, что сочетание органических и минеральных удобрений может эффективно повысить плодородие почв и урожай-

ность. Устойчивые сельскохозяйственные практики, такие как сохранение почвы, мульчирование и агроэкологические подходы также способствуют повышению плодородия почв. Однако необходимо учитывать экономические и экологические последствия различных практик повышения плодородия почв. В то время как органические методы обработки могут улучшить плодородие почв и снизить воздействие на окружающую среду, они могут потребовать больше труда и ресурсов по сравнению с традиционными методами обработки.

Заключение.

Таким образом, повышение плодородия почв крайне важно для улучшения сельскохозяйственной продуктивности, поощрения устойчивого сельского хозяйства и обеспечения продовольственной безопасности. Различные методы и практики, такие как добавление органического вещества, управление питательными веществами, зеленые удобрения, севооборот, агролесомелиорация, точное сельское хозяйство и биотехнологии могут эффективно повысить плодородие почв. Сочетание этих методов, адаптированных к конкретным агроэкологическим условиям, может способствовать устойчивому повышению плодородия почв в сельском хозяйстве. Для продвижения принятия этих методов необходимы дальнейшие исследования и распространение

информации, а также решение экономических и экологических проблем, связанных с повышением плодородия почв.

Список использованной литературы

1. Куликов Я. К. Почвенные ресурсы: учебное пособие для студентов учреждений высшего образования по специальности «Биоэкология»/ Куликов Я. К.- Минск: Вышэйшая школа, 2013.- 318 [1].
2. Послание главы Государства К.К. Токаева народу Казахстана «Справедливое Государство. Единая нация. Благополучное общество». 2023
3. Продовольственная и Сельскохозяйственная Организация Объединённых Наций. Планирование использования земельных ресурсов для устойчивого управления землепользованием [Электронный ресурс].-2018.- URL: <http://www.fao.org/3/x5648e/x5648e04.htm> (дата обращения: 17.10.2020).
4. Варламов А.А. Применение материалов государственного мониторинга земель в системе УЗР [Электронный ресурс].-2012.-URL: <http://www.files.cdml.ru>
5. Даниярова Марзия Тайбулатовна, Качественное состояние сельскохозяйственных земель Республики Казахстан. Проблемы агрорынка, No4, 2020 ISSN-L 2708-9991, ISSN 1817-728X

PHILOLOGICAL SCIENCES

Алиева Т. С.

Азербайджанский Государственный Педагогический Университет,
Баку, АзербайджанDOI: [10.24412/2520-6990-2023-29188-14-15](https://doi.org/10.24412/2520-6990-2023-29188-14-15)

ДЕТСКАЯ ЛИТЕРАТУРА И ФОЛЬКЛОР

Aliyeva T. S.

Azerbaijan State Pedagogical University
Baku, Azerbaijan

CHILDREN'S LITERATURE AND FOLKLORE

Аннотация.

Вопросы использования фольклора в детской литературе достаточно актуальны, поскольку с их помощью обогащается словарный состав языка, формируются ментальные этнические представления о себе и о мире. На разных этапах развития богатой литературы можно видеть разную степень использования фольклорных данных. Это связано с творческими наклонностями самого писателя, а также с требованиями эпохи.

Abstract

The questions of using folklore in children's literature are quite relevant, since with their help the vocabulary of the language is enriched, mental ethnic ideas about oneself and the world are formed. At different stages of the development of rich literature, it is possible to see a different degree of use of folklore data. This is due to the creative inclinations of the writer himself, as well as the requirements of the era.

Ключевые слова: детская литература, фольклор, творчество писателей и поэтов, периодизация творчества.

Key words: children's literature, creativity of writers and poets, folklore, periodization of creativity.

Введение. Одной из важных проблем филологической мысли во все исторические периоды была взаимосвязь фольклорной и письменной литературы. Эта проблема всегда привлекала внимание из-за того, что для письменной литературы фольклор является неисчерпаемым источником литературного творчества. Фольклор, устное народное творчество на протяжении всей истории художественной литературы обеспечивали ее художественными образами, глубокими идеями, содержанием воспитательного характера.

В этом отношении Азербайджанская литература и детская литература, как одно из ведущих ее направлений, не являются исключением. В становлении и развитии детской литературы фольклор играет большую роль. Отметим, что основным источником фольклора, используемого детской литературой, является детский фольклор. Детский фольклор, как известно, «...это, прежде всего, примеры устного народного творчества, созданного взрослыми и детьми, для выражения т охвата средств быта детей, их игр, развлечений, досуга, желаний, эмоций, При этом выбранные темы, их идеи, формы, содержание, стиль, даже подбор слов и выражений должны соответствовать вкусу, знаниям, мировоззрению, возрасту и психологии детей» [1, с. 9].

Даже классические Азербайджанские поэты считали фольклор основным источником своего творчества. Например, влияние фольклорных мотивов и сюжетов наглядно видно в произведениях Хагани, Низами, Физули, Сабира и других выдающихся Азербайджанских поэтов.

Как уже говорилось, фольклор, один из древнейших образцов словесного искусства, привлекал внимание многих писателей и поэтов, которые в

своих произведениях обязательно обращались к устной литературе. Но были и другие формы и методы этого обращения, что является основной целью нашего исследования.

На основе текстов Азербайджанской детской литературы можно выделить два способа и средства использования фольклора детскими писателями:

- 1) писатель использует форму фольклора,
- 2) писатель извлекает пользу из фольклора на уровне содержания.

Первый метод предполагает использование писателем фольклорных жанров и видов. То есть писатель обращается к готовым жанровым формам фольклора, чтобы украсить предмет и идею, которую он хочет обрисовать, и идею, которую от хочет изложить. Разумеется, для этого обращения есть определенные причины. Прежде всего, следует отметить, что жанры фольклора, особенно в детском фольклоре, создавались людьми с учетом возрастных возможностей ребенка, его восприятия и уровня мышления, который находится в процессе формирования личности. Этот аспект детского фольклора всегда привлекал писателей и поэтов.

Можно сказать, что литературные тексты детской литературы, написанные по первому методу, основаны на жанровых формах, таких как сказки, басни-аллегии, обманчивые стихи, пятистишия, легенды. Например, здесь можно указать на литературные произведения, широко известные в мировой детской литературе – «Маленькой принц»,

А. С. Экзюпери «Мальш и Карлсон, который живет на крыше» Астрид Лингрен, «Пеппи Длинный чулок», и др.

В Азербайджанской детской литературе также есть достаточное количество оригинальных тек-

стов. Например, в начале прошлого века были изданы произведения Сулеймана Сани Ахундова «Страшные сказки», Османа Сарывелли – «Сказки старика», Азизы Джафарзаде – «Сказки моей матери», «Сказки моей дочери», Микаила Рзакулузаде – «Морская сказка», А. Самедова – «Сказка волшебной кисти», «Сказка о справедливом короле и мельнике», «Сказка о золотой короле», Хусейна Аббасзаде – «Сказки о Наргиз и Нигяр», Эльчина – «Соловиная сказка», и десятки подобных произведений, созданных в начале XXI века.

Как мы уже видели, основной формой фольклора, используемой в детской литературе, являются сказки. Даже в мировой литературной критике сформировано такое понятие, как «литературная сказка». Ранее в этом смысле использовалось понятие фольклористической или фольклорной сказки. Есть ряд причин, по которым предпочитается использование жанра сказок. Прежде всего, это связано с широтой темы и содержания жанра сказки. Ведь в сказках добро побеждает зло, как и чувство любви к родине, любви к родному очагу, привязанность к природе, уважение к труду, смекалка, уважение к старшим, верность в дружбе,

С другой стороны, как отмечал акад. Б. Набиев, «существует необходимость в искреннем общении между автором и ребенком, который апеллирует к сказке, не остается необходимости в длинных поучениях и назиданиях, неискренних беседах дидактического характера [2. с. 155].

В таких примерах детской литературы стиль письма, стиль отдельных писателей отдает живостью и очарованием, духом фольклора, а язык этих текстов составлен из словаря простого народного языка, который понятен детям. Именно это обуславливает обращение писателей к фольклору.

Если взглянуть на текстовое богатство детской литературы в Азербайджане, можно понять, что действительно «...сказки являются одним из исключительных эпических фольклорных источников детской литературы. На всех этапах Азербайджанской литературы были заимствования на уровне мотива, изображаемых событий, рассказов, сюжетов, событий и избираемых тем. В шестидесятые годы прошлого века сказки были в центре внимания творческой среды, как форма работы, применяемая в детской литературе. Богатые сказочные формулы преобразуют всю структурную самобытность сказания в целом и охватывают всю систему на основе переходной функции» [3, с. 19].

Еще один популярный жанр фольклора, к которому часто обращаются в детской литературе – это легенды и предания. Такие произведения остаются верны фольклору от начала до конца, и даже на первый взгляд больше напоминают устную традицию, а не письменную литературу. Среди произведений можно указать следующие: это «Предание зеркального озера» Сулеймана Рагимова, «Легенда об Арпачай», «Легенда о Соловье», «Миф о скале Катар» Гусейна Ариффа и др.

Второй метод, который был отмечен выше, предполагает привнесение авторам готового сюжета и мотивов из устной литературы в свое произведение. Известно, что история применения этого метода в письменной литературе достаточно древняя, и пути развития этой традиции достаточно богаты. Например, «Сказки» великого русского поэта А. С. Пушкина были созданы именно таким образом. Известно, что поэту в детстве сказки рассказывала няня (тюркской национальности), он переложил их в стихи, создав прекрасные поэмы, популярные до сих пор. Его стихи являются ярким примером того, как готовый фольклор можно изложить в другой форме (к примеру, в форме стихотворного жанра).

Как видно, во втором методе также доминирующим является жанр сказки. В Азербайджанской детской литературе можно найти этому достаточно примеров. Например, поэма М. Мушфига «Шенгюль», Шунгюль, Менгюль» (по мотивам детской сказки «Шенгюльюм, Шунгюльюм, Менгюльюм») и «Тук - Тук ханум» А. Шаига (по мотивам «Тук-Тук ханум и Дозанкурду бек»), пьеса М. Сеидзаде «Джиртдан» (по мотивам одноименной сказки), «Сказка о Фатьме» М. Дильбази (по мотивам детской сказки «Красавица Фатьма»), сказка А. Самедова «Лиса поручила лисе, а та – своему хвосту» рассказ (по мотивам сказки «Сказка о лисе») и др. [4]. Эти и другие произведения составлены из письменных и литературных форм, которые были созданы и существовали в устной традиции.

Кроме того, есть случаи, когда темы сказаний (дастанов) привносятся в детскую литературу. Например, рассказы М. Рзакулузаде для детей, такие как «Сила народа», «Сердце матери, горный цветок», «Дели Озан», основаны на мотивах книги «Деде Коркут» [5].

Выводы. Таким образом, суммируя вышесказанное, мы можем сделать вывод, что Азербайджанская детская литература с самого начала находилась и находится в тесной связи с фольклором и обогащалась за счет этого с точки зрения формы и содержания. В развитии детской литературы готовые формы и рамки фольклора, его сюжетно – образная система всегда играли ведущую роль.

Литература

1. Кафарлы Р. Жанровая система поэтика детского фольклора. Баку: Наука и образование, 2013. -540 с.
2. Набиев Б. Сказка и проза // Азербайджанский журнал, 1971, №8, с. 18-25
3. Алиева Р. Эпические фольклорные традиции в Азербайджанской детской литературе второй половины XX века. Баку: 2018. – 171 с.
4. Ахундова А. Скажу роза, скажу мак (Азербайджанские народные песни, баяты, считалки, небылицы, дразнилки, скороговорки и загадки). Баку: Гянджлик, 1987. – 124с.
5. Книга отца нашего Коркута. Огузский героический эпос (пер. А. Ахундовой), Баку: Язычы, 1989. – 60 с.

Ахметьянова Наиля Ахмадулловна,
Кандидат филологических наук, доцент,
Уфимский университет науки и технологий,
г. Уфа, Россия
Мусина Алина Рашидовна,
Магистрант,
Уфимский университет науки и технологий,
г. Уфа, Россия

[DOI: 10.24412/2520-6990-2023-29188-16-19](https://doi.org/10.24412/2520-6990-2023-29188-16-19)

ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ ГАСТРОНОМИЧЕСКОГО КОНТЕНТА НА РЕГИОНАЛЬНОМ ТЕЛЕВИДЕНИИ

Ahmetyanova Naila Ahmadullova
Candidate of Philology, Associate Professor,
Ufa University of Science and Technology,
Ufa, Russia
Musina Alina Rashidovna,
Graduate student,
Ufa University of Science and Technology,
Ufa, Russia

PROSPECTS FOR THE DEVELOPMENT OF GASTRONOMIC CONTENT ON REGIONAL TELEVISION

Аннотация

В статье рассматривается тема формирования вкусовых привычек и гастрономических традиций у массовой аудитории регионального телевидения. Рассматриваются приемы популяризации и специфика подачи информации с позиций гастрономической культуры. На основе контент анализа авторы приходят к выводу о том, что региональные телеканалы придерживаются традиционных методов создания гастрономических шоу, не позволяя себе необычные эксперименты и игры с форматами.

Abstract

The article discusses the topic of the formation of taste habits and gastronomic traditions among the mass audience of regional television. The methods of popularization and the specifics of the presentation of information from the standpoint of gastronomic culture are considered. Based on the content analysis, the authors come to the conclusion that regional TV channels adhere to traditional methods of creating gastronomic shows, not allowing themselves unusual experiments and games with formats.

Ключевые слова: *Гастрономический контент, кулинарные традиции, кулинарные теле-шоу, региональное телевидение.*

Keywords: *Gastronomic content, culinary traditions, culinary TV shows, regional television.*

Возросший спрос на гастрономическую тематику среди аудитории средств массовой информации (далее:СМИ), возникающий в результате осмысления особенностей гастрономической культуры народа является одним из основных направлений не только в нутрициологии, философии, этнологии, но и в современной журналистике, а признаки, формирующие гастрономическую культуру до сих пор остаются предметом для дискуссий [2, с. 8; 9, с.115]. Вместе с тем влияние средств массовой информации на индивида в информационном пространстве и в современном обществе в целом постоянно растет, а вопросы формирования гастрономических привычек и феномен еды как источник информации, развлекательности не были предметом научных исследований, что и определяет научную новизну статьи. Целью данной статьи является анализ степени формирования и развития вкусовых предпочтений и традиций в СМИ на примере передач телеканалов Республики Башкортостан (далее: Башкортостан), одного из субъектов Российской

Федерации. Достижение указанной цели обусловило необходимость постановки и решения следующих задач: проанализировать методы популяризации гастрономической тематики на кулинарных передачах, с точки зрения особенностей подачи журналистского материала, структурных элементов и цели создания [9; с. 115].

Гастрономический жанр является неотъемлемой частью федерального и регионального телевидения России [2; с.8]. Каналы считают обязательным в сетке вещания иметь хотя бы одно кулинарное шоу, чтобы контент был разнообразным и отвечал всем зрительским запросам. К. Г. Абелян резюмирует, что «в современной гуманитарной науке отмечается рост интереса к повседневности, в том числе к теме питания, появляется всё больше программ о кулинарии» [1; с. 1]. Заметен спрос на программы, которые не имели бы политический характер. Несомненно, самыми популярными программами являются шоу, посвящённые крупным праздникам, новостные и политические передачи,

спортивные трансляции [5], но программы о питании не сдают позиции и завоёвывают зрительскую симпатию. Тем более, что телезрители, с одной стороны, интересуются политикой, но информационных программ настолько много, что люди устали от тяжёлой информации и интересуются шоу бытовой тематики, о жизни людей, о здоровье и юморе [6].

По мнению А.Р. Яшиной, «гастрономические программы стали удобной возможностью не только рассказать телезрителям о питании, но и посредством контента продвигать товары, как продовольственные, так и касающиеся кухонной утвари, мебели и техники» [8, с. 3]. И рост популярности программ о еде не случаен. Д. А. Бакеева и А. Р. Яшина пришли к выводу, что food-реклама становится популярной нишей благодаря блогам и социальным сетям, гастрономический жанр развивается именно за счёт сети Интернет, количество блогов неуловимо растёт, доставки еды становятся обыденностью для российских граждан, организуются фестивали еды и открываются рестораны быстрого питания [8, с. 2]. Несмотря на то, что жанр становится популярным именно благодаря блогам, передачи о кулинарии транслируются не только в видеостингах, но и на телевидении. На федеральном ТВ гастрономических шоу много и они продолжают развиваться, создаются новые форматы, невзирая на то, что рецепт любого блюда можно найти в Сети или посмотреть обучающий ролик на Ютубе. Более того, некоторые программы о кулинарии являются визитными карточками телеканалов. Например, на «Пятнице» транслируется большое количество шоу гастрономической тематики: «На ножах», «Кондитер», «Адская кухня», «Битва шефов», «Адский шеф». На «НТВ» - «Едим Дома», на «ТНТ» - «Битва пикников», на «СТС» - «Просто кухня». «РенТВ» некогда транслировало шоу «Званный ужин», которое полюбили телезрители за счёт экстравагантных гостей, а шоу «Смак» на «Первом канале» радовало зрителей вкусными рецептами до 2018-го года.

У шоу о кулинарии есть свои правила. Так А.Р. Яшина определила обязательные условия для создания хорошего проекта о кулинарии, как на телевидении, так и в видеостингах [8, с. 3]:

1. Наличие достаточного пространства для съёмки, чтобы всё нужное для приготовления пищи было под рукой. Необходимо иметь достаточно места, чтобы ничего не мешало готовке;
2. Зоны дегустации и фотосъёмки;
3. Оборудование на удобных штативах, чтобы можно было быстро передвигать технику и снимать с любых ракурсов;
4. Наличие в ближайшем доступе розеток.

Можно добавить обязательные условия в виде хорошей, качественной техники и светлой студии, чтобы конечное изображение и звук были приемлемыми для восприятия.

К ведущим кулинарных шоу также предъявляются требования. Помимо того, что журналист должен быть опрятно одетым и аккуратно выглядящим, он также должен обладать рядом личностных

качеств. Е.А. Федяева считает, что ведущий кулинарной программы должен обладать живой и речью, чувством юмора, иметь непринуждённую манеру общения, харизму. Он не обязан быть строгим и скупым на слова, он должен уметь поддерживать диалог с соведущим или приглашённым гостем, а это также подразумевает талант в импровизации [7, с. 56]. Поскольку кулинарные шоу часто являются не только познавательными, но и развлекательными, то у ведущего должны быть следующие качества: искренность, интеллект, правильно поставленная интонация и богатый словарный запас, артистизм, общительность, коммуникабельность [3, с. 403].

Учитывая требования, предъявляемые к кулинарным шоу и к ведущим, мы считаем необходимым проанализировать программы на региональном телевидении и определить, как на Башкирском ТВ развивается гастрономический формат и соответствует ли итоговый продукт всем предъявляемым к нему качествам.

На городском телеканале «Вся Уфа» выходит передача «Вкусно». Ведущий – Ашот Бабаджанов приглашает в эфир гостей вместе с которыми готовит блюда. Гости – это известные в рамках столицы и республики люди, например, модель и телеведущая – Евгения Машко, баянисты Айдар и Алмаз Юнусовы и другие. Мы возьмём для анализа один из последних выпусков [11], где ведущий общается с гостем – композитором Ришатом Рахимовым. Видео длится почти 15 минут. В начале есть рекламная интеграция с доставкой продуктов, после ведущий представляется, а также знакомит зрителей с гостем, рассказывая его краткую биографию. Ашот Бабаджанов общается с гостем уважительно и непринуждённо, импровизирует на ходу и речь не кажется заранее отрепетированной. Он выстраивает коммуникацию, не перебивает гостя и старается больше преподнести не себя, а приглашённую звезду. Студия просторная, светлая, белая (именно такой цвет выбирает наибольшее количество редакций для кулинарных шоу), в кадре нет захламления ненужными предметами, акцент направлен на ведущего, гостя и продукты питания. Также особое внимание в программе уделено рекламной интеграции с известной сетью магазинов в стране. Ведущий рассказывает о свежести продуктов в магазине, о быстрой доставке, о внимательной сборке продуктов. Однако, по нашему мнению, реклама чересчур излишняя. Несмотря на то, что она грамотно встроена в шоу, имеются логические подводки, она появляется слишком часто. Она представлена с нескольких видов:

1. Наглядная демонстрация логотипа магазина на фартуках ведущего и гостя.
2. Подводка в начале видео о доставке и о промокоде на скидку для телезрителей.
3. Всплывающая плашка в виде баннера с логотипом магазина и промокодом на протяжении всего видео.
4. Демонстрация рабочих будней доставщика и как он собирает заказ.

Реклама неизбежна в кулинарных телешоу, но на хронометраж 15 минут, по нашему мнению, интеграции слишком много. Однако, это не влияет на личностные качества ведущего и на процесс приготовления блюда. «Вкусно» продолжает традиции традиционных шоу и ничем не отличается от гуру кулинарного мастерства «Смак», «ПроСТО кухня» и т.д.

Городской телеканал «UTV» не первый год транслирует шоу «Едоки» с несменными ведущими Сергеем Бархатовым и Аскармом Басыровым [12]. Их подход к гастрономическому формату шоу кардинально отличается от того, что предоставляет «Вся Уфа». Цель «Едоков» рассказать об интересных заведениях в столице Башкирии сквозь призму истории, показав достопримечательности [9, с. 117]. Они стремятся поделиться с телезрителями впечатлениями от современных кафе и ресторанов. Выпуски длятся в среднем по 40 минут. За такой хронометраж ведущие повествуют о нескольких точках питания разного формата, начиная от традиционных кухонь, заканчивая ресторанами быстрого питания. Сергей Бархатов и Аскар Басыров держатся в кадре уверенно как вместе, так и по-отдельности. Их речь чёткая, наполненная различными художественными оборотами, ошибок практически не заметно, отсутствуют заикания. Реклама ненавязчивая, отсутствуют плашки и всплывающие баннеры. Вместо этого ведущие посещают рестораны и тем самым их рекламируют, но и не избегают умеренной критики.

На телеканале «БСТ» выходит передача «Вкусно и быстро» во главе с ведущими Айдаром Ханнановым и Алиной Мусиной [10]. Хронометраж видео примерно 4 минуты, но этого достаточно для того, чтобы ведущие:

1. Выбрали продукты и показали рекламу магазина, где производится закупка товаров;
2. Дали советы по выбору продуктов и объяснили, почему требуются именно эти ингредиенты, а не какие-либо другие;
3. Продемонстрировали процесс готовки и итоговый результат.

Ведущие общаются друг с другом в непринуждённом манере, ведут диалог, рассказывая о личном опыте приготовления блюд. На первый взгляд передача может показаться похожей на «Вкусно» с телеканала «Вся Уфа», но рекламной интеграции не много, нет приглашённых гостей. А место съёмки – ограниченная по площади кухня тёмных оттенков, но света достаточно, чтобы качественно снимать продукты и процесс приготовления.

Таким образом на региональном телевидении Республики Башкортостан кулинарные шоу представлены в различных форматах. На «БСТ» придерживаются более традиционного формата и показывают исключительно процесс приготовления блюд. На «Всей Уфе» проводят аналогичную работу, но уже с приглашёнными гостями. А на «UTV» гастрономический формат решили разнообразить посещением отдельных заведений быстрого питания и ресторанов. Во всех упомянутых передачах присутствует рекламная интеграция, разница лишь в её

количестве. В отличие от федеральных телеканалов, присутствует обзор национальной кухни. При этом вызывает интерес как приготовление еды, так и её употребление и «процессы потребления пищи перестают быть просто способами удовлетворения биологической необходимости и становятся одной из важных сторон повседневной жизни современного человека» [4, с.34–43].

В целом телеканалы придерживаются традиционных методов создания гастрономических шоу, не позволяя себе необычные эксперименты и игры с форматами. Но мы не считаем это минусом, поскольку телезрители должны получать стабильный, привычный им контент на региональном телевидении.

Список использованной литературы

1. Абелян К.Г. Программы гастрономической тематики на российском телевидении // Ученые записки НовГУ. 2015. №3 (3). URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/programmy-gastronomicheskoy-tematiki-na-rossiyskom-televidenii> (дата обращения: 05.10.2023).
2. Ахметьянова, Н. А. Формирование гастрономических привычек и традиций на кулинарных шоу регионального телевидения / Н. А. Ахметьянова // European Journal of Humanities and Social Sciences. – 2019. – № 1. – С. 8-11.
3. Голицына, К. К. Ведущий развлекательной телепрограммы: специфика работы и факторы успеха / К. К. Голицына // Молодой ученый. – 2020. – № 51 (341). – С. 403-405.
4. Капкан, М. В. Гастрономическая культура: понятие, функции, факторы формирования / М. В. Капкан, Л. С. Лихачева // Изв. Урал. гос. ун-та. Сер. Гуманит. науки. – 2008. – Вып. 15. – № 55. – С. 34-43.
5. Шамаева Е. Сколько россиян смотрит телевизор И какие телепрограммы самые популярные [Электронный ресурс] / Е. Шамаева. // Журнал. Тинькофф. - Режим доступа: <https://journal.tinkoff.ru/television-stat/> (дата обращения: 05.10.2023).
6. Раскрыты рейтинги популярных программ на ТВ. Лидер вас точно удивит. Почему каналы не отказываются ходить по грани здравого смысла [Электронный ресурс] // РБК. Life. - Режим доступа: <https://www.rbc.ru/life/news/646b681a9a79479f25f40e9f> (дата обращения: 05.10.2023).
7. Федяева Е. А. Речь ведущего авторской кулинарной телепередачи как объект перевода // Вестник ВолГУ. Серия 9: Исследования молодых ученых. 2018. №16. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/rech-veduschego-avtorskoy-kulinarnoy-teleperedachi-kak-obekt-perevoda> (дата обращения: 05.10.2023).
8. Яшина А. Р. Гастрономическая тематика на телевидении и платформе YouTube как гибридный жанр журналистики: сравнительный анализ в аспекте маркетинга // Огарёв-Online. 2019. №1 (122). URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/gastronomicheskaya-tematika-na-televidenii-i-platfome-youtube-kak>

gibridnyy-zhanr-zhumalistiki-sravnitelnyy-analiz-v-aspekte (дата обращения: 05.10.2023).

9. Akhmetyanova, N. A. The theme of formation of taste habits and gastronomic traditions in the mass audience of regional television / N. A. Akhmetyanova // Scientific research of the SCO countries: synergy and integration : Materials of the International Conference, Beijing, 26 февраля 2019 года. Vol. Part 1. – Beijing: Scientific publishing house Infinity, 2019. – P. 115-119.

10. Башкирское спутниковое телевидение: [Электронный ресурс]. URL: <https://bash.news/bst> (дата обращения: 12.01.2018).

11. Вкусно! [Электронный ресурс]. URL: <http://www.allufa.ru/projects> (дата обращения: 12.01.2018).

12. Едоки: [Электронный ресурс]. URL: <https://utv.ru/program/eaters> (дата обращения: 12.01.2018).

PHILOSOPHICAL SCIENCES

УДК 1(091)

Виталий Александрович Скопа
доктор исторических наук, профессор,
член-корреспондент РАН,
заведующий кафедрой философии и культурологии
«Алтайский государственный педагогический университет»

СОЦИАЛЬНО-ФИЛОСОФСКИЙ АНАЛИЗ КРИЗИСА ТЕХНОГЕННОЙ ЦИВИЛИЗАЦИИ

Vitaly Aleksandrovich Skopa
Doctor of Historical Sciences,
Head of the Department of Philosophy and Cultural Studies
"Altai State Pedagogical University"

SOCIO-PHILOSOPHICAL ANALYSIS OF THE CRISIS OF TECHNOGENIC CIVILIZATION

Аннотация:

Кризис современной цивилизации распространяется на отношение общества к личности. Индустриальная культура, позволяя манипулировать сознанием, создает тем самым трудности с решением проблемы социализации и формирования личности. Непрерывно меняющийся мир заставляет приспособляться к разным культурам, обрывая корни и традиции, в результате чего возникает угроза потери идентичности и отчуждения личности. В статье рассматриваются фундаментальные причины, определяющие характер развития системного кризиса современной техногенной цивилизации.

Abstract:

The crisis of modern civilization extends to the attitude of society towards the individual. Industrial culture, allowing the manipulation of consciousness, thereby creates difficulties in solving the problem of socialization and personality formation. The constantly changing world forces people to adapt to different cultures, cutting off roots and traditions, resulting in the threat of loss of identity and personal alienation. The fundamental reasons that determine the nature of the development of the systemic crisis of modern technogenic civilization are considered.

Ключевые слова: технократизм, научный рационализм, техногенная цивилизация, ротационное потребление, социальное действие, философия.

Key words: technocracy, scientific rationalism, technogenic civilization, rotational consumption, social action, philosophy.

В современном социогуманитарном дискурсе проблемы техногенной цивилизации являются одними из наиболее обсуждаемых и побуждают специалистов разных направлений от философов до психолингвистов искать ответы на вопросы о феномене техники, ее онтологическом статусе, влиянии новых технических средств на общество и человека.

Современная западноевропейская цивилизация, в которой симптоматика системного кризиса в последние десятилетия нарастает по экспоненте, в отечественной и зарубежной социально-философской и исторической литературе имеет ряд близких по содержанию обозначений. Одним из них является введенное в научный оборот советским и российским философом В. С. Стёпиным определение, которое в качестве базового признака данной цивилизации полагает «техногенность» [7, с. 6]. Понятие «техногенная цивилизация» со временем прочно вошло в социально-гуманитарные науки и стало неотъемлемым инструментом аналитики, связанной с изучением проблем крупномасштабного членения человеческой истории.

Анализ техногенной социокультурной реальности показывает девальвацию классических ценностей и регулятивов жизнедеятельности человека, абсолютную универсализацию технофеноменов, приводящих к тотальной утилитаризации его бытия.

Использование понятия техногенной цивилизации в качестве синонима понятия западноевропейской цивилизации требует одного важного уточнения. Для использования этих понятий как синонимов есть два основных аргумента: во-первых, техногенная цивилизация генетически связана именно с территорией Западной Европы; во-вторых, именно в странах этого региона наиболее полно реализовался весь комплекс атрибутивных свойств данной цивилизации. Вместе с тем, очевидным является и то, что все развитые и развивающиеся страны за пределами данного региона, в той или иной мере усваивают черты техногенной цивилизации – со всеми вытекающими последствиями. Это дает основание утверждать, что всё, о чём идёт речь в данной публикации и что касается западноевропейской цивилизации в той степени имеет отношение к данным странам, регионам и континентам, в

какой они эволюционируют в указанном цивилизационном направлении.

В число таких стран, бесспорно, входит и Россия. Однако, в постсоветский период движение нашей страны путями техногенной цивилизации приобрело некоторую специфику. Не добившись тех материальных, научно-технических и технологических благ, которые принесла техногенная цивилизация западным странам и даже пережив существенную деиндустриализацию, Россия, вместе с тем, получила целый комплекс связанных с развитием данной цивилизации проблем. Среди них – ускоренное загрязнение территорий, на которых в связи с трансформацией экономики в сырьевой формат ведется форсированная добыча нефти, газа и других полезных ископаемых; бесконтрольная вырубка лесов; изъятие из аграрного сектора земель сельхозназначения с последующей передачей их крупному бизнесу.

Если давать общую краткую характеристику техногенной цивилизации с учётом её истории и сегодняшнего стремительно углубляющегося системного кризиса, то, суммируя высказанные различными исследователями оценки, её атрибутивные признаки можно представить следующим перечнем:

Технократизм. Основы технократического подхода в исследовании проблем развития общества были заложены В. Смитом и Т.Б. Вебленом, - американскими исследователями, в работах которых впервые использован термин «технократия» [3]. Методология технократизма получила дальнейшее развитие и стала определяющей в произведениях Д.К. Гэлбрейта, Д. Белла, Э. Тоффлера. В работах этих авторов образ общества, развивающегося на технократической основе, выстраивался преимущественно в положительном ключе, без осязательного «горького привкуса» порождаемых подобным обществом проблем. Данная методология предполагает положительный характер развития и совершенствования техники и технологий и рассматривает этот процесс в качестве безусловного основания общественного прогресса.

Научный рационализм. Характеризуя науку и научную рациональность как исторические феномены, В.С. Стёпин отмечал, что их утверждение в системе ценностей техногенной цивилизации завершилось в эпоху Просвещения [7, с. 6]. Для понимания логики развития техногенной цивилизации методологически важно учесть следующие обстоятельства: во-первых, научный рационализм, являющийся атрибутом техногенной цивилизации, - феномен динамичный и выступает в различных исторических типах. Вектор его развития определяется постепенным переходом от сформулированной в Новое время «объектно-субъектной парадигмы», которая устанавливала жёсткое табу на «вмешательство» в процесс поиска истины интересов субъекта, к положению о «социокультурной обусловленности» научного познания. Это положение применительно к социально-гуманитарному знанию означает отрицание возможности постижения объективной истины о человеке и обществе

независимо от субъективных интересов различных социальных групп.

Следовательно, постнеклассический тип рациональности «легитимирует» воздействие интересов и потребностей субъекта на поиск истины, качественно увеличивая возможность субъективного произвола в процессе познания. Вместе с тем объективные законы общественного развития отличаются от законов естественных тем, что они действуют не автоматически, а исключительно через посредство субъективного фактора. Если учитывать, что рациональность активно влияет на поведение и деятельность людей, то вполне обоснованным является вывод о том, что рождённое в таком типе рациональности знание – по мере возрастания роли субъективного фактора принципиально усиливает опасность деформирующего воздействия на все сферы общественной жизни.

Рассматривая влияние мотивов как проявлений субъективного на действия и поведение человека, уместно отметить М. Вебера, который в зависимости от мотивов выделил четыре основных типа социального действия: традиционное, аффективное, ценностно-рациональное и целерациональное. [4, с. 628]. В различные эпохи в деятельности человека присутствуют все типы социального действия, но их соотношение меняется. Каков исторический вектор в изменении этого соотношения? Чтобы ответить на этот вопрос, нужно учитывать сформулированный М. Вебером закон усиления рациональных начал в человеческой деятельности, - закон, объективный характер которого до настоящего времени убедительно подтверждала социальная реальность. Согласно М. Веберу, аффективный и традиционный типы находятся «на самой границе, а часто даже за пределами того, что может быть названо «осмысленным» [4, с. 628], а «целерациональной точки зрения ценностная рациональность всегда иррациональна и тем иррациональнее, чем больше она абсолютизирует ценность, на которую ориентируется поведение» [4, с. 630]. Отсюда следует, что именно целерациональный тип, с точки зрения М. Вебера, является высшим типом социального действия и поведения в плане наличия в них сознательного, рационального элемента. «Целерационально действует тот индивид, - утверждал М. Вебер, - чьё поведение ориентировано на цель, средства и побочные результаты его действий» [4, с. 629]. Главное же состоит в том, что, характеризуя данный тип социального действия, социолог помещает его в такую систему координат, в которой базовым принципом, определяющим содержание этого действия, является принцип «предельной полезности» [4, с. 629]. В контексте развития техногенной цивилизации содержание целерационального типа, превратившегося в доминирующий во всех сферах жизни, всецело определяется именно принципом «предельной полезности», который неизбежно сопровождается минимизированным присутствием морали.

«Рационализация» в формате коммерциализации не только всей системы общественных отноше-

ний, но и отношений межличностных. Эта атрибутивная черта техногенной цивилизации выступает одной из основных причин проблемы «одиночества в толпе»: для личности, постоянно пребывающей в среде тотального прагматизма и коммерциализации, свёртывание личного пространства, отчуждение от других людей, по существу, является механизмом самосохранения.

Радикальный отказ от космоцентризма, являющегося основой картины мира, единственно адекватной положению человека во Вселенной, и «лишение» Природы статуса самоценной, развивающейся по независимым от человека, объективным законам. Заметим, что понятие Природы мы используем здесь в узком смысле, - как сферу «живой материи», как синоним понятия биосферы.

Освободившееся от космоцентризма место занимает вульгарный антропоцентризм, провоцирующий трансформацию человека из микрокосма в агрегат для неуклонно возрастающего потребления Природы. В практической деятельности человека происходит идеологическое и юридическое закрепление во всех общественных сферах и институтах качественного изменения в соотношении деятельности по потреблению Природы и по её восстановлению и воспроизводству. Первый из этих типов занял на постиндустриальной ступени техногенной цивилизации абсолютно господствующее положение, второй – вытеснен на глухую периферию хозяйственной деятельности.

В этом «торжестве» деятельности по потреблению Природы и связанной с этим дискриминацией Природы как органичного, самодостаточного и самоорганизующегося целого, существующего безотносительно человека – в отличие от человека, существование которого без Природы (биосферы) принципиально невозможно, - заключается корень всех проблем. В этой связи нельзя не обратить внимания на то, что именно с переходом к капитализму начинает утверждаться такое предельно вульгаризированное понимание Природы и места в ней человека, которое в лаконичной форме выражены словами главного героя романа И. С. Тургенева «Отцы и дети» нигилиста Базарова: «Природа не храм, а мастерская и человек в ней – работник». Ни одна из предшествующих эпох не строила свою хозяйственную деятельность на основе такой примитивно-прагматичной философии Природы. Отсюда следует, что хронологическая параллельность генезиса и развития капитализма и техногенной цивилизации закономерна. Именно капитализм стал генетической основой этой цивилизации, а «геномом» или, - используя понятие, которое было введено в научный оборот И.В. Гёте и к которому активно обращался О. Шпенглер, - «прафеноменом», а также «прасимволом» (9, с. 249), определившим направленность исторического развёртывания её организма и судьбу, явился императив неуклонного роста прибыли, – постоянного и любой ценой. Целерациональный тип действия с акцентом на «предельную полезность» и извлечение экономически и политически господствующим классом максимальной прибыли из природных и

человеческих ресурсов явился фактором радикальной деформации всех сфер общественной жизни. Прежде всего происходит противоестественное искривление пространства экономической жизни.

В обществе «классического типа» основная функция хозяйственной деятельности состоит в удовлетворении естественных человеческих потребностей, - естественных с точки зрения существования человека как микрокосма, в котором, в его природе, органично взаимодействуют телесно-материальное и духовное начала. В рождённом постиндустриализмом обществе, которое в современной философской литературе обозначают понятием «общество постмодерна», формируется экономика принципиально иного типа. Она возникает тогда, когда классическая экономика, удовлетворяющая естественные потребности исчерпывает свои возможности для роста прибыли по причине перепроизводства, переполненности рынка товарами. Крупный капитал, обладающий громадным потенциалом манипулятивного воздействия на массовое сознание, находит в формировании у людей потребности в постоянном обновлении товаров, в которых улучшаются отдельные качества и расширяются функции. Как констатирует в этой связи А. Болдачёв, «Экономическую основу культа потребления составляет ротация потребительских товаров, их замена на всё новые и новые, с улучшенными качествами, с расширенными функциями». [2, с. 23]. В новом типе потребления собственно потребительские качества товара уходят на второй план, а на первый – выдвигаются те, которые переводят процесс потребления в несвойственное для классического общества измерение моды, имиджа, демонстрации. То, против чего активно и принципиально выступал автор понятия технократизма Т.Б. Веблен – «демонстративное потребление», «демонстративный досуг», на этапе постиндустриализма становится основным типом потребительской активности [3]. Главное же в «ротационном потреблении» состоит в том, что его положительная роль в повышении качества жизни человека предельно сомнительна, деструктивное же воздействие на сознание и психику человека, а из-за кратного увеличения расходуемых «вхолостую» природных ресурсов – и на Природу, стремится к бесконечности. Следует отметить, что подобная трансформация капиталистического рыночного производства была предсказана ещё в работах К.Маркса.

Есть все основания утверждать, что создаваемое под эти ложные, часто – деструктивные потребности производство приносит прибыль, для крупного капитала связанную с более чем «предельной полезностью». Но подобно тому, как в кончике иглы кроется смерть Кошца Бессмертного, в этом временном и иллюзорном «триумфе» техногенно-капиталистической цивилизации, заключается неизбежный и гарантированный финал этой цивилизации, трансформировавшейся из пространства и механизма общественного прогресса в социального Кроноса, пожирающего не только своих детей, но и Природу.

Экономика, ориентированная на удовлетворение сформированных рекламно-пропагандистской машиной транснациональных корпораций виртуальных потребностей, в современной философской литературе обозначается различными понятиями: «трансэкономика», «вирусная экономика», «виртуальная экономика» [1], «экономика ротационного потребления» «экономическая сингулярность» [2]. Именно «трансэкономика», «экономическая сингулярность» закладывает самую мощную за всю человеческую историю бомбу под живую Природу. Делая акцент на абсурдности и разрушительной силе экономики «ротационного потребления», связанной с производством продуктов, удовлетворяющих ложные, сформированные крупным капиталом манипулятивными технологиями у массового потребителя потребности, А. Болдачёв отмечает: «Основной экономической результат общества потребления – это не полные прилавки супермаркетов, а грандиозные свалки, на которых уничтожаются абсолютно работоспособные, не утратившие своих потребительских функций, но вышедшие из моды товары» [2, с. 23]. Резюмируя обращение к этому «потреблению без потребления», автор пишет: «В сухом остатке, как всегда, – научно-технический прогресс» [2, с. 25]. Ответом на вопрос, «какие последствия имеет такой прогресс?», может служить название книги российского писателя второй половины XIX – начала XX вв. – «Прогресс как эволюция жестокости» [10].

Уместно заметить, что есть одно существенное отличие жестокости, являющейся неразлучной спутницей прогресса в условиях полновластия транснациональных корпораций, от жестокости, современником которой был М. А. Энгельгардт. Это отличие заключается в том, что властвующая в современном мире экономическая и политическая «элита», продуктивно используя неограниченные финансовые, материально-технические ресурсы, мощный пропагандистский арсенал, активно тиражирует связанные с культом силы и насилия образы, заполняя ими мировое социокультурное пространство. Смысл этого не составляет тайны и заключается в массовом внушении тотального страха. Такая социокультурная и психологическая среда является идеальной для манипуляции сознанием и поведением людей с целью нейтрализации способности критического мышления и протестной активности. Согласно находящим убедительное подтверждение в реальной жизненной практике выводам психоанализа, обратной стороной страха и готовности быть объектом для зла и жестокости, субъектом которых выступают сильные мира сего, власть имущие, является склонность к жестокости по отношению к слабым и беззащитным. Одним словом, на постиндустриальной стадии техногенной цивилизации властвующий мировой олигархат активно утверждает в массовом сознании и психологии людей комплекс, который в указанном направлении психологической науки обозначается понятием садомазохизма. Это является причиной того, что жестокость как психологическое свойство

человека и как социальный феномен множится, часто приобретая невиданные во времена М.А. Энгельгардта и предельно разрушительные формы.

Действительно, несложно представить, каким общественным злом и жестокостью оборачивается такой прогресс, качественно усиливая имущественное неравенство. С такой же очевидностью отсюда следует, что именно в этой «трансэкономике», производящей фактически не потребительские стоимости, а симулякры и обращающей экономику в состояние хаоса, сингулярности, разрушительное воздействие техногенной, фаустовской цивилизации на главное условие сохранения человечества – Природу как самоорганизующуюся, органичную систему достигает предельных величин. Трансформация экономики в «трансэкономике», в связанную с «ротационным потреблением» «экономическую сингулярность» впервые за всю историю человечества подняла разрушительный прессинг техносферы до линии, превышающей способность биосферы к восстановлению и самоорганизации. Пересечение этой «красной линии», установленной не субъективными, конъюнктурно-изменчивыми ориентациями человека, а жёстким и безапелляционным «категорическим императивом» Вселенной, с большой вероятностью может стать трагическим завершением истории человечества.

В самом начале научно-технической революции, когда человечество как субъект исторического процесса ещё не успело ощутить всей глубины порождаемых ею проблем, французский философ Э.Ж. Чоран писал: «Человек делает историю, история же разделяется с человеком» [8, с. 244]. Сегодня техногенная цивилизация переживает системный кризис, генерирующий разрушительную энергию, которая имеет глобальные последствия. В таких условиях человечеству категорически необходимо, используя накопленную за тысячелетия мудрость, сконцентрировав волю и опираясь на базовые духовные и нравственные ценности, сделать всё для того, чтобы сентенция о расправляющейся с человеком истории оказалась обнадёживающей всех людей ошибкой грустно-ироничного философа. У современного человечества для такого подвига, обеспечивающего конструктивное продолжение истории, согласованной с законами Природы, есть всё необходимое.

Список литературы

1. Бодрийяр Ж. Фантомы современности// Матрица Апокалипсиса. Последний закат Европы. М.: Алгоритм, 2015. – 272 с.
2. Болдачёв А. Финита ля история – политико-культурно-экономическая сингулярность как абсолютный кризис цивилизации// Сингулярность: Образы «постчеловечества». М.: ООО «ТД Алгоритм», 2016. – 320 с.
3. Веблен Т. Б. Теория праздного класса. М.: Прогресс, 1984. – 367 с.
4. Вебер М. Основные социологические понятия. М., 1990. – 808 с.
5. Гёте И. В. Фауст. М., 1986. – 767 с.
6. Сикорский И. Н. Незримая борьба [электронный ресурс]. Режим доступа: URL:

<https://www.rulit.me/books/nevidimaya-borba-read-640869-1.html> (дата обращения - 14.07.2023)

7. Стёпин В. С. Научное познание и ценности техногенной цивилизации // Вопросы философии. 1989. № 10. – С. 3-18.

8. Чоран Э. Ж. Из книги «Разлад» // Апокалипсис смысла. Сборник работ западных философов XX-XXI вв. М.: Алгоритм, 2007. – 272 с.

9. Шпенглер О. Закат Европы. Новосибирск: Наука, 1993. – 592 с.

10. Энгельгардт М. А. Прогресс как эволюция жестокости. Минск, 2006. – 605 с.

CHEMICAL SCIENCES

Arzu Sattar gizi Mammadova
Sumgayit State University
under Sumgayit State Technical
College Chemistry teacher

[DOI: 10.24412/2520-6990-2023-29188-25-28](https://doi.org/10.24412/2520-6990-2023-29188-25-28)

ORGANIC SILICON COMPOUNDS CARBOHYDROGENS AND THEIR PROPERTIES

Summary:

Widespread in natural ecosystems. The hydrocarbon oxidizing property is based on enzymes from the oxidase group. Thus, microorganisms play a key role in the process of microbial decomposition of hydrocarbons. These microorganisms use oil and oil products as a source of carbon and energy. Such microorganisms are found mainly in aerobic form and are called "hydrocarbon-oxidizing microorganisms".

Keywords: carbon, hydrogen, aerobic, hydrocarbon, atom, microorganism, oxidase, halogen, hydrocarbyl, derivative, molecule, silicon, amorphous, crystal.

The place of silicon in the Periodic Table is D.I. Mendeleev. The structure of the silicon atom

Silicon is in the third period of the Periodic Table. The electronic configuration of the silicon atom in the unexcited state exhibits the oxidation state of silicon in compounds. There is amorphous and crystalline silicon. Amorphous silicon is a brown powder, insoluble in water. Crystalline silicon, like metals, has a metallic luster. Crystalline silicon has the structure of diamond, but is lower in hardness. High-purity silicon crystals are practically non-conductive. Silicon has semiconducting properties, which makes it widely used in industry. The reactivity of crystalline silicon is significantly lower than that of amorphous silicon.

Silicon is the second most abundant element on Earth after oxygen. Silicon is not found in free form and only exists as compounds. Chemically, the most stable silicon compound is called silicon oxide (silicon oxide). Silicon is found in nature mainly in the form of sand and minerals: quartz, rock crystal. Silicon is the basis of many semi-precious stones (agate, amethyst, jasper, etc.) and rock-forming minerals - silicates and aluminosilicates (feldspars, clays, mica and etc.) is included. Silicon is low in most organisms, but can accumulate in some marine organisms, such as diatoms, diatoms, and radiolaria. Silicon is obtained by reducing silicon with magnesium or carbon (coke): Pure silicon is obtained by reducing silicon tetrachloride with hydrogen:

Chemical properties of silicon

Silicon is chemically inactive. It can exhibit both oxidizing and reducing properties in reactions, but its reducing properties are more prominent. Under normal conditions, silicon is quite inert, at room temperature it only interacts directly with fluorine. It only reacts with chlorine when heated. Soil silicon reacts with oxygen when heated to form silicon oxide. At very high temperatures, silicon reacts with carbon to form silicon carbide called carborundum. Carborundum has a diamond-like structure with alternate atoms. Carborundum is characterized by high hardness, high melting point ( ) and exceptional chemical resistance. At temperatures around silicon, it reacts with nitrogen to form silicon nitride. Silicon does not interact directly with

hydrogen. Silicon is oxidized to silicon oxide by removing hydrogen from the superheated steam. Silicon is resistant to acids, reacts only with hydrogen fluoride, as well as with a mixture of hydrofluoric and nitric acids. Silicon reacts strongly with alkalis, releasing hydrogen and forming silicate. The oxidizing properties of silicon are less characteristic, but they manifest themselves in reactions with metals and form silicides. Silicon is mainly used for the production of semiconductor devices, including solar cells, the production of alloys and the reduction of metals from oxides.

Silicon is in the third period-group of the Periodic Table. Electronic configuration of a silicon atom in an unexcited state. In compounds, silicon exhibits an oxidation state. Silicon is the second most abundant element on Earth after oxygen. Silicon is not found in free form, but only in compounds. Silicon is chemically inactive. In reactions, it can exhibit both oxidizing and reducing properties, its reducing properties are more prominent. One of the organic compounds is hydrocarbons.

Hydrocarbons are divided into two:

1. Saturated hydrocarbons
2. Unsaturated hydrocarbons

When there are only single bonds between carbon atoms, they are called saturated hydrocarbons, and when there are one or more double or triple bonds, they are called unsaturated hydrocarbons. These compounds differ according to the ratio of carbon and hydrogen atoms in their composition. Hydrocarbons with one hydrogen atom removed are called Hydrocarbyls. Aromatic hydrocarbons, alkanes, alkenes, alkynes, cycloalkanes, etc. are different classes of hydrocarbons. Most of the hydrocarbons found naturally in the earth are found in crude oil. In which the organic compounds broken down here produce an abundance of carbon and hydrogen which, when combined, can form chains thought to be of infinite length.

Halogen derivatives

These are the compounds obtained when one or more hydrogen atoms in the hydrocarbon molecule are replaced by halogens.

Types of halogen derivatives

According to the number of halogen atoms in the molecule;

1. Bihalogen compounds
2. Dihalogen compounds
3. There may be trihalogen compounds.

Groups can be divided into 2 groups according to radicals:

1. Halogenated derivatives of saturated hydrocarbons
2. Halogenated derivatives of unsaturated hydrocarbons.

Monohalogen derivatives of saturated hydrocarbons

If one hydrogen in the molecule of saturated hydrocarbons is replaced by a halogen (chlorine, bromine, iodine, fluorine) atom, monohalogen compounds can be obtained: chlorides, bromides or iodides. If one hydrogen CH₄ in methane is replaced by one chlorine, methyl chloride or chlorine methane CH₃Cl is obtained.

Dihalogen derivatives of saturated hydrocarbons

The simplest representative of these is CH₂Cl₂ dichloromethane or methyl chloride obtained by replacing two hydrogens in methane with two halogens.

Depending on the location of halogens next to carbons, dihalogen compounds can be of several types: compounds with halogens next to one carbon are called hemdihalides, compounds located on adjacent carbons are called α -dihalides, compounds with halogens located on distant carbons are called β , γ , and also dihalides.

Inhibitor against oxidation of hydrocarbons

It contains sulfur, nitrogen, oxygen, hydrogen and carbon and has a combined inhibitory effect.

Properties

The compound 1-(3'-thietanyl)-3-benzylthiocarbamide shows high inhibitory properties at very low concentrations with cumyl hydroperoxide. Such high inhibitory properties of the antioxidant can be explained by the coexistence of thietanyl and thiourea fragments and, in particular, by the combination of the hydroperoxide proton in the complex. It is this factor that dramatically increases the antioxidant properties of the obtained inhibitor.

Acquisition

According to its chemical structure and efficiency, the closest to the synthesized compound is 1-(3'-thietanyl)-3-benzylthiourea, an antioxidant of petroleum products obtained from the interaction of 3-thietanyl isothiocyanate with benzylamine in ethyl alcohol. The complex of 1-(3'-thietanyl)-3-benzylthiourea with cumyl hydroperoxide is prepared by the method known in organic chemistry [2] by adding a small amount of cumyl hydroperoxide to 1-(3'-thietanyl)-3-benzylthiourea and keeping the resulting mixture at room temperature for a day is taken. The obtained complex is a white crystalline substance, soluble in acetone, chlorobenzene, toluene, as well as in lubricants and fuels.

Application

The obtained complex of 1-(3'-thietanyl)-3-benzylthiourea with cumyl hydroperoxide is a highly effective oxidation inhibitor and can be used in hydrocarbons, as well as lubricants and fuels.

Hydrocarbon oxidizing microorganisms

Widespread in natural ecosystems. The hydrocarbon oxidizing property is based on enzymes from the oxidase group. Thus, microorganisms play a key role in the process of microbial decomposition of hydrocarbons. These microorganisms use oil and oil products as a source of carbon and energy. Such microorganisms are found mainly in aerobic form and are called "hydrocarbon-oxidizing microorganisms". Hydrocarbon-oxidizing microorganisms are a part of the system of heterotrophic organisms and exist in both polluted and clean ecosystems. Hydrocarbon oxidizing enzymes differ from other heterotrophic microorganisms. These enzymes are involved in the oxidation of hydrocarbons and the oxidation of hydrophobic substrates. Contamination of the biocenosis with oil and oil products creates an additional source of hydrocarbons for the ecosystem, which creates the basis for the development of the above bacteria. Therefore, the amount of hydrocarbon-oxidizing bacteria in permanently polluted ecosystems is higher than in a clean ecosystem. Thus, there is no relationship between the number of hydrocarbon-oxidizing bacteria and the amount of hydrocarbons in the environment. The taxonomic composition of aquatic hydrocarbon-oxidizing bacteria is very diverse, with 28 species of bacteria and 14 species of fungi described. The composition of hydrocarbon-oxidizing microflora mainly includes: Genus *Aspergillus*, *Penicillium*, *Gunninghamella*, *Cladosporium* [3, 4], genera *Candida*, *Rhodotorula*, *Trichosporum*, Filamentous fungi, hydrocarbon-oxidizing microflora includes *Rhodococcus*, *Nocardia*, *Corynebacterium*, *Frankia*, *Nocardiosis*, *Brevibacterium*, *Actinomadura*, *Mycobacterium*, *Pseudonocardia*, *Pseudomonas*, *Acinetobacter*. Hydrocarbon-oxidizing microorganisms in soils are mainly bacteria and fungi. There are 22 species of bacteria, 19 species of yeast, and 24 species of microscopic mycelial fungi. Typical inhabitants of the soil are the following species: *Pseudomonas*, *Arthrobacter*, *Mycobacterium*, *Brevibacterium*, *Rhodococcus*, *Bacillus*, *Nocardia*, *Achromobacter*, *Micrococcus*, *Klebsiella*, *Enterobacteriaceae*, *Mycobacterium*, *Beierinckia*, *Alcaligenes*, *Corynebacterium*, *Xanthomonas*, etc. It is known that the composition of hydrocarbon-oxidizing bacteria, which dominate biocenoses, depends on the nature of oil products. Thus, T.V. Coronelli notes that dominant species belonging to genera such as *Rhodococcus*, *Pseudomonas*, *Acinetobacter* and *Arthrobacter* are characteristic of polluted ecosystems. In chronically polluted ecosystems, *Rhodococcus* is virtually dominant, and the remaining species occupy a secondary position.

Solid hydrocarbons are paraffin, ceresin, petroleum jelly and waxes.

Production process of paraffins

The process of production of paraffins consists of deoiling of runoff ("runoff" is a heterogeneous crystalline mass, a by-product of the deparaffinization process of distillate petroleum oils) and is a process analogous to the deparaffinization process of petroleum oils. For a more perfect cleaning of the oil, they add a higher amount of ketone aromatic solvents to the raw material.

To obtain commodity paraffins, they apply a contact refining process (currently rarely used) using bleaching clays, and a hydrorefining process that improves the color of the product, as well as drastically reduces the amount of unsaturated hydrocarbon compounds in the product.

The process of obtaining ceresins

The process of obtaining ceresins - degreasing of petrolatums - is a process similar to the process of deparaffinization of residual oils. Contact or hydrogen purification processes are used to purify ceresins. Vaseline is obtained by mixing mixtures of paraffin, ceresine, petrolatum and petroleum oils. The appearance of Vaseline is a product with a homogenous ointment structure, widely used in the field of medicine and veterinary medicine, as well as in industry. Waxes are products obtained from fusion of paraffin, ceresin, petrolatum and their derivatives with polymers, resins and other components.

Caustobolites

Caustobolites also contain mineral substances in the form of inorganic compounds. There are different opinions about the genetic classification of Caustobolites. French scientist G. Potonye refers to the group of caustobolites substances containing many combustible organic residues. It divides organic matter into sapropel, humus and sapropel-humus groups. Sapropel group organic substances are formed from lipids and polymer lipids of plankton and primitive plants, and humic organic substances are formed from aqueous carbon components of higher and primitive plants. It is known from the science of biology that the cells that make up plant and animal organisms contain particles that create organic substances. Depending on the conditions, these particles are two main types of organic substances:

they form carbohydrates and hydrocarbons. Some researchers (B. Tisso and D. Velte) show that organic substances are formed as a result of the photosynthesis process:

The process of photosynthesis

In the photosynthesis process, oxygen, water and glucose are formed as a result of the conversion of light energy into chemical energy. At the stage before the geological development of the Earth, the process of photosynthesis took place as a result of the activity of blue-green algae and bacteria. Until the Devonian period, marine phytoplankton, bacteria, benthic algae and a very small amount of zooplankton formed organic matter. During the Devonian period, another source was formed - dry plant remains collected in water bodies. Thus, it is clearly observed that the composition of organic matter is closely related to the evolution of the biosphere. During the geological development of the Earth, the rate of fossilization of organic matter (Cu) is on average 0.1%, and sometimes 4% or more in anoxic basins. 80-100 m is considered the depth where organic matter accumulates most in the seas and oceans. Cu is autogenous and allotogenic. The main source of organic matter is phytoplankton. 21 bln. t phytoplankton crop enters. Sea algae account for 50% of the formed Cu. The rate of accumulation of organic matter in the oceans is 300 g/m² per year. Accumulation at such

speed occurs at the border of ocean and land. Accumulation rates in inland ocean areas reach 50 g/m² per year.

Allochthonous Cu is brought to the oceans mainly by river arteries and deep underground water flows. 363 mln. t brings organic matter. Up to 5% of organic matter is transported through underground water, 460 mln. t enters, 1/3 of which is collected in the shelf zone, and the rest is collected outside it. According to A.P. Lisitsyn and Y.A. Romankevich, the eolian materials brought to the oceans contain 8.7-50% Cu. In this way, 320 million tons of Cu enters the oceans annually. The amount of Cu entering the oceans from other sources is 18 mln.t.

Organic substances are unevenly distributed in the hydrosphere. Their amount depends on the climate, physical and geographical conditions, as well as the lithological composition of the sediments. The maximum amount of mercury is observed in shallow basins, lagoons, bays, harbors, closed seas, and shelf zones of the ocean. If the oxidation process takes place in the layers containing organic residues, the organic substances are decomposed and this causes the thickness of those layers to decrease. Cu accumulated in carbonate and silicate rocks formed in deep water conditions is better preserved. These types of sediments protect organic matter from dissolving. However, such protection continues to a depth of 4-5 km. In deeper water layers, calcium-carbonate and Cu contained in it also dissolve and enter into the composition of waters in deep layers. The rate of sedimentation also affects the amount of organic matter. Here, a directly proportional relationship between sediment accumulation and Cu accumulation rates is observed.

According to N.B. Vassoyevich: the amount of Cu in sediments collected at a low rate (2-6 mm per 1000 years) is 0.01%, in sediments collected at an average rate (20-130 mm per 1000 years) the amount of Cu is 0.1-2%, at a high rate (660-1400 mm in 1000 years) and the amount of Cu in the sediments is 11-18%. Therefore, the retention rate of Cu in sediments increases as the rate of sedimentation increases. However, this ratio is not constant, so if the speed of sediment accumulation is greater (more than 1400-1500 mm), then the concentration of organic matter collected in the sediments decreases. This situation is related to the ability of the sediment accumulation basin to generate organic matter. Storage of organic matter is also affected by their long stay in water and lithological composition of sediments.

Sludges containing a lot of organic matter are called sapropel (sapropel is a Greek word that means "rotten clay" (sludge). Sapropel-type organic matter in water bodies turns into bitumen in an oxygen-free environment. Sapropel-type materials up to bitumen form kerogen. Sapropel - refers to organic-mineral sediments in lake water bodies. The organic matter of sapropel is mainly a decomposition product of the remains of living and plant life living in the basin in an oxygen-free environment. Traditionally, sapropel, humus and sapropel-humus type organic substances are selected from the time of G. Potonye. They differ according to their

chemical composition and initial conditions of formation. Sapropel-type organic matter is formed from up to 10% hydrogen-enriched lipid and polymerlipid components of plankton and simple plants. Lipoids are a component of lipids. The latter are sometimes divided into fats and fatty substances, that is, lipoids. Lipoid refers to various compounds (waxes, terpenes, sterols, phosphatites, etc.) that differ in their fat-like structure, nature, and biological functions. The average amount of lipids in living matter is up to 10% of their mass, in some simple organisms (some algae, zooplankton) the amount of lipids can be up to 20%. Carbonic acids included in the composition of lipids are considered as the primary form of dispersed organic matter in the form of fossils. Most of the lipids in modern sediments are soluble in non-polar solvents (hydrocarbons, chloroform, ether, etc.). In the process of diagenesis, lipids are almost completely transformed into an insoluble component that constitutes the main mass of kerogen (polymeric lipids). According to modern concepts, the formation of liquid hydrocarbons during the catagenesis process mainly occurs due to the lipid component of kerogen. Sapropel-type organic matter collected during accumulation in the basins undergoes a partial compositional change in the stages of syngensis and diagenesis. They mature and have the ability to produce oil and gas. Such organic substances of sapropel origin are also called kerogen. As the depth increases, the amount of kerogen in the parent material capable of generating

oil and gas increases. Kerogen consists of alkane and isoprenoid chain compounds. Kerogen is the main component of organic matter during the catagenesis stage, generating large amounts of liquid hydrocarbons. Hydrocarbons and their products are called bitumen compounds. Bitumens are substances of organic origin consisting of a mixture of hydrocarbons and their derivatives formed under different conditions. In other words, the part separated from organic substances by organic solvents is called bitumen. Bitumens are widespread in nature and include all types of caustobiotites, from oil and their derivatives to natural combustible gases. One of the main characteristics of bitumens (unlike humus) is their solubility in organic solvents. Bitumen includes tar compounds (20-30%), asphaltic compounds (60-70%) and a small amount of petroleum-grade liquid hydrocarbons.

Reference list

1. M. Movsumzadeh, P. Gurbanov "Organic chemistry", Maarif-1983.
2. Patent (Azerbaijan) 2003 02 21, 21 12.2000. Farzaliyev V.M., Allahverdiyev M.A. and b.
3. V. M. Kapustin, B. P. Tonkonogov, I. G. Fuks. Oil refining technology. Часть 3. Production of petroleum lubricants. //"Chemistry" 2014 328 p.
4. General workshop on organic chemistry. M., 1965, ed. "Mir".

ECONOMIC SCIENCES

УДК 332.1. 330.15

Тажиева Т.И.

Каспийский университет технологий и инжиниринга им. Ш. Есенова

DOI: [10.24412/2520-6990-2023-29188-29-30](https://doi.org/10.24412/2520-6990-2023-29188-29-30)

ЗНАЧИМОСТЬ ПРИМЕНЕНИЯ МОРСКИХ ВОДОРΟΣЛЕЙ ДЛЯ АПК

Tazhiyeva I.T.

Sh. Yesenov Caspian University of Technology and Engineering

THE IMPORTANCE OF USING SEAWEED FOR AGRICULTURE

Аннотация

В целом, статье рассмотрены морские водоросли как важный ресурс для улучшения устойчивости сельского хозяйства, содействия охране окружающей среды. Их роль в сельском хозяйстве будет становиться все более значимой, особенно с учетом растущего интереса к устойчивым инновационным методам производства продукции пищевой и в агропромышленной отрасли.

Abstract

Overall, seaweed represents an important resource for improving agricultural sustainability, enriching diets and promoting environmental conservation. Their role in agriculture will become increasingly important, especially given the growing interest in sustainable, innovative production methods in the food and agricultural sectors.

Ключевые слова: Морские водоросли, экологическая устойчивость, экологической ответственности, экологическая безопасность, здоровой среды для растений.

Keywords: Seaweed, Environmental sustainability, environmental responsibility, environmental safety, healthy environment for plants.

Введение: В мире постоянно вырастает потребность в устойчивом и действенном подходе к агропромышленному комплексу. Одним из инновационных многообещающих решений является удобрение из морских водорослей. Морские водоросли состоят из уникальных наборов калорийных веществ и минералов, которые могут значительно повысить плодородие почвы и спровоцировать рост растений. В данной статье рассматривается достоинства и способы применения удобрения из морских водорослей, а также его экологические преимущества.

Основная часть. Удобрение из морских водорослей охватывает богатый набор калорийных веществ, который необходим для здорового роста и развития сельско-хозяйственных культур. Водоросли обладают высокими содержаниями макроэлементов, том числе азотом, фосфором и калием, которые являются важными компонентами для растений, особенно засушливых регионах. В удобрениях из водорослей присутствуют множество микроэлементы, такие как: железо, магний, медь, цинк и др. Эти микроэлементы играют главную роль в обеспечении хорошего обмена веществ в сельскохозяйственных культурах.

Удобрение из морских водорослей также богаты микроэлементами и содержат аминокислоты, и органические ростовые стимуляторы, которые способствуют наиболее действенному усвоению питательных препаратов растениями. Это помогает нарастить высокую урожайность, улучшить качество плодов и живучесть растений к стрессовым условиям, таких как засуха или заболевания.

Использование удобрения из морских водорослей позволяет растениям получать не только основополагающие элементы питания, но и дополнительные биологически действующие вещества, которые способствуют их здоровому росту. Является хорошим выбором для тех, который устремляется к улучшению урожайности и природной стойкости собственных посадок [1].

Удобрение из морских водорослей дает позитивное воздействие в подъем и развитие растений. Из-за собственного состоятельного содержания калорийных препаратов и биологически функциональных синтезов, оно содействует функциональному поглощению и изучению калорийных частей растений.

Помимо всего вышесказанного использование удобрения из морских водорослей способствует увеличению роста корней, как будто делает лучше влияние воды и калорийных препаратов из земли. Оказывает содействие укреплению растений, подъему их зеленоватой массы и выработыванию наиболее сильной текстуры, содействует их наиболее действенному увеличению. А также поддерживает рационализировать синтез, приводит к росту образования сахаров и увеличению массы фруктов [2].

Удобрение из морских водорослей считается значимым инструментом при стимуляции роста и выработывания растений, увеличения урожайности и усовершенствования их свойства.

Употребление удобрения из морских водорослей владеет ряд преимуществ сообразно сопоставлению с классическими удобрениями. Вот некоторые из них:

1. Устойчивое применение природных ресурсов: Эти удобрения из морских водорослей получают из возобновляемых источников. Водоросли по сравнению с другими растениями растут очень быстро и обильно, это позволяет использовать эти ресурсы устойчиво и без истощения запасов природы.

2. Дает возможность сокращения применения химических удобрений: Удобрения из морских водорослей помогут сократить применение синтетических химических удобрений для растений. И позволяет уменьшить загрязнения почв, воды и сохранить в целостности окружающую среду от токсических веществ, которые присутствуют во всех химических удобрениях.

3. Сокращения вымывания питательных веществ в водные ресурсы: Морские водоросли и по сравнению с другими растениями обладают способностью улучшать саму структуру почвы и ее водоудерживающую способность. Это помогает предотвратить вымывание питательных веществ, такие как азот и фосфор. Все это приводит к уменьшению риска загрязнения морей, озер и подземных вод нитратами и фосфатами.

4. Поддержка биоразнообразия: Морские водоросли это важная часть морской экосистемы и обеспечивает убежище и пищу для многих животных и рыб. Используя удобрения из морских водорослей можем сохранить экосистему а также поддерживать биоразнообразие в морских и прибрежных районах.

5. Снижение выбросов парниковых газов: Сам процесс производства удобрения из морских водорослей требует наименьшего количества энергии и не приводит к выбросам парниковых газов, по сравнению с производством синтетических удобрений. В целом это помогает уменьшить негативное воздействие на климатическую экосистему [3].

Таким образом, использование морских водорослей как удобрение способствует более экологическому сельскому хозяйству а также снижению влияния на охрану природопользования, при этом

сохраняя природные ресурсы а также поддерживая биологическое разнообразие.

Заключение.

Эффективное и безопасное удобрение из водорослей подтверждено многими исследованиями и научными источниками.

Важное значение при этом имеет обновленные и актуальные исследования данной темы, проводимые в регионе. А также мнение агрономов или специалистов по агропромышленному комплексу, которые хотят использовать биомассу из водорослей в своем хозяйстве.

Биомасса из морских водорослей представляет собой инновационное решение, которое способствует улучшению почв сельского хозяйства в аграрном хозяйстве. Открытие потенциала морских водорослей в качестве удобрений открывает новые горизонты для повышения урожайности и устойчивого развития агропромышленного комплекса. Удобрение из морских водорослей обеспечит здоровый рост и развитие сельскохозяйственных культур, соблюдая при этом принципы экологической ответственности.

Список использованной литературы

1. Марковцев, В. Рыболовство и аквакультура мира // Рыбак Приморья. - Вып. от 01.09.2017 [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <http://www.fish-seafood.ru/news/detail.php?ID=3789>

2. Определены перспективы дальневосточного промысла в апреле-июне. - Вып. от 13 марта 2014 года [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <http://www.fishnews.ru/news/23164>

3. Ключкова Т.А., Климова А.В., Ключкова Н.Г. Перспективы использования камчатских ламинариевых водорослей в региональном сельском хозяйстве // Вестник КамчатГТУ. – 2019. – № 48. – С. 90–103 (DOI: 10.17217/2079-0333-2019-48-90-103).

4. Морские водоросли как удобрение для растений, сельскохозяйственные биостимуляторы и корм для животных. Леонель Перейра, 2019, [Электронный ресурс], ISBN9781032087337

*Петросянц Т.В.**ассистент профессора**Каспийский университет технологий и инжиниринга им. Ш. Есенова*[DOI: 10.24412/2520-6990-2023-29188-32-33](https://doi.org/10.24412/2520-6990-2023-29188-32-33)**СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ «ЗЕЛЕНОГО» ФИНАНСИРОВАНИЯ В КАЗАХСТАНЕ***Petrosyants T.V.**assistant professor**Sh. Yesenov Caspian University of Technology and Engineering***THE CURRENT STATE OF "GREEN" FINANCING IN KAZAKHSTAN****Аннотация**

В настоящее время в Казахстане наблюдается рост интереса к «зеленому» финансированию. Это связано с рядом факторов, в том числе с принятием Правительством Казахстана Национальной стратегии устойчивого развития до 2030 года, в которой одним из приоритетов является переход к зеленой экономике. В статье рассматриваются основные инструменты «зеленого» финансирования, перспективы развития, основные проблемы и решения развития «зеленого» финансирования в Казахстане.

Abstract

Currently, there is a growing interest in "green" financing in Kazakhstan. This is due to a number of factors, including the adoption by the Government of Kazakhstan of the National Strategy for Sustainable Development until 2030, in which one of the priorities is the transition to a green economy. The article discusses the main instruments of "green" financing, development prospects, the main problems and solutions for the development of "green" financing in Kazakhstan.

Ключевые слова: *зеленое финансирование, инструменты, Казахстан, проблемы, меры, проекты*

Key words: *green financing, tools, Kazakhstan, problems, measures, projects*

Введение: В Казахстане наблюдается рост интереса к зеленому финансированию, который связан с принятием Национальной стратегии устойчивого развития до 2030 года. В рамках этой стратегии планируется, что к 2030 году объем зеленых инвестиций в Казахстане составит 100 млрд долларов США.

Основная часть. В настоящее время в Казахстане используются следующие инструменты «зеленого» финансирования:

Зеленые облигации - это долговые ценные бумаги, средства от выпуска которых направляются на реализацию проектов, способствующих снижению негативного воздействия на окружающую среду. В Казахстане в 2021 году был выпущен первый выпуск зеленых облигаций на сумму 10 млрд тенге.

Зеленые кредиты - это кредиты, которые предоставляются на реализацию проектов, способствующих снижению негативного воздействия на окружающую среду. В Казахстане «зеленые» кредиты предоставляются банками второго уровня, а также международными финансовыми институтами, такими как Азиатский банк развития и Европейский банк реконструкции и развития.

Зеленые фонды - это инвестиционные фонды, которые инвестируют в проекты, способствующие снижению негативного воздействия на окружающую среду. В Казахстане в 2022 году был создан первый «зеленый» фонд под управлением АО «Казына Капитал» [1].

Для развития зеленого финансирования в Казахстане правительство принимает следующие меры:

Принятие Закона Республики Казахстан «О зеленых финансах» в 2021 году, который определяет правовую основу для развития зеленого финансирования в Казахстане.

Реализация программы по развитию возобновляемых источников энергии, в рамках которой планируется построить более 1000 солнечных и ветровых электростанций.

Создание первого «зеленого» фонда под управлением АО «Казына Капитал».

С учетом принимаемых мер по развитию «зеленого» финансирования в Казахстане можно ожидать, что в ближайшие годы объем «зеленых» инвестиций в стране будет расти. Это будет способствовать достижению целей устойчивого развития в Казахстане, в том числе переходу к зеленой экономике [2].

В настоящее время в Казахстане существуют следующие проблемы развития «зеленого» финансирования:

Недостаточная информированность инвесторов о «зеленых» инвестициях.

Недостаточность «зеленых» проектов.

Неразвитость инфраструктуры «зеленого» финансирования.

Для решения проблем развития «зеленого» финансирования в Казахстане предлагается:

1. Проводить информационные кампании по повышению осведомленности инвесторов о «зеленых» инвестициях.

2. Развивать механизмы стимулирования инвестиций в «зеленые» проекты.

3. Создавать инфраструктуру «зеленого» финансирования [3].

Реализация этих рекомендаций будет способствовать дальнейшему развитию «зеленого» финансирования в Казахстане и достижению целей устойчивого развития.

Заключение. В настоящее время в Казахстане реализуется ряд проектов по развитию «зеленого» финансирования. В частности, в 2022 году был создан первый «зеленый» фонд под управлением АО «Казына Капитал». Фонд будет инвестировать в проекты, направленные на развитие возобновляемых источников энергии, энергоэффективность и охрану окружающей среды.

Также в Казахстане реализуется ряд проектов по развитию «зеленой» инфраструктуры. В частности, в 2021 году была запущена программа по развитию возобновляемых источников энергии, в рамках которой планируется построить более 1000 солнечных и ветровых электростанций.

Развитие «зеленого» финансирования в Казахстане является важным шагом на пути к переходу к зеленой экономике

Таким образом, в настоящее время в Казахстане наблюдается рост интереса к «зеленому» финансированию. Однако для дальнейшего развития «зеленого» финансирования в стране необходимо решить ряд проблем, в том числе повысить информированность инвесторов о «зеленых» инвестициях, увеличить количество «зеленых» проектов и создать инфраструктуру «зеленого» финансирования.

Список использованной литературы

1. Гринберг, Я. Д., и Кудинов, А. А. (2022). Зеленое финансирование как инструмент устойчивого развития. Экономический журнал ВШЭ, 26(1), 129-147.

2. Закон Республики Казахстан «О зеленых финансах» от 8 июля 2021 года № 45-VII

3. Национальная стратегия устойчивого развития до 2030 года

*Алия Уралова**докторант**Каспийский университет технологий и инжиниринга им. Ш. Есенова*[DOI: 10.24412/2520-6990-2023-29188-33-34](https://doi.org/10.24412/2520-6990-2023-29188-33-34)**ESG И ВЛИЯНИЕ НА СТРАТЕГИИ РАЗВИТИЯ НЕФТЕГАЗОВЫХ КОМПАНИЙ
КАЗАХСТАНА.***Aliya Uralova**student**Sh. Yesenov Caspian University of Technology and Engineering***ESG AND THE IMPACT ON THE DEVELOPMENT STRATEGIES OF OIL AND GAS COMPANIES
IN KAZAKHSTAN.****Аннотация**

В статье рассматриваются направления ESG-факторов, влияющих на стратегии развития нефтегазовых компаний Казахстана. А так же принципы реализации ESG-стратегий для нефтегазовых компаний Казахстана.

Abstract

The article examines the directions of ESG factors influencing the development strategies of oil and gas companies in Kazakhstan. As well as the principles of implementation of ESG strategies for oil and gas companies in Kazakhstan.

Ключевые слова: ESG, нефтегазовая отрасль, рейтинг, устойчивое развитие, стратегии развития.

Key words: ESG, oil and gas industry, rating, sustainable development, development strategies.

Введение: Нефтегазовая промышленность является лидирующей отраслью экономики Казахстана, генерирующей ключевые экспортные доходы. Действующие программы и стратегии государства направлены на планомерное увеличение производства нефти и газа как основного источника валютной выручки. Добыча нефти в Республике по итогам первого полугодия 2023 выросла на 5,7% в годовом выражении. Более того, объем добычи достиг рекордной отметки, чем когда-либо именно в первой половине текущего года.

Основная часть. Исторически вопросы окружающей среды, социальной сферы и управления (ESG) в нефтегазовой отрасли занимали различные позиции в шкале приоритетов. В последние годы государственная политика стала уделять больше внимания, и стали доступны достижения в области экологически чистых технологий, ESG стала высоким приоритетом для большинства операторов нефтегазовой отрасли. Эта тенденция, вероятно, сохранится по мере роста и развития отрасли. Нефтегазовые компании, игнорирующие ESG, окажутся в невыгодном положении с точки зрения конкуренции и подвергнутся штрафам со стороны регулирующих органов, а также не смогут конкурировать с другими зарубежными компаниями в вопросах привлечения финансирования. Наблюдается повышенная необходимость в получении информации заинтересованными сторонами таким как, государственные органы, работники, инвесторы и так далее.

Экологические проблемы ESG в отношении окружающей среды во многом обусловлены изменением климата. Многие компании энергетического сектора начали решать эти проблемы с помощью более эффективных методов производства и

технологий, предназначенных для сокращения выбросов углекислого газа. Эти усилия могут привести к экономии затрат, а также к повышению благосклонности общества к компании и, в конечном итоге, к созданию ценности для всех заинтересованных сторон бизнеса [1].

Социальные критерии исследуют, как компания управляет отношениями с сотрудниками, поставщиками, клиентами и сообществами, в которых она работает. Социальные проблемы могут включать в себя такие вопросы как права человека, использование детского труда или несправедливая заработная плата. Большинство компаний решают эти проблемы с помощью программ корпоративной социальной ответственности (КСО), которые могут включать общекорпоративную политику, запрещающую использование детского труда или поощряющую этическую деловую практику.

Корпоративное управление может относиться к нескольким вопросам корпоративного менеджмента (например, лидерство, оплата труда руководителей, аудит, внутренний контроль, права акционеров и т. д.). Это может включать политику прозрачности и борьбы с конфликтами интересов, а также внутреннюю структуру и внешние отношения. Например, в компаниях обычно действует внутренняя политика в отношении конфликта интересов, не позволяющая руководству компании присуждать контракты на основе личных связей, а не заслуг [2].

ESG-отчет - это инструмент развития отношений компании с широким кругом заинтересованных сторон, включая акционеров, инвесторов, государство, сотрудников, клиентов и других представителей общества. У компании есть возможность показать свои приоритеты и ценности, заявить о

своих намерениях и показать свою работу по интеграции ESG принципов в свою деятельность. Это сильный инструмент, который поможет нам всем скоординировать усилия, и создать в итоге условия для успешного долгосрочного развития ответственных организаций.

ESG (Environmental, Social, and Governance) - это совокупность характеристик, которая включает экологическое, социальное и корпоративное управление компаний. В последние годы ESG-факторы приобретают все большее значение для инвесторов, потребителей и других заинтересованных сторон. Это связано с ростом общественного внимания к вопросам устойчивого развития и изменением климата.

Нефтегазовые компании Казахстана являются одними из крупнейших предприятий страны. Они играют важную роль в экономике, обеспечивая значительную долю экспортных доходов и налоговых поступлений. Однако деятельность нефтегазовых компаний может иметь негативное воздействие на окружающую среду и социальную среду.

Влияние ESG-факторов на стратегии развития нефтегазовых компаний Казахстана можно разделить на следующие направления:

1. Ужесточение регуляторных требований. В последние годы в Казахстане наблюдается тенденция к ужесточению регуляторных требований в сфере ESG. Это связано с необходимостью соответствовать международным стандартам и ожиданиям инвесторов.

2. Изменение предпочтений инвесторов. Инвесторы все больше внимания уделяют ESG-факторам при принятии инвестиционных решений. Это может привести к росту стоимости капитала для нефтегазовых компаний, которые не соответствуют ESG-стандартам.

3. Изменение спроса со стороны потребителей. Потребители становятся все более осведомленными о проблемах устойчивого развития. Это может привести к снижению спроса на продукцию нефтегазовых компаний, которые не принимают меры по снижению негативного воздействия на окружающую среду [3].

В этих условиях нефтегазовые компании Казахстана вынуждены уделять все больше внимания вопросам ESG. Это выражается в разработке и реализации ESG-стратегий, направленных на улучшение экологических, социальных и управленческих показателей деятельности.

Ключевые направления ESG-стратегий нефтегазовых компаний Казахстана включают:

1. Снижение выбросов парниковых газов. Это является одним из наиболее важных направлений ESG-стратегий нефтегазовых компаний. Для этого компании реализуют проекты по снижению энергоэффективности, использованию возобновляемых источников энергии и сокращению выбросов в атмосферу.

2. Улучшение экологической безопасности. Нефтегазовые компании также уделяют внимание вопросам экологической безопасности. Это включает в себя мероприятия по предотвращению аварий и загрязнений окружающей среды.

3. Социальная ответственность. Нефтегазовые компании реализуют программы социальной ответственности, направленные на улучшение жизни местных сообществ. Это включает в себя проекты в области образования, здравоохранения, культуры и спорта.

4. Улучшение корпоративного управления. Нефтегазовые компании внедряют меры по повышению прозрачности и подотчетности перед акционерами и другими заинтересованными сторонами [2].

Реализация ESG-стратегий может принести ряд преимуществ для нефтегазовых компаний Казахстана. Это включает в себя:

1. Снижение рисков. Улучшение экологических, социальных и управленческих показателей снижает риски для компании, такие как риски аварий, репутационные риски и риски потери доступа к финансированию.

2. Повышение эффективности. Внедрение ESG-практик может повысить эффективность деятельности компании, что может привести к снижению затрат и повышению прибыли.

3. Улучшение имиджа. Нефтегазовые компании, которые уделяют внимание вопросам ESG, получают более положительный имидж в глазах инвесторов, потребителей и других заинтересованных сторон [3].

Важным сдерживающим фактором развития устойчивых инвестиций, является недостаток ESG-данных от бизнеса для проведения оценки. Поэтому запрос на «нефинансовые раскрытия» стремительно усиливается, и уже трудно представить крупный бизнес, имеющий листинг в ЕС, например, который не имеет ESG-отчета в дополнение к финансовым отчетам. От этого отчета зависят взаимоотношения с инвесторами, которые придадут особое внимание качеству оценки ESG-факторов.

Заключение. В Казахстане раскрытие ESG-информации в последние годы только начинает развиваться. Это в значительной мере связано с тем, что казахстанский бизнес пока недостаточно активно контактирует с зарубежными рынками капитала. В целом, ESG-факторы приобретают все большее значение для нефтегазовых компаний Казахстана. Реализация ESG-стратегий является важным шагом для повышения устойчивости и конкурентоспособности этих компаний.

Список использованной литературы

1. <https://ekonomist.kz/kalabin/esg-v-kazakhstan-kto-i-kak-raskryvaet-informaciyu/>
2. <https://halykfinance.kz/download/files/analytics/macro2q2023.pdf>
3. <https://www.offshore-technology.com/buyers-guide/leading-esg-companies-offshore/#:~:text=Leading%20oil%20and%20gas%20suppliers%20in%20ESG&text=Leading%20adopters%20of%20ESG%20in,Eni%2C%20ExxonMobil%2C%20and%20Chevron.>

NATIONAL SECURITY

УДК: 343.98:[351.761:004.77]

Савченко Михайло Володимирович

курсант 3 курсу ФПФПКП

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Нарубін Данило Ігорович

курсант 3 курсу ФПФПКП

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Копилов Едуард Володимирович

викладач кафедри оперативно-розшукової діяльності

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

[DOI: 10.24412/2520-6990-2023-29188-35-38](https://doi.org/10.24412/2520-6990-2023-29188-35-38)

КРИМІНАЛЬНИЙ АНАЛІЗ: ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕЛЕКОМУНІКАЦІЙНІ РЕСУРСИ ЯКІ ВИКОРИСТОВУЮТЬСЯ ПІД ЧАС КРИМІНАЛЬНОГО АНАЛІЗУ

Savchenko Mikhailo Volodymyrovych

Narubin Danilo Igorovich

Kopilov Eduard Volodimirovich

CRIMINAL ANALYSIS: INFORMATION TELECOMMUNICATION RESOURCES USED DURING CRIMINAL ANALYSIS

Анотація.

Кримінальний аналіз в сучасному світі став необхідним елементом роботи правоохоронних органів та правопорушення боротьби. Розростання кримінальної діяльності та злочинів, що стосуються інформаційної сфери, спонукає використовувати сучасні інформаційні телекомунікаційні ресурси для успішного проведення аналізу та розслідування злочинів. У цій статті ми розглянемо важливість використання інформаційних телекомунікаційних ресурсів під час кримінального аналізу та методи їх використання. На сьогоднішній день інформаційні технології стали неодмінною частиною у всіх аспектах нашого життя. Вони впливають на різні галузі діяльності, і в інформаційному секторі працює все більше людей. Інформація стала важливим національним ресурсом і дуже цінується. Це також суттєво вплинуло на роботу правоохоронних органів, які використовують інформаційні технології для створення потужних інформаційних систем, управління та аналізу даних. Вони розробляють нові методи збору та аналізу інформації та розширюють можливості спеціальних технічних засобів. Така модернізація також зачіпає кримінальне середовище, яке активно використовує сучасні інформаційні технології для своїх цілей.

Abstract.

Criminal analysis in the modern world has become a necessary element of the work of law enforcement agencies and the fight against crime. The growth of criminal activity and crimes related to the information sphere encourages the use of modern information and telecommunication resources for the successful analysis and investigation of crimes. In this article, we will consider the importance of using information and telecommunication resources during criminal analysis and the methods of their use. Today, information technologies have become an integral part of all aspects of our lives. They affect different fields of activity, and more and more people work in the information sector. Information has become an important national resource and is highly valued. It also significantly affected the work of law enforcement agencies, which use information technologies to create powerful information systems, manage and analyze data. They develop new methods of collecting and analyzing information and expand the capabilities of special technical means. Such modernization also affects the criminal environment, which actively uses modern information technologies for its purposes.

Ключові слова: електронні докази, кіберзлочин, комп'ютерні дані, спеціаліст, копіювання інформації, джерело доказів, електронна (цифрова) інформація, фактичні дані.

Keywords: electronic evidence, cybercrime, computer data, specialist, copying information, source of evidence, electronic (digital) information, factual data.

На початку 21 століття, у зв'язку зі значним зростанням обсягу інформації та потребою в її обробці та передачі, розвинуті країни активно почали використовувати електронні (технічні та програмні) засоби для зберігання та передачі інформації у цифровому форматі. Згідно з дослідженням

International Data Corporation (IDC), обсяг цієї інформації, що представляє загальні дані всього світу, подвоюється щороку. Прогнозується, що до 2025 року цей обсяг сягне 175 зеттабайтів (трильйонів гігабайтів).

На підставі останніх досліджень та практичного досвіду роботи підрозділів кримінального

аналізу Національній поліції можна відзначити, що використання сучасних інформаційно-аналітичних технологій має великий потенціал для оптимізації діяльності оперативних працівників та підрозділів оперативно-розшукового напрямку. Це дозволяє заощадити час та підвищити якість їхніх службових обов'язків. На сьогоднішній день, у зв'язку з нестабільною політичною обстановкою, з'явленням нових економічних та військових центрів впливу, а також активним розвитком інформаційних технологій та збільшенням обсягів інформаційного потоку, робота з відкритими джерелами інформації стала надзвичайно важливою для збору оперативно значущої інформації. Таким чином, кримінальні аналітики оперативних підрозділів все більше приділяють уваги методам та тактиці пошуку такої інформації у відкритих джерелах [1].

Інформаційні телекомунікаційні ресурси включають в себе широкий спектр інструментів, технологій та платформ для обробки, зберігання, передачі та аналізу інформації. Ці ресурси можуть бути використані для збору доказів, ідентифікації підозрюваних, аналізу обставин злочину та попередження подібних подій у майбутньому. Зокрема, інформаційні телекомунікаційні ресурси включають:

1. **Бази даних:** Однією з ключових складових кримінального аналізу є доступ до різноманітних баз даних, які містять інформацію про злочини, потенційних підозрюваних, потерпілих тощо. Державні органи, такі як поліція та спецслужби, мають доступ до цих ресурсів для здійснення кримінального аналізу.

2. **Відеоспостереження:** Велика кількість відеокamer на вулицях та в приміщеннях. Ці відеозаписи можуть бути використані для виявлення злочинців та отримання важливих доказів у кримінальних справах.

3. **Електронна пошта та комунікації:** Для проведення кримінального аналізу інколи потрібно аналізувати електронну пошту та інші форми електронних комунікацій. Це може включати перехоплення та аналіз листування підозрюваних, що містять інформацію про злочини.

4. **Соціальні медіа:** Соціальні мережі стали важливим джерелом інформації для кримінального аналізу. Вони можуть надавати докази, пов'язані зі злочинами, а також дозволяють відстежувати активність підозрюваних та їх зв'язки.

5. **Мобільні додатки:** Використання мобільних додатків для збору доказів та обміну інформацією стає все поширенішим. Це може включати в себе додатки для використання слідчими та поліцейськими для запису свідчень, збору доказів на місцях подій та навіть для ведення електронних журналів кримінального аналізу.

Складність боротьби з сучасною злочинністю пояснюється кількома факторами, включаючи недостатню кількість досвідчених професіоналів та недостатнє технічне, правове та методичне забезпечення для виявлення, запобігання і припинення злочинів. Щодо підготовки фахівців у галузі інформаційних технологій для оперативних підрозділів Національної поліції, можливі підходи включають

такі: спеціалізовані програми для курсантів, де разом із юридичними дисциплінами надається поглиблене вивчення технічних аспектів інформаційних технологій; організація навчальних груп для правоохоронців, які вже мають вищу технічну або економічну освіту в галузі інформаційних технологій, з метою поглибленого вивчення юридичних аспектів.

Згідно з думкою О. І. Федоренка, важливою передумовою використання комп'ютерної техніки в правоохоронній діяльності є належна кваліфікація випускників, яка забезпечує вміння використовувати інформаційні технології на різних етапах підготовки правоохоронців [2].

Найважливішою особливістю професійної підготовки майбутніх фахівців в галузі інформаційних технологій є постійно зростаючий темп розвитку сучасних інформаційно-телекомунікаційних технологій та, відповідно, актуалізація змісту навчання. Майбутні фахівці в галузі інформаційних технологій повинні засвоїти наступні навички та знання:

- Методи та прийоми для збору, систематизації та аналізу оперативно-розшукової, статистичної та іншої інформації для оцінки оперативної обстановки та прогнозування злочинності.

- Тактику та стратегію аналізу при розслідуванні кримінальних правопорушень.

- Використання оперативної інформації для прийняття управлінських рішень.

- Методи та засоби виявлення, запобігання та припинення правопорушень у кіберпросторі.

- Оперативно-розшукову ідентифікацію, діагностику та прогнозування.

- Комп'ютерну та аналітичну розвідку.

- Побудову та функціонування автоматизованих інформаційних систем Національної поліції України.

- Основні програмно-технічні засоби для обробки та захисту інформації в діяльності органів Національної поліції України.

- Міжнародне законодавство, стандарти та правила використання моделі поліцейської діяльності, керованої аналітикою (Intelligence-Led Policing/ILP) [3].

Методи використання інформаційних телекомунікаційних ресурсів у кримінальному аналізі

1. **Збір інформації:** Першим і найважливішим кроком у кримінальному аналізі є збір інформації. Інформаційні телекомунікаційні ресурси, такі як бази даних та відеоспостереження, можуть надавати важливу інформацію про події та особи, пов'язані з злочиним.

2. **Аналіз доказів:** Після збору доказів слід провести їх аналіз. Сучасні інформаційні телекомунікаційні ресурси дозволяють використовувати різноманітні аналітичні інструменти для виявлення залежностей та патернів у даних.

3. **Виявлення підозрюваних:** Інформація з різних джерел, таких як відеоспостереження та соціальні мережі, може допомогти правоохоронним органам виявити підозрюваних у злочинах.

4. Співпраця між відділами і службами: Інформаційні телекомунікаційні ресурси дозволяють ефективно обмінюватися інформацією між різними відділами та службами правоохоронних органів. Це сприяє координації роботи та підвищує швидкість реагування на злочини.

5. Превентивні заходи: Аналіз даних з інформаційних телекомунікаційних ресурсів також може допомогти у виявленні потенційних загроз та попередженні злочинів. Системи аналітики даних можуть виявляти аномалії та патерни, що вказують на можливість злочинів.

Дійсно, частина 1 статті 237 Кримінального процесуального кодексу України визначає, що слідчий та прокурор мають право проводити огляд місця події, приміщень, предметів, документів та комп'ютерних даних з метою виявлення та фіксації інформації, що стосується вчинення кримінального правопорушення. У частині 2 цієї норми зазначається, що огляд комп'ютерних даних виконується шляхом відображення інформації, яку вони містять, у протоколі огляду в формі, доступній для сприйняття (за допомогою електронних засобів, фотозйомки, відеозапису, зйомки екрана тощо або у паперовій формі).

З метою забезпечення відображення комп'ютерних даних та їх фіксації у протоколі, суб'єкт розслідування повинен самостійно сприйняти цю інформацію за допомогою звичайних органів сприйняття, так само, як він сприймає інші предмети під час огляду, такі як місце події, приміщення, предмети та документи [6].

Розуміння важливості цифрової інформації в сучасному світі інформаційних технологій є ключовим, оскільки вона може містити дані про кримінальні події та стати важливим джерелом для їх розслідування. Ця інформація включає не лише електронні документи, а також дані з різних систем і пристроїв, таких як системи штучного інтелекту, навігаційні системи, інформаційні ресурси та інше. Сучасні розслідування кримінальних правопорушень, без виключення, пов'язані з використанням цифрової інформації, і це стає все більш важливим через впровадження Інформаційно-телекомунікаційної системи досудового розслідування.

З урахуванням природи цифрової інформації, фактичні дані, які вона містить, мають відповідати вимогам щодо їхньої правомірності та допустимості для використання в кримінальних справах. Це передбачає чітке визначення процедур збирання, оцінки та перевірки такої інформації, а також визначення її місця в процесі розслідування.

У цьому контексті ми наголошуємо на введенні окремої процесуальної категорії для інформації, яка знаходиться в цифровій (електронній) формі і називається "електронні докази" [7, с. 44]. При належному дотриманні процедур збору, визначених Кримінальним процесуальним кодексом України для всіх учасників кримінального провадження, ці електронні докази стануть джерелами доказів у судовому процесі. Процедура збору електронних доказів повинна враховувати специфіку такої інфор-

мації та передбачати можливість збору нею сторонами кримінального провадження без зміни вмісту фактичних даних (тобто певним кваліфікованим фахівцем, кваліфікація якого буде чітко визначена). Оцінка та перевірка цих доказів (фізичне сприйняття учасниками кримінального провадження) повинні бути можливими лише через проведення експертизи або дослідження спеціалізованим суб'єктом.

Важливо зауважити, що такі зміни можуть бути внесені лише після комплексної гармонізації всіх норм Кримінального процесуального кодексу України, пов'язаних з запропонованою категорією, та врегулювання окремих аспектів на рівні підзаконних нормативно-правових актів (наприклад, чітке визначення повноважень власників, користувачів та розпорядників електронних реєстрів, розмежування понять інформації та носіїв інформації, встановлення кваліфікаційних вимог до певних фахівців, визначення експертних спеціальностей тощо).

Отже, у сучасних умовах стрімкого розвитку інформаційних технологій навчальний процес у закладах вищої освіти МВС повинен бути гнучким і готовим адаптуватися до змін в правовому полі. Це вимагає від відомчих закладів вищої освіти постійного удосконалення змісту та методики навчання, враховуючи реальні умови та завдання в галузі протидії злочинності та використання сучасних інформаційно-телекомунікаційних засобів [8].

Значається, що навички інформаційно-аналітичної роботи є важливими не лише для працівників інформаційно-аналітичних підрозділів Національної поліції, а також для всіх суб'єктів оперативно-розшукової діяльності, які виконують інформаційно-аналітичну роботу як частину своєї спеціалізованої оперативно-розшукової функції.

Виклики сьогодення, пов'язані з військовою агресією російської федерації вказують на необхідність зміни стандартних підходів до функцій та обов'язків окремих правоохоронних органів України. Реалії війни показали, що правоохоронна система України не була готова до такої кількості воєнних злочинів, які принесла на територію України російська федерація [9, с. 48].

Спрощення норм і правил стосовно електронних доказів в кримінальних справах допоможе підвищити ефективність боротьби з кіберзлочинністю, яка у сучасних умовах військової агресії стала однією з серйозних загроз у рамках гібридної війни [10].

Використання інформаційних телекомунікаційних ресурсів в кримінальному аналізі є необхідним для успішного розслідування злочинів та забезпечення безпеки громадян. Ці ресурси дозволяють збирати, аналізувати та обмінюватися інформацією ефективно та оперативно. Важливо продовжувати розвивати ці інструменти та методи, щоб підвищити ефективність кримінального аналізу та забезпечити безпеку суспільства

Література:

1. А. В. Мовчан, “Актуальні проблеми підготовки фахівців у галузі застосування сучасних інформаційних технологій”. Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. 2012. № 1. С. 40–46.
2. О. Федоренко, “Сучасні тенденції удосконалення професійної підготовки майбутніх офіцерів поліції”. Новий колегіум. 2016. № 4. С. 42–52.
3. В. В. Коваленко, “Реалії та перспективи реформування відомчої освіти й науки”. Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. 2010. № 6. С. 4–6.
4. Федчак І. А. Основи кримінального аналізу : навчальний посібник. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2021. 288 с.
5. Кікінчук, В. В., Матюшкова, Т. П., Піддубна, А. В., Манжай, О. В., & Носов, В. В. (2022). Пошук та фіксація фактичних даних про протиправні діяння, які вчинені з використанням інформаційно-телекомунікаційних систем або технологій при розслідуванні фактів збуту наркотичних засобів: науково-методичні рекомендації.
6. Гуцалюк М. В., Антонюк П. Є. (2022). Процесуальна спроможність використання електронної (цифрової) інформації як доказу в кримінальному провадженні. *Інформація і право*, (2 (41), С.116-122.
7. Гуцалюк М.В., Антонюк П.Є. Щодо сутності електронної (цифрової) інформації як джерела доказів в кримінальному провадженні. *Криміналістичний вісник*. 2020. № 1(32). С. 37- 49.
8. Мельникова О. (2022). Кримінально розвідка та кримінальний аналіз як вид поліцейської діяльності на основі оперативних даних та інформації. *Кібербезпека в Україні: правові та організаційні питання. International scientific-practical conference " Cybersecurity in Ukraine: Legal and* (р. 136).
9. Копилов Е.В. Щодо питання значення прокурорського нагляду за здійсненням оперативно-розшукової діяльності підрозділами національної поліції України в умовах воєнного стану. *«Colloquium-journal»* № 10 (169) 2023. С. 43-46.
10. Дараган В.В., Карповський С.В., Копилов Е.В. Стан та перспективи розвитку підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції та органів досудового розслідування у закладах вищої освіти МВС України. *Scientific monograph. Academic Council of Baltic Research Institute of Transformation Economic Area Problems according to the Minutes* № 4 dated 2023. С. 40-53.

JURISPRUDENCE

УДК: 343.985.3

Троцький Богдан Вадимович

курсант 3 курсу ФПФПКП

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Базукін Артем Сергійович

курсант 3 курсу ФПФПКП

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Копилов Едуард Володимирович

викладач кафедри оперативно-розшукової діяльності

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

[DOI: 10.24412/2520-6990-2023-29188-39-43](https://doi.org/10.24412/2520-6990-2023-29188-39-43)

ЩОДО ОКРЕМИХ ПИТАНЬ АНАЛІТИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ В КРИМІНАЛЬНОМУ АНАЛІЗІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Trotsky Bogdan Vadimovich

Bazukin Artem Sergeevich

Kopilov Eduard Volodimirovich

CONCERNING CERTAIN ISSUES OF ANALYTICAL RESEARCH IN CRIMINAL SCIENCES UNDER THE CONDITIONS OF THE STATE OF MARTIAL

Анотація:

В умовах сьогодення залишається проблематика інформаційно-аналітичного забезпечення. Аналітик під час своєї роботи стикається з численними проблемами і викликами, пов'язаними з інформаційним та аналітичним забезпеченням. Основною проблемою інформаційно-аналітичного забезпечення є недостатність фінансування для закупівлі сучасного обладнання та сучасних технологій, які надають суттєву допомогу аналітику у зборі, обробці та аналізі отриманої інформації. Брак доступу до сучасних інформаційних систем та аналітичного програмного забезпечення обмежує можливість вирішувати поставлені завдання аналітичного дослідження. Також необхідно налагоджувати єдину систему інформаційного обміну та міжнародну співпрацю.

Abstract:

In today's conditions, the problem of information and analytical support remains. During his work, the analyst faces numerous problems and challenges related to information and analytical support. The main problem of information and analytical support is the lack of funding for the purchase of modern equipment and modern technologies, which provide significant assistance to analysts in the collection, processing and analysis of the received information. Lack of access to modern information systems and analytical software limits the ability to solve analytical research tasks. It is also necessary to establish a unified system of information exchange and international cooperation.

Ключові слова: Кримінальний аналіз, аналітичне дослідження, суб'єкт аналітичного дослідження, завдання аналітичного дослідження, етапи аналітичного дослідження, межа аналітичного дослідження, проблематика інформаційно-аналітичного забезпечення, початок кримінального аналізу, отримана інформаційний продукт, аналітичне мислення.

Keywords: Criminal analysis, analytical research, subject of analytical research, task of analytical research, stages of analytical research, limit of analytical research, issues of information and analytical support, beginning of criminal analysis, received information product, analytical thinking.

Кримінальний аналіз є невід'ємною частиною сучасної правоохоронної діяльності та кримінального правосуддя. Ця сфера досліджень спеціалізується на аналізі злочинів, їхніх обставин і наслідків з метою встановлення ідентифікації злочинців і подальшого розслідування справ. Кримінальний аналіз важливий для забезпечення справедливості, виявлення та запобігання злочинам.

Можемо виокремити головні риси та складові кримінального аналізу:

- сукупність систематичних аналітичних процесів;
- вивчення певних характеристик і тенденцій;

- визначення та розуміння (осмислення) зв'язків між кримінальною інформацією (інформацією про злочин) та іншою;

- систематична специфічна інформаційно-аналітична діяльність;

- опрацювання інформації, яка є суттєвою для управління або прийняття рішення;

- здійснюється з метою попередження, припинення, розкриття та розслідування злочинів або прийняття управлінських рішень.

Як наслідок, сьогодні деякі науковці виокремлюють два види кримінального аналізу - аналітич-

ний пошук та аналітичне дослідження. Звернемо більшу увагу на концепцію аналітичного дослідження. Аналітичне дослідження передбачає встановлення взаємозв'язків між особами, подіями і предметами, та є невід'ємною складовою кримінального аналізу. Аналітичне дослідження – форма інформаційно-аналітичної діяльності, що полягає у поглибленому вивченні проблеми, під час якого здійснюється опис її структури, кількісних та якісних параметрів, а також чинників, що її обумовлюють [1].

Завдання, які стоять перед аналітичним завданням, вимагають інтелектуальних, організаційних та матеріально-технічних зусиль, а також подолання певних труднощів. Розглянемо чотири групи основних завдань аналізу злочинності.

По-перше, це визначення обставин злочинів: Аналітичне дослідження допомагає встановити обставини, що оточують скоєння злочину, включаючи місце, час і спосіб скоєння. Це допомагає правоохоронним органам створити повну картину події.

По-друге, це створення профілю злочинця: У деяких випадках аналітичне дослідження використовується для створення профілю можливого злочинця, що допомагає визначити основні характеристики та мотивацію злочинця.

По-третє, це збір інформації про підозрюваних і потерпілих: Аналітики збирають та аналізують інформацію про осіб, які можуть бути пов'язані з злочинном, а також про потерпілих і свідків.

Нарешті, четверте завдання, це прогнозування і запобігання злочинам: Аналіз даних допомагає визначити тенденції злочинності і розробити стратегії для запобігання майбутнім злочинам.

Також розглянемо три етапи аналітичного дослідження:

Попередній етап:

1) загальне ознайомлення зі станом справ на підприємстві;

2) визначення ступеню виконання плану за основними показниками;

3) попередня оцінка роботи підприємства.

На попередньому етапі складається детальна програма аналізу. Також здійснюється добір виконавців аналітичного дослідження та вирішуються інші організаційні питання.

Основний етап:

1) заповнення усіх таблиць;

2) вивчення необхідної додаткової інформації;

3) визначення та вимірювання впливу факторів;

4) пошук резервів.

Заключний етап:

1) узагальнення наслідків аналізу;

2) підрахунок зведених резервів;

3) заключна оцінка;

4) розробка заходів задля поліпшення ефективності діяльності підприємства на основі використання знайдених резервів.

Час проведення аналізу залежить від мети аналізу. Керівник аналітичної групи має слідкувати за проведенням аналізу та контролювати його. Всі

узагальнені результати треба якось оформити. Назва результату залежить від того, хто його проводить. Довідки, акти, перевірки, аналітичні висновки, пояснювальні записки до звітів тощо [2].

Суб'єктом аналітичного дослідження може бути фахівець, котрий володіє необхідними знаннями та досвідом для аналізу управлінських ситуацій, підготовки аналітичних звітів, висновків і пропозицій, та особа, яку призначено на посаду підрозділу кримінального аналізу. Об'єкт аналітичного дослідження – це злочин, злочинець, злочинне угруповання тощо.

Діяльність аналітиків з підготовки аналітичних продуктів передбачає дослідження інформації та даних, отриманих з різно манітних джерел за визначеним алгоритмом, який характерний для усіх рівнів аналітичних досліджень. Цей алгоритм називають аналітичним процесом, і він складається з таких етапів: формування аналітичного завдання, збирання відомостей, їх оцінювання, накопичення та збереження (упорядкування), інтеграція та візуалізація для проведення аналізу, підготовка висновку, оцінка висновку, поширення (доведення продукту аналітики замовникові).

Під час проведення аналітичного процесу для отримання аналітичного продукту можуть застосовуватись різні методи: аналіз взаємозв'язків, аналіз злочинних мереж, аналіз телефонних з'єднань, аналіз подій, аналіз дій, аналіз обігу (руху), аналіз фінансових транзакцій, порівняльний аналіз справ, аналіз злочинних моделей (серій), картографування криміногенної інформації (ГІС), статистичний аналіз злочинів, SWOT аналіз, аналіз ризиків, PEST аналіз, SOCTA, OSINT, аналіз злочинних моделей, аналіз тенденцій тощо. Результати аналітичного дослідження виражаються у вигляді письмових аналітичних звітів, досьє на фізичну або юридичну особу, об'єкт (предмет), організовану групу чи злочинну організацію, подію, профілів, аналітичних орієнтувань на інших аналітичних документів (довідки, інформаційні зведення, аналітичні огляди) [1].

Головною метою аналітичного дослідження в кримінальному аналізі є надання об'єктивної, систематичної та докладної інформації, яка допомагає правоохоронним органам та слідчим в ефективному розкритті злочинів і забезпеченні справедливості в правосудді.

Розглянемо варіацію аналітичного дослідження у соціальних мережах. Зважаючи на фактично всебічну і всеохоплюючу цифровізацію і, фактично, віртуалізацію всіх сфер життя людини і суспільства, перед правоохоронцями постає низка нагальних проблем, що потребують посиленої уваги [3]. До таких відноситься як встановлення особи у віртуальному просторі, так і саме аналітичне дослідження, оскільки можливості інтернету дозволяють не лише змінювати ім'я та прізвище, а фактично бути ким завгодно, без будь-якої прив'язки до реального образу. Тому, ключовими даними при ознайомленні з профілем особи в соціальній мережі є:

Наявна на сторінці текстова інформація. До цієї категорії варто віднести такі особливості як: значена інформація про кар'єрне становище, отриману освіту, особливості особистого життя, та особистих даних, до яких можна віднести і спрямування підписів публікацій, і особливості у вподобань серед груп, інтересів, а також наявність життєвого кредо, аспекти життєвої позиції. Аналізуючи описані дані, можна прослідкувати наявність принципів, особливостей переконань, світогляду, про це свідчить наявна освіта, зацікавленість художньою літературою, сповідання модних тенденцій, відношення сучасні технології, тощо [3].

Коло знайомих, друзів. Можливо це допоможе нам вийти на інших учасників злочину, якщо наша розроблювана особа вчинила його з співучасниками. На сторінці може бути спільне фото злочинців, завдяки якому ми дізнаємося їх зовнішні прикмети або проведемо OSINT. Відвідувані місця за геотегами. Це допоможе розуміти які місця найчастіше відвідує особа та її потенційне місце перебування групи в яких зареєстрована людина.

Вищевикладене дає змогу вивчити характер особи, її зовнішній вигляд, життєву позицію, наявність принципів, ставлення до правоохоронних органів. В умовах сьогодення залишається проблематика інформаційно-аналітичного забезпечення. Аналітик під час своєї роботи стикається з багаточисленними проблемами і викликами, пов'язаними з інформаційним та аналітичним забезпеченням. На нашу думку основною проблемою є недостатність фінансування для закупівлі сучасного обладнання та технологій, брак доступу до сучасних інформаційних систем та аналітичного програмного забезпечення. Також окремої уваги потребують питання відсутності єдиної системи інформаційного обміну та міжнародна співпраця.

Перше полягає у тому, що інформація, необхідна для проведення операцій та розслідувань міститься у різноманітних джерелах, що ускладнює її збір, структурування та обмін між правоохоронними органами. Наразі існує необхідність у створенні єдиної інформаційної платформи для забезпечення ефективної спільної роботи.

Друге питання можна вирішити завдяки співпраці з міжнародними організаціями, так як злочинність у сучасному світі стала більш глобальною та транснаціональною, таким чином існує потреба у співробітництві з фахівцями з інших країн.

Будь-яка інформація про особу, річ або інші об'єкти може значно скоротити попередження, викриття і розслідування злочинів. Варто зауважити, що ефективність робот оперативно-розшукових підрозділів Національної поліції України залежить від кількості і якості оперативно значущої інформації, яка є підставою для проведення будь-яких оперативно-розшукових заходів або інших дій. Зокрема, джерелом таких відомостей є інформаційно-аналітичні ресурси всіх рівнів та джерела інформаційного простору держави. Вони є базовими та систематизованими обліками, з використанням їх даних здійснюється оперативно-розшукова діяль-

ність. Слід зауважити, що одним із завданням правоохоронного відомства було і залишається реформування інформаційно-аналітичного забезпечення, його оптимізації і підвищення рівня ефективності для того, щоб воно дійсно функціонувало. Сьогодні інформаційно-аналітичне забезпечення оперативно-розшукової діяльності існує тільки де-юре, обов'язковість створення і функціонування банків інформації закріплена в наказах, інструкціях та інших нормативно-правових актах Міністерства внутрішніх справ, але де-факто на практиці часом виникають ситуації, коли уповноважена службова особа не може виконати свої посадові обов'язки лише через відсутність підстави для здійснення певних оперативнорозшукових заходів, тобто оперативно корисної інформації [4].

Незважаючи на всю проблематику у роботі інформаційно-аналітичних підрозділів, аналітики продовжують ефективно виконувати аналітичні дослідження. Аналітик в оперативно-розшуковій діяльності займається пошуком, збором, обробкою та аналізом великого обсягу інформації, яка може бути корисною при розслідуванні злочинів. Це можуть бути дані про місце події, свідчення, засоби відеоспостереження, телефонні дзвінки тощо. Розглянемо, як приклад, використання аналітичного дослідження під час розкриття такого виду злочину, як незаконне заволодіння транспортним засобом. Аналітик за цим видом кримінального правопорушення починає проводити аналітичне дослідження за власною ініціативою.

На початку проведення кримінального аналізу аналітик отримує від оперативних працівників зібрані відомості про спосіб вчинення незаконного заволодіння, місце, час, інформацію щодо особи потерпілого й осіб, які керували викраденим транспортним засобом, технічних та інших характеристик автомобіля (технічний стан, обладнання сигналізацією чи охоронними пристроями, GPS-трекером, кількість комплектів ключів, залишок пального в баку, наявність страхового поліса, оформлений кредит на авто тощо). Ураховуючи наявність доступу до комплексних систем відеоспостереження, аналітик визначає місця встановлення камер поруч з місцем вчинення незаконного заволодіння ТЗ і опрацьовує записи з них. На підставі аналізу виявляється зафіксовані на них об'єкти: транспортні засоби й осіб, які можуть бути причетні до вчинення кримінального правопорушення. Крім того, отримує доступ до відеозаписів з приватних камер, зібраних працівниками оперативного підрозділу. За результатами опрацювання відео аналітик намагається встановити механізм вчинення незаконного заволодіння автомобілем, кількість злочинців та їхні зовнішні ознаки (одяг, національність, наявність татувань, інші особливі прикмети, напрямок руху викраденого ТЗ із місця заволодіння та його подальшого прямування). Отриману в процесі аналізу інформацію аналітик надає оперативним працівникам, залученим до розслідування цього кримінального правопорушення, для забезпечення збору відеозаписів із приватних камер, розміщених за

встановленим маршрутом руху викраденого автомобіля. Після отримання додаткових записів здійснює їх аналіз і зіставляє отримані дані з попередніми. Додатково перевіряє факт фіксацій камерами номерні знаки, викрадені (втрачені) у день або напередодні незаконного заволодіння ТЗ, на можливість використання їх злочинцями. Крім того, аналітик забезпечує збір інформації щодо вчинених незаконних заволодіннь ТЗ (довідки, фото- й відеоматеріали, зібрані під час роботи з розкриття цього виду злочину), аналізує їх на предмет серійності, способів викрадення, можливості причетності організованих груп, територіальної поширеності незаконного заволодіння ТЗ за певними марками автомобілів, імовірних місць їх переховування [5].

Розглянемо представлення результатів аналітичного дослідження. Найбільш ефективним та поширеним способом є усний брифінг, тобто доведення інформації про хід аналізу, якого стануть основою для негайних дій. Це коротке усне представлення ключових елементів ситуації. Головна перевага усного брифінгу криється у прямій взаємодії між замовниками та аналітиками. Продукти аналізу можуть бути складними для швидкого сприйняття, разом з тим, усний брифінг дає можливість доводити аналітичні висновки у чіткій логічній послідовності. Тому можливо, щоб брифінги відображали логічні міркування, які ввійшли в аналіз, проведений з метою їх формування. Також, основним продуктом оперативного аналізу є аналітичний звіт. В аналітичному звіті кримінальний аналітик дає рекомендації, показує приховані зв'язки, формує напрями дій оперативного працівника, візуалізує факти, що опосередковано підтверджують або спростовують ознаки кримінального правопорушення. Крім того, це дає можливість уникати переваження ОРС чи кримінального провадження інформацією, що не має до справи ніякого стосунку, систематизувати дані, що отримуються під час оперативно-розшукових заходів, СРД, НСРД, визначити можливі джерела та напрями отримання доказової інформації.

Письмовий аналітичний звіт - це презентація ключових елементів ситуації чи аналізу для спеціалізованих аудиторій (замовників). Замовниками аналітичного письмового звіту можуть бути і оперативні працівники, і слідчі, яким потрібні оперативні й тактичні аналітичні продукти, і керівний склад поліції, який потребує більш глибоких (стратегічних) звітів. Важливо пам'ятати, що письмовий звіт створює недостатньо можливостей для прямого відгуку чи спілкування. Коли письмовий звіт потрапляє до адресата, головне завдання донести основні аналітичні результати. Позаяк немає можливості для повторного пояснення, як при усній презентації, це означає, що письмові звіти мусять бути професійно представлені у доступній та рекомендовано в ілюстративній формі. Графіки, складені аналітиком, в ідеалі не повинні розглядатися окремо. Вони розробляються для сприяння розумінню злочинної діяльності, яка відбувається, і тому мають виступати в ролі ілюстрації до пунктів, які треба викласти у до-

повіді та інструктажі. Ще одним видом аналітичного продукту, який найчастіше виконується, є дос'є. Якісно складене дос'є вважається найпотужнішим джерелом для порівняння інформації про особу, стосовно якої проводиться збір інформації з кримінальних цілей. Персональне дос'є, що складається з особистої інформації, представляє собою оперативну перевірку, яка додатково може бути прокоментована спеціалістами (інтерпретація та прогнозування поведінки особи, оцінювання особи, окремі рекомендації, гіпотези). У дос'є поряд з особистою інформацією аналізуються риси характеру, мотиви вчинків особи, її вразливість та чинники зовнішнього тиску на особу. Під час формування дос'є аналітик здійснює пошук ідентифікаційної інформації або дані, з яких може ідентифікувати конкретну особу. Під час збору персональної інформації слід забезпечити захист прав громадян та дотримання стандартів конфіденційності. Персональне дос'є використовують як інструмент для проведення інструктажів, для організації допитів (оптимальне регулювання допитів), для проведення оцінки потенціалу інформатора тощо [6].

Велику роль у аналітичному дослідженні відіграють навички аналітичного мислення. У доповіді світового економічного форуму The Future of Jobs Report визначено низку найпотрібніших компетенцій сьогодення. З-поміж них – аналітичне мислення [7]. Аналітичне мислення є фундаментальною компетенцією в аналітичному дослідженні і важливим елементом розв'язання складних проблем та прийняття обґрунтованих рішень. Ця навичка передбачає здатність розглядати проблему або ситуацію з різних точок зору та проводити глибокий розгляд фактів, даних і інших доказів для виявлення закономірностей, зв'язків і рішень.

Отже, аналітичне дослідження допомагає аналітичним працівникам у встановленні взаємозв'язків між особами, подіями та предметами, дає змогу отримувати, обробляти корисну інформацію та прогнозувати розвиток ситуації яка склалася.

Виклики сьогодення, пов'язані з військовою агресією російської федерації вказують на необхідність зміни стандартних підходів до функцій та обов'язків окремих правоохоронних органів України. Реалії війни показали, що правоохоронна система України не була готова до такої кількості воєнних злочинів, які принесла на територію України російська федерація [8]. У сучасному глобалізованому суспільстві негативні наслідки глобалізації вражають державу, яка залишилася поза межами простору розвинених країн світу [9]. Тому багато досвіду нам потрібно перейняти у більш розвинених країн.

Література:

1. Основи кримінального аналізу : навчальний посібник. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2021. 288 с.
2. Етапи аналітичного дослідження. Національний університет Києво-Могилянська академія. Файловий архів студентів. URL: <https://studfile.net/preview/5560822/page:5/> (дата звернення 07.11.2023).

3. Недря К. М. Аналіз особистості відповідно до даних з соціальних мереж: психологічний аспект / К. М. Недря, В.М. Болгаренко // Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти : матеріали VII Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 17 бер. 2023 р.). Дніпро : ДДУВС, 2023. – С. 758-759.

4. Рец В.В. Інформаційно-аналітичне забезпечення оперативно-розшукової діяльності: проблематика / В.В. Рец // Актуальні проблеми оперативно-розшукової діяльності: матеріали кругл. столу присвяч. Дню науки (м. Дніпро, 22 травня 2020 р.). - Дніпро: ДДУВС, 2020. – С. 89-92.

5. Актуальні питання та перспективи розвитку кримінального аналізу в правоохоронній системі України : матеріали міжвідом. наук.-практ. конф. (Київ, 11 серп. 2022 р.) / [редкол.: С. С. Чернявський, Д. І. Овсянюк, В. В. Корольчук]. – Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2022. С. 186-189.

6. Федчак І. А. Основи кримінального аналізу : навчальний посібник. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2021. 288 с.

7. Topical aspects of social science disciplines and innovative methods and technologies of their learning and teaching: scientific monograph. Riga, Latvia : «Baltija Publishing», 2023. С 329-335.

8. Дараган В.В., Карповський С.В., Копилов Е.В. Стан та перспективи розвитку підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції та органів досудового розслідування у закладах вищої освіти МВС України. Scientific monograph. Academic Council of Baltic Research Institute of Transformation Economic Area Problems according to the Minutes № 4 dated 2023. С. 40-53.

9. Копилов Е.В. Формування безпекового середовища суспільства й держави в умовах сьогодення. Юридичний науковий електронний журнал № 5-450. 2022. С. 34-36.

Білик Ігор Олександрович

курсант 3 курсу ФПФПКП

Дніпропетровського державного

університету внутрішніх справ

Савенко Богдан Андрійович

курсант 3 курсу ФПФПКП

Дніпропетровського державного

університету внутрішніх справ

Науковий керівник

Копилов Едуард Володимирович

Викладач кафедри оперативної-розшукової

діяльності Дніпропетровського

державного університету внутрішніх справ

[DOI: 10.24412/2520-6990-2023-29188-44-47](https://doi.org/10.24412/2520-6990-2023-29188-44-47)

ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ВЛАСНОСТІ

Ihor Oleksandrovych Bilyk

Bohdan Andriyovych Savenko

Scientific leader

Eduard Volodymyrovych

SOME FEATURES OF THE CONDUCT OF SECRET INVESTIGATORS (DETECTIVE) ACTIONS DURING THE PRE-JUDICIAL INVESTIGATION OF CRIMES AGAINST PROPERTY

Анотація.

Наукова стаття розглядає дослідження проведення негласних слідчих дій в контексті досудового розслідування злочинів проти власності. Ця робота аналізує основні аспекти та сучасні методи проведення негласних слідчих (розшукових) дій у справах про злочини проти власності. Вона спрямована на розкриття принципів та методології цих дій, а також їхню роль у досудовому розслідуванні. Оптимізація методів негласних слідчих дій у справах про крадіжки та шахрайства. Дослідницька робота вивчає сучасні стратегії та методи проведення негласних слідчих дій, спрямованих на розкриття злочинів проти власності. Вона також розглядає важливі аспекти щодо збору доказів та забезпечення законності цих дій. Інноваційні підходи до проведення негласних слідчих дій в розслідуванні економічних злочинів. У даній роботі розглядаються сучасні інструменти та технології, які можуть використовуватися під час проведення негласних слідчих дій у справах про злочини проти власності. Досліджуються переваги і можливі обмеження таких інноваційних підходів.

Abstracts.

The scientific article examines the study of undercover investigative actions in the context of pre-trial investigation of property crimes. This work analyzes the main aspects and modern methods of conducting undercover investigative (search) actions in cases of crimes against property. It is aimed at revealing the principles and methodology of these actions, as well as their role in the pre-trial investigation. Optimization of methods of covert investigative actions in cases of theft and fraud. Research work studies modern strategies and methods of conducting undercover investigative actions aimed at uncovering property crimes. It also addresses important aspects of gathering evidence and ensuring the legality of these actions. Innovative approaches to covert investigative actions in the investigation of economic crimes. This work examines modern tools and technologies that can be used during undercover investigative actions in property crime cases. Advantages and possible limitations of such innovative approaches are investigated.

Ключові слова: Негласні слідчі дії, розшукові дії, досудове розслідування, злочини проти власності, правозахисні заходи, спеціальні методи розслідування, спеціалізовані служби, доказова база, права підозрюваних, збір і аналіз інформації, приватність і безпека, етика та законність, сучасні технології розслідування, економічні злочини, оптимізація розслідування, оперативні працівники, Національна поліція України, слідчий, прокурор.

Keywords: Covert investigative actions, investigative actions, pre-trial investigation, crimes against property, human rights protection measures, special investigative methods, specialized services, evidence base, rights of suspects, collection and analysis of information, privacy and security, ethics and legality, modern investigative technologies, economic crimes, investigation optimization, operatives, National Police of Ukraine, investigator, prosecutor.

Деякі особливості проведення негласних слідчих (розшукових) дій під час досудового розслідування злочинів проти власності передбачають важливий аспект правоохоронної роботи. Ось кілька ключових особливостей цього процесу:

Конфіденційність і секретність: Негласні слідчі дії проводяться конфіденційно та в таємниці з метою не розголошувати розслідування або намір слідчого органу. Це допомагає уникнути витоку інформації та зберегти ефективність дій. **Авторизація і контроль:** Проведення негласних слідчих дій вимагає спеціального дозволу або авторизації від компетентних органів. Крім того, ці дії піддаються контролю та нагляду для забезпечення дотримання законності.

Збір і аналіз інформації: Негласні слідчі дії включають у себе збір і аналіз інформації, яка може бути корисною для розкриття злочину. Це може включати в себе використання технічних засобів, спостереження, аналіз телефонних розмов, тощо[1,с.43-46].

Збереження доказів: Важливо зберігати отримані докази таким чином, щоб вони були прийнятними на суді і не порушували права підозрюваних.

Етичні аспекти: Під час проведення негласних дій, слідчі повинні дотримуватися етичних норм і принципів. Це означає уникнення надмірної інвазії у приватне життя підозрюваних і дотримання прав людини.

Співпраця з іншими службами: У разі потреби слідчі можуть співпрацювати з іншими правоохоронними агентствами, спеціалізованими службами або експертами для ефективного проведення негласних слідчих дій.

Зазначені особливості допомагають забезпечити ефективність та законність проведення негласних слідчих дій під час розслідування злочинів проти власності та зберегти баланс між правом на приватність і необхідністю виявлення злочинців.

Обґрунтування необхідності: Проведення негласних слідчих дій повинно бути обґрунтованою необхідністю. Слідчі повинні пояснити, чому саме ці дії є важливими для розкриття злочину та як вони сприяють розслідуванню. **Захист інформації:** Збереження конфіденційності інформації, отриманої під час негласних слідчих дій, є критично важливим. Інформація повинна бути захищена від несанкціонованого доступу і витоку. **Відповідність законодавству:** Слідчі повинні дотримуватися відповідних законодавчих норм і положень під час проведення негласних слідчих дій. Це включає в себе виконання вимог до отримання дозволу та обмежень щодо способів проведення дій.

Інтерпретація результатів: Отримані під час негласних слідчих дій дані потрібно адекватно і об'єктивно інтерпретувати та аналізувати. Це допомагає зрозуміти суть злочину та сприяє подальшому розслідуванню.

Захист прав підозрюваних: Під час проведення негласних дій слід враховувати права підозрюваних осіб, зокрема право на захист і право на справедливий судовий процес[2,с.34-36]

Ці особливості підкреслюють важливість і складність проведення негласних слідчих дій під час досудового розслідування злочинів проти власності, а також необхідність балансу між необхідністю боротьби зі злочинністю та правами громадян.

До опису деяких особливостей проведення негласних слідчих (розшукових) дій під час досудового розслідування злочинів проти власності за участю слідчого, входять:

1. **Обов'язок конфіденційності:** Слідчий, що проводить негласні дії, має обов'язок дотримуватися конфіденційності. Він не може розголошувати інформацію щодо розслідування або своїх дій третім особам без належної авторизації.

2. **Законність і авторизація:** Слідчий повинен мати належну авторизацію для проведення негласних слідчих дій. Це може включати в себе отримання судового дозволу або іншої форми схвалення від компетентних органів.

3. **Об'єктивність і професійність:** Під час проведення негласних дій, слідчий повинен діяти об'єктивно та професійно, неупереджено збирати та аналізувати інформацію[3,с.40-53]

4. **Етика та права осіб:** Слідчий повинен поважати права осіб, які перебувають під його спостереженням або діями. Це включає в себе право на приватність та заборону будь-якої форми фізичних або моральних тортур.

5. **Збереження доказів:** Важливо зберігати отримані під час негласних дій докази відповідним чином, щоб вони були прийнятними на суді і не порушували права підозрюваних.

6. **Співпраця з іншими фахівцями:** Слідчий може співпрацювати з іншими фахівцями, такими як технічні експерти або аналітики, для оптимізації проведення негласних слідчих дій.

7. **Звітність і контроль:** Після завершення негласних дій, слідчий повинен підготувати відповідний звіт, який може бути перевірений і схвалений компетентними органами.

Ці особливості демонструють важливість дотримання законності, етичних норм і професійних стандартів під час проведення негласних слідчих дій слідчими під час досудового розслідування злочинів проти власності [4]

Проведення негласних слідчих (розшукових) дій під час досудового розслідування злочинів проти власності в період військового часу має свої особливості і вимагає додаткової уваги до безпеки, ефективності та дотримання прав людини. Ось кілька ключових аспектів цієї ситуації:

- **Безпека і захист прав громадян:** В умовах військового часу особливо важливо забезпечити безпеку і права громадян, включаючи підозрюваних та свідків. Негласні дії повинні проводитися з дотриманням прав людини та забезпеченням їхньої безпеки.

- **Заборона на допит під тиском:** У жодних обставинах не можна використовувати фізичний тиск або психологічний тиск під час проведення негласних слідчих дій. Це порушує права осіб та може мати серйозні юридичні наслідки.

-Мобільність і легальність: В умовах військового конфлікту можуть виникнути складнощі з доступом до деяких територій або об'єктів. Слідчі повинні діяти в межах закону та з урахуванням воєнного стану.

-Співпраця з військовими структурами: Під час проведення негласних дій може бути необхідно співпрацювати з військовими службами або владними органами, щоб забезпечити безпеку та дотримання закону.

-Збереження доказів: Отримані під час негласних дій докази повинні бути збережені відповідним чином, щоб вони були прийнятними на суді та не порушували права підозрюваних.

-Контроль і звітність: Важливо мати систему контролю і звітності за проведенням негласних слідчих дій, щоб уникнути можливих зловживань та забезпечити їхню законність.

-Етичні аспекти: Слідчі повинні забезпечувати безпеку, законність та захист прав людини.

-Залучення міжнародних норм і стандартів: У разі проведення негласних слідчих дій в період військового конфлікту, важливо враховувати міжнародні норми та стандарти щодо прав людини. Це може включати в себе звернення до міжнародних організацій і спеціалізованих місій для спостереження та контролю за розслідуванням [4, с. 33-37]

-Спеціальні навички і підготовка: Слідчі, що працюють в умовах війни, повинні мати спеціальну підготовку та навички, які дозволять їм ефективно діяти в умовах підвищеного ризику і напруженості.

-Аналіз стратегій та тактик ворога: Військовий конфлікт може вплинути на злочинні структури та їхні стратегії. Слідчі повинні бути в змозі аналізувати ці зміни та адаптувати свої дії для ефективного розслідування.

-Підвищений рівень відповідальності: Умови військового часу можуть збільшити ризики та відповідальність слідчих. Тому дотримання норм та стандартів є важливішим за всім.

-Співпраця з гуманітарними організаціями: У військових конфліктах гуманітарні організації грають важливу роль. Слідчі можуть співпрацювати з ними для забезпечення захисту цивільних осіб та гуманітарну допомогу.

Враховуючи ці особливості, проведення негласних слідчих дій під час досудового розслідування злочинів проти власності в період військового часу вимагає великої обережності, спеціалізованої підготовки та дотримання високих стандартів законності та прав людини.

Під час досудового розслідування злочинів проти власності, які включають участь неповнолітніх осіб, проводяться негласні слідчі (розшукові) дії з метою з'ясування обставин справи. Ці дії можуть включати в себе:

1. Вивчення доказів: Слідчі збирають різні докази, такі як свідчення, записи відеоспостереження, фотографії, щоб встановити обставини злочину та ідентифікувати осіб, які беруть участь у злочині.

2. Вивчення місця події: Слідчі відвідують місце події, де сталася злочинна подія, щоб збирати докази та фіксувати сліди злочину.

3. Вивчення документів: Слідчі перевіряють різні документи, які можуть бути пов'язані з злочинном, наприклад, договори або записи про власність.

4. Відповідні питання неповнолітнім: Якщо в справі залучені неповнолітні особи, слідчі дбають про захист їхніх прав та проводять допити або спілкування з ними з урахуванням їхнього віку та особливостей

5. Розшук осіб: Якщо є підозра на участь конкретних осіб у злочині, слідчі можуть вживати заходів для їх розшуку і затримання.

Ці дії спрямовані на збирання інформації та доказів, необхідних для подальшого судового розгляду справи і встановлення обставин вчиненого злочину.

Зважаючи на участь неповнолітніх у злочинах проти власності, проведення негласних слідчих (розшукових) дій може бути особливо чутливим питанням. Основна мета таких дій - забезпечити належний захист прав неповнолітніх і врахувати їхні особливості:

6. Участь представника дитини: У разі допиту або інтерв'ю з неповнолітніми особами може бути залучений представник дитини, наприклад, батьки або опікун. Це робиться з метою забезпечення психологічної безпеки та зрозуміння думки та бажань дитини.

7. Захист від психологічного тиску: Слідчі мають дбати, щоб неповнолітні особи не були піддані психологічному тиску або залякуванню під час допиту. Процес допиту повинен відповідати принципам добросовісності та діти повинні розуміти свої права.

8. Використання спеціальних методів: Для дітей можуть використовуватися спеціальні методи допиту, що враховують їхні особливості. Наприклад, можуть бути використані простіше сформульовані запитання або рольові ігри.

9. Психологічна підтримка: Неповнолітнім особам слід забезпечити психологічну підтримку у разі потреби, особливо якщо вони стали свідками або жертвами злочину.

Під час досудового розслідування, де є участь неповнолітніх, дуже важливо дотримуватися принципів справедливості та захисту прав дітей, щоб забезпечити справедливий та ефективний процес розслідування злочину.

Список використаних джерел:

1. Копилов Е.В. Щодо питання значення прокурорського нагляду за здійсненням оперативно-розшукової діяльності підрозділами національної поліції України в умовах воєнного стану. «Colloquium-journal» № 10 (169) 2023. С. 43-46.

2. Копилов Е.В. Формування безпекового середовища суспільства й держави в умовах сьогодення. Юридичний науковий електронний журнал № 5-450 2022. С. 34-36.

3. Дараган В.В., Карповський С.В., Копилов Е.В. Стан та перспективи розвитку підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції та органів досудового розслідування у закладах вищої освіти МВС України. Scientific monograph. Аса-

demic Council of Baltic Research Institute of Transformation Economic Area Problems according to the Minutes № 4 dated 2023. С. 40-53.

4. Копилов Е.В. Деякі аспекти здійснення прокурорського нагляду за проведенням оперативно-

розшукової діяльності підрозділами кримінальної поліції України в умовах воєнного стану. Colloquium-journal № 17 (176) 2023. С. 33-37.

УДК: 351.74

Бородавко Андрій Юрійович

курсант 3 курсу ФПФПКП

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Котенко Тетяна Анатоліївна

курсант 3 курсу ФПФПКП

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Копилов Едуард Володимирович

викладач кафедри оперативно-розшукової діяльності

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

[DOI: 10.24412/2520-6990-2023-29188-47-50](https://doi.org/10.24412/2520-6990-2023-29188-47-50)

ЩОДО ОКРЕМИХ ПИТАНЬ ТЕОРЕТИЧНОЇ РОЗРОБЛЕНОСТІ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ПРОТИДІЇ ШАХРАЙСТВАМ ЧЕРЕЗ МЕРЕЖУ ІНТЕРНЕТ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Borodavko Andriy Yuriyovych

Kotenko Tetyana Anatolyivna

Eduard Volodymyrovych Kopylov

ON CERTAIN ISSUES OF THEORETICAL DEVELOPMENT OF OPERATIONAL AND INVESTIGATIVE COUNTERACTION TO FRAUD VIA THE INTERNET UNDER MARTIAL LAW

Анотація.

У статті розглянуто сучасний стан та криміналістичні аспекти боротьби з інтернет-шахрайством. Досліджуються статистичні дані щодо таких злочинних проявів у світі, вказуються способи інтернет-шахрайства, його характерні риси, зазначаються спеціальні організації, які займаються різними аспектами протидії інтернет-шахрайству, у тому числі і реєстрацією скарг на злочинні дії інтернет спрямування у різних державах світу, розкриваються основні напрямки протидії цьому злочинному діянню. Хотілося б також зазначити, що це питання є досить "розмитим", оскільки в науковій літературі та чинному законодавстві мало інформації на цю тему. Запобігання цьому кримінальному правопорушенню постійно розвивається нещодавно до Кримінального кодексу України було введено окремий розділ у особливій частині який за останні роки вносяться вагомі поправки для його вдосконалення.

Abstract.

The article deals with the current state and forensic aspects of combating Internet fraud. The author examines statistical data on such criminal manifestations in the world, indicates the methods of Internet fraud, its characteristic features, and identifies special organizations dealing with various aspects of combating Internet fraud, including registration of complaints about Internet-related criminal acts in different countries of the world, and reveals the main areas of counteraction to this criminal act. I would also like to note that this issue is rather "vague", as there is little information on this topic in the scientific literature and current legislation. The prevention of this criminal offense is constantly evolving, and recently a separate section was introduced in the Criminal Code of Ukraine in the special part, which has been significantly amended in recent years to improve it.

Ключові слова: шахрайство, кібербезпека, інтернет шахрайства, протидія шахрайству, кіберзлочинність.

Keywords: fraud, cybersecurity, Internet fraud, fraud prevention, cybercrime.

Актуальність поглибленого вивчення та аналізу стану оперативно-розшукової протидії кіберзлочинності багато в чому обумовлена її підвищеною суспільною небезпекою, транснаціональним і транскордонним характером, територіальною поширеністю (географією), матеріальною шкодою, яка завдається інтересам юридичних і фізичних осіб матеріальною шкодою. Суттєвий вплив на її подальший розвиток чинять інформаційно-телекомунікаційні мережі, включно з мережею "Інтернет". На цьому тлі незмірно зростає значущість оперативно-розшукової протидії насамперед злочинам

економічної та корупційної спрямованості, що вчиняються з використанням інформаційно-комунікаційних технологій, таким як: ухилення від сплати податків, фінансування екстремістської та терористичної діяльності, фінансові інтернет-піраміди, фальшивомонетництво, незаконні азартні ігри в мережі, здійснення протиправних угод з використанням криптовалют, спроби шахрайств з електронними цифровими підписами.

Вчені-дослідники, під різними кутами розглядають питання криміналістики, кримінального про-

цесу оперативно-розшукової діяльності, спеціальної техніки та слідчих дій, боротьбу з шахрайством в цілому, і особливо Інтернет-шахрайством, це зокрема, такі вчені як: С. В. Албул, Л. І. Аркуша, К. В. Антонов, О. М. Бандурка, О. В. Кириченко, А. М. Кислий, І. П. Козаченко, Ю. Ю. Орлов, В. Л. Ортинський, В. Д. Пчолкін, С. В. Шлинько, М. В. Сташак, Степанюк Р. Л., В. В. Шендрик, О. О. Южно, В.Г. Телійчук, Копилов Е.В. та ін.

Метою цієї статті є розгляд теоретичних і практичних питань, пов'язаних з розробкою загальної методики розслідування кримінальних правопорушень у кіберпросторі, яка відповідає сучасному рівню розвитку високих інформаційних технологій використання спеціальних знань у сфері комп'ютерної інформації та високих технологій високих технологій у розслідуванні кримінальних правопорушень, пов'язаних з використанням мережі Інтернет.

Проблема кібершахрайства є достатньо обширною. При визначенні його тривалості, можна зауважити, що законодавство України не містить виявлення кібершахрайства або шахрайської діяльності в Інтернеті, що, на нашу думку, є актуальною проблемою. Тобто, як можна боротися з чимось, не знаючи, що це таке. Вирішення цієї проблеми забезпечить правильний шлях компетентності органів по боротьбі з інтернет шахрайством. Проте, необхідно дотримуватись частини 3 ст. 190 Кримінальний кодексу України, який передбачає кримінальну відповідальність за шахрайство, вчинене шляхом незаконних операцій з використанням електронно-обчислювальної техніки, що розуміється як кібершахрайство [1].

Як показують теорія і практика оперативно-розшукової поліції України, підвищення ефективності протидії кіберзлочинності неможливе або вкрай ускладнене без наявності розроблених науково обґрунтованих рекомендацій (у формі оперативно-розшукової методики), спрямованих на поліпшення якості діяльності насамперед із виявлення та документування злочинів економічної та корупційної спрямованості, скоєних із використанням інформаційно-телекомунікаційних технологій, за допомогою оптимізації проведеного комплексу оперативно-розшукових та інших заходів.

Як зазначає В.Г. Телійчук, на сьогодні проблема протидії шахрайству через мережу Інтернет зумовлена багатьма факторами основними з яких є: а) використання Інтернет-мережі ускладнює пеленгацію та своєчасне встановлення місцезнаходження особи яка ошукала; б) відсутність фізичного контакту між потерпілим та суб'єктом; в) можливість широкого розповсюдження інформації про можливість різного типу шахрайства; г) прорахунки в територіальному розшаруванні підрозділів боротьби з кіберзлочинністю [2, с. 228].

Кіберзлочинність стає все більш транскордонною. Відкритість глобальних інформаційних мереж дозволяє злочинцям обирати юрисдикції, які відповідають їхнім злочинним цілям. Відкритість глобальних інформаційних мереж дозволяє злочинцям обирати юрисдикції, які відповідають їхнім злочин-

ним цілям. Зокрема, злочинці можуть обирати країни, які мають привабливі умови для здійснення незаконної діяльності, не передбаченої національним законодавством [8, ст. 48]. Національні закони не криміналізують або не передбачають спеціальних підрозділів для боротьби з комп'ютерною злочинністю в цілому та інтернет-шахрайством зокрема.

На думку Ю. М. Батуріна та Д. О. Зикова, інтернет-шахрайство є формою традиційного шахрайства, яке полягає у викраденні чужого майна або придбанні права на майно шляхом шахрайства та зловживання довірою через Інтернет [3], і ми згодні з даною позицією.

Взаємодія з організаційною має кримінально-процесуальні аспекти, якщо в деяких випадках їх можна виконати діями з участю негласних позаштатних працівників у проведенні окремих слідчих дій і це буде спільна діяльність слідчого та оперативного співробітника. Але, якщо такі оперативні заходи будуть здійснюватися з метою виконання узгоджених завдань у поєднанні з процесуальними діями, то, попри відсутність спільності дій оперативного працівника і слідчого, питання взаємодії не матиме значення. Тому, необхідна співпраця оперативно-розшукових підрозділів спрямованих не на спільність, а на злагодженість дії слідчих підрозділів, якщо такі дії вирішують виконання спільних або взаємовигідних завдань. Однак за певних обставин взаємодія буде мати місце саме в прояві спільних дій і тільки в межах повноваження слідчого та оперативного співробітника [4, с.121].

На сьогоднішній день, одним з найбільш популярних видів кіберзлочинності є фітінг, який відноситься до найбільш поширених інтернет шахрайств сучасності і полягає у злочинних діях для отримання конфіденційної інформації користувача. Отримання конфіденційних даних користувача може бути використано для скоєння таких злочинів, як шахрайство, крадіжка коштів з карток та електронних гаманців, збут наркотичних засобів та психотропних речовин та інших протиправних дій. Способи отримання інформації досить різноманітні і незважаючи на постійну роботу із захисту громадян від злочинності в Інтернеті, на жаль, потерпілих менше не стає.

Підрозділи кримінальної поліції є одним з основних суб'єктів реалізації правоохоронної функції, адже від результатів їх діяльності залежить стан розкриття більшості неочевидних кримінальних правопорушень, забезпечення проведення більшості негласних слідчих (розшукових) дій за кримінальними провадженнями, підслідними органам досудового розслідування Національної поліції, а також превенція кримінальних правопорушень, що готуються [7, с. 34].

Оперативно-розшукові заходи проводяться з метою захисту життя, здоров'я, права і свободи громадян, у проведенні ОРЗ не повинні порушуватися конституційні права громадян крім випадків передбачених законом.

Зокрема досліджуючи організацію взаємодії слідчих та оперативних працівників під час розслідування шахрайства при купівлі-продажу товарів

через мережу Інтернет, на нашу думку, варто враховувати наявність двох управлінських рівнів такої організації:

- 1) на рівні діяльності служб і підрозділів;
- 2) на рівні розслідування конкретного кримінального провадження. Кожному із цих рівнів властиві свої форми організації взаємодії, та й суб'єкти – організатори взаємодії – не завжди збігаються.

Особливу увагу потрібно надати такому питанню як Кримінальний кодекс України, саме йому, адже коли на даний час проблема кіберзлочинності досягла неабияких масштабів, то в кримінальний кодекс був введений розділ XVI який отримав назву «Злочини у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку», та вже встиг близько двох разів побувати в редакції із змінами та доповненнями, що свідчить про те як дане питання постійно формується та удосконалюється.

На даний час розділ особливої частини містить шість статей:

Стаття 361. Несанкціоноване втручання в роботу електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), автоматизованих систем, комп'ютерних мереж чи мереж електрозв'язку

Стаття 361- 1 . Створення з метою використання, розповсюдження або збуту шкідливих програмних чи технічних засобів, а також їх розповсюдження або збут

Стаття 361- 2 . Несанкціоновані збут або розповсюдження інформації з обмеженим доступом, яка зберігається в електроннообчислювальних машинах (комп'ютерах), автоматизованих системах, комп'ютерних мережах або на носіях такої інформації

Стаття 362. Несанкціоновані дії з інформацією, яка оброблюється в електронно-обчислювальних машинах (комп'ютерах), автоматизованих системах, комп'ютерних мережах або зберігається на носіях такої інформації, вчинені особою, яка має право доступу до неї

Стаття 363. Порушення правил експлуатації електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), автоматизованих систем, комп'ютерних мереж чи мереж електрозв'язку або порядку чи правил захисту інформації, яка в них оброблюється

Стаття 363-1. Перешкоджання роботі електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), автоматизованих систем, комп'ютерних мереж чи мереж електрозв'язку шляхом масового розповсюдження повідомлень електрозв'язку Відсутність чіткого визначення комп'ютерної злочинності, єдиного розуміння сутності цього явища значно ускладнюють визначення завдань правозастосовних органів у виробленні єдиної стратегії боротьби з нею [1].

Під час розслідування шахрайства, купівлі та продажу товарів через Інтернет повинні мати безперервність взаємодії. Тобто з моменту отримання повідомлення щодо злочину, що готується, розпочатий або вчинений, оперативний співробітник координує свої дії з слідчим, вони спільно вирішують

проблему можливостей ситуації та законність виконання ними або іншими особами заходів [5].

Наразі боротьбою з кіберзлочинністю займається Департамент боротьби з кіберзлочинністю Міністерства внутрішніх справ України. Однак слід зазначити, що боротьба з високотехнологічним шахрайством здійснюється не тільки цим департаментом, а й іншими підрозділами Міністерства [9, с. 35].

На наш погляд, основними напрямками боротьби з інтернет-шахрайством можуть включати в себе:

1) розробка нових програмних засобів та антивірусних програм;

2) удосконалення нормативно-правової бази у сфері протидії Інтернет-шахрайству (без належного нормативно-правового та методичного забезпечення жодні превентивні заходи не зможуть подолати кіберзлочинність).

3) налагодження системи автентифікації інтернет-адрес, яка перевіряє відповідність адреси, наданої користувачем, реальному серверу;

4) підвищення загального рівня грамотності інтернет-користувачів та більш широке поширення інформації про відомі види Інтернет-шахрайства користувачам Інтернету;

5) організація різноманітних науково-практичних конференцій, семінарів та круглих столів із залученням теоретичних та практичних експертів.

Окремої уваги заслуговує й дисертація В.Ю. Мосяженко, у якій авторка, досліджуючи особливості оперативно-розшукового та криміналістичного забезпечення, виявлення та розслідування злочинів проти суспільної моралі, констатує, що «організація розробки та реалізації програм, комплексних і цільових оперативно-профілактичних операцій, а також інших заходів, спрямованих на активізацію протидії злочинам у сфері суспільної моралі, у т.ч. тим, що вчиняються в мережі Інтернет, є одним із напрямів удосконалення діяльності оперативних підрозділів Національної поліції України» [6, с. 117].

Враховуючи зазначене, можна зробити висновок, що основна і вторинна характеристика слідчих (розшукових) дій та оперативно-розшукових заходів, в процесі виявлення шахрайства, вчиненого в інтернет просторі, спрямовані на встановлення і фіксацію цифрових слідів, що характеризується нестабільністю і вимагає спеціальних знань. Також вважаємо, що необхідно визначити зміст понять «мережеве шахрайство», «кібершахрайство», «комп'ютерне шахрайство» та співвідношень між ними, що на нашу думку, сприятиме одноманітному застосуванню цих термінів на практиці та більш ефективній протидії таким явищам.

Контролювати кіберзлочинність і боротися з нею на рівні окремої держави проблематично, оскільки це є віртуальний простір. Важливу роль у попередженні та розкритті цих злочинів відіграють міжнародні угоди, а також вироблення нових механізмів міжнародного співробітництва.

Література:

1. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001. № 2341-III. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 25–26. С.131. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення 01.11.2023).
2. Телійчук В.Г. Проблемні питання нормативно-правового забезпечення оперативно-розшукової протидії шахрайствам учиненим через мережу Інтернет. Наукові пошуки у III тисячолітті: соціальний, економічний, правовий та гуманітарний виміри, 2018, с. 228. URL: <https://er.dduvs.in.ua/handle/123456789/8570> (дата звернення 01.11.2023).
3. Чернявський С. С. Фінансове шахрайство: методологічні засади розслідування: монографія. Київ, 2010. С. 624. URL: <http://surl.li/jaqfu> (дата звернення 01.11.2023).
4. Колесник В.А. Криміналістична тактика в забезпеченні діяльності оперативних та слідчих підрозділів СБ України з виявлення й розкриття злочинів: монографія. Київ : Наук.-вид. відділ НА СБ України, 2011. ч. 2. С. 378.
5. Чучко С.В. Розслідування шахрайства при купівлі-продажу товарів через мережу Інтернет. Дніпро, 2021. С. 130. URL: https://dduvs.in.ua/wp-content/uploads/files/Structure/science/rada/df027/d_2.pdf (дата звернення 01.11.2023)
6. Мосяженко В.Ю. Оперативно-розшукове та криміналістичне забезпечення виявлення та розслідування злочинів у сфері суспільної моралі : дис. канд. юрид. наук : 12.00.09. Донецький юрид. ін-т МВС України. Кривий Ріг, 2015. С. 280.
7. Копилов Е.В. Щодо питання значення прокурорського нагляду за здійсненням оперативно-розшукової діяльності підрозділами національної поліції України в умовах воєнного стану. «Colloquium-journal» № 10 (169) 2023. С. 43-46.
8. Дараган В.В., Карповський С.В., Копилов Е.В. Стан та перспективи розвитку підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції та органів досудового розслідування у закладах вищої освіти МВС України. Scientific monograph. Academic Council of Baltic Research Institute of Transformation Economic Area Problems according to the Minutes № 4 dated 2023. С. 40-53.
9. Копилов Е.В. Деякі аспекти здійснення прокурорського нагляду за проведенням оперативно-розшукової діяльності підрозділами кримінальної поліції України в умовах воєнного стану. Colloquium-journal № 17 (176) 2023. С. 33-37.

Гулько Катерина Олегівна
курсантка 3 курсу ФПФПКП
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
Тихенко Ярослав Вікторович
курсант 3 курсу ФПФПКП
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
Науковий керівник
Копилов Едуард Володимирович
викладач кафедри оперативно-розшукової діяльності Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

[DOI: 10.24412/2520-6990-2023-29188-51-54](https://doi.org/10.24412/2520-6990-2023-29188-51-54)

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ПРОВЕДЕННЯ НС(Р)Д ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ ЗА ФАКТОМ ОДЕРЖАННЯ НЕПРАВОМІРНОЇ ВИГОДИ СУДДЯМИ

Kateryna Olehivna Gunko
Tyhenko Yaroslav Viktorovych
Scientific leader
Eduard Volodymyrovych Kopylov

SEPARATE ISSUES OF THE CONDUCT OF THE NS(R)D DURING THE PRE-JUDICIAL INVESTIGATION ON THE FACT OF RECEIVING AN UNLAWFUL BENEFIT BY THE JUDGES

Анотація.

Ця стаття присвячена аналізу проведення досудового розслідування за фактом отримання неправомірної вигоди суддями, її викликами та можливими шляхами подолання цієї проблеми. Корупція становить одну з найбільших та актуальних проблем сучасному суспільству, оскільки вона поширена практично в усіх країнах, незалежно від їх рівня розвитку. Згідно зі статтею 19 Конституції України, органи державної влади та органи місцевого самоврядування, а також їхні посадові особи, зобов'язані діяти виключно на підставі закону, в межах наданих їм повноважень та відповідно до встановлених Конституцією України та законами України правил. На сьогодні питання, пов'язані з порушеннями в даній сфері, на нашу думку, стають все більш актуальними, особливо після введення Указу Президента "Про введення воєнного стану". Будь-які порушення права набувають ще більш небезпечного характеру. При вивченні даної тематики ми прагнемо приділити особливу увагу окремим статтям та розглянути проблемні питання, пов'язані з їх документуванням та проведенням негласних слідчих розшукових дій. Це надає органам досудового розслідування можливість більш ефективно боротися з злочинністю і застосовувати передові технології, а також використовувати результати цих технологій в якості доказів в кримінальному провадженні.

Abstract.

This article is devoted to the analysis of the conduct of pre-trial investigation into the fact of receiving undue benefit by judges, its challenges and possible ways to overcome this problem. Corruption is one of the biggest and most urgent problems in modern society, as it is widespread in almost all countries, regardless of their level of development. According to Article 19 of the Constitution of Ukraine, state authorities and local self-government bodies, as well as their officials, are obliged to act exclusively on the basis of the law, within the limits of their powers and in accordance with the rules established by the Constitution of Ukraine and the laws of Ukraine. Today, in our opinion, issues related to violations in this area are becoming more and more relevant, especially after the introduction of the Presidential Decree "On the introduction of martial law". Any violations of the law become even more dangerous. When studying this topic, we strive to pay special attention to individual articles and consider problematic issues related to their documentation and conducting covert investigative actions. This gives pretrial investigation bodies the opportunity to more effectively fight crime and use advanced technologies, as well as use the results of these technologies as evidence in criminal proceedings.

Ключові слова: злочинність, суддя, неправомірна вигода, технології, докази, кримінальне провадження.

Keywords: crime, judge, illegal advantage, technology, evidence, criminal proceedings.

Один з ключових інструментів для встановлення обставин вчинення кримінальних правопорушень у певних умовах - це проведення негласних слідчих (розшукових) дій. Проте, під час цих дій ви-

никають певні труднощі, особливо в процесі виявлення та документування злочинів. Такі складнощі можуть ускладнити процес доведення фактів скоєного злочину і, відповідно, знизити ефективність досудового розслідування. Однак важливо

дотримуватися всіх законних заходів, передбачених законодавством, щоб забезпечити ефективність кримінального розслідування. Негласні слідчі (розшукові) дії - це один із таких заходів, які регулюються Кримінальним процесуальним кодексом України. Такий підхід спрямований на захист прав і свобод осіб, щодо яких проводяться такі дії. Враховуючи це, при необхідності збирання доказів у справі про корупційні правопорушення, такі як одержання неправомірної вигоди суддями, які не можуть бути отримані іншими шляхами, рекомендується використовувати негласні слідчі (розшукові) дії та дотримуватися вимог глави 21 КПК України.

Коли мова йде про кримінальне провадження у справах, пов'язаних із одержанням суддею неправомірної вигоди, це розслідування починається негайно слідчим або прокурором, але не пізніше, ніж через 24 години після отримання заяви або повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення, або після самостійного виявлення обставин, які можуть свідчити про вчинення злочину. Усі відомості з цього приводу реєструються в Єдиному реєстрі досудових розслідувань, і розслідування розпочинається (ч. 1 ст. 214 КПК України) [1].

У зв'язку із специфікою та конфіденційним характером негласних слідчих розшукових дій (НС(Р)Д), вони мають свої особливі підстави і методи проведення, що породжує проблеми зі збиранням і перевіркою отриманих доказів та їх легітимністю. Така конфіденційність ускладнює встановлення і перевірку джерел інформації, яка була основою для проведення НС(Р)Д. Запитання щодо належності та допустимості цих даних, а також можливість їх повноцінного використання в кримінальному провадженні стає суттєвими.

Згідно з частиною 5 статті 216 КПК України, якщо суддя вчинив злочин, передбачений статтею 368 Кримінального кодексу України, досудове розслідування здійснюється детективами Національного антикорупційного бюро України.

З точки зору практики, ефективним стимулом для проведення негласних слідчих (розшукових) дій є звернення особи із заявою про тиск щодо неї щодо незаконного отримання вигоди [2, с. 103].

Варто зауважити, що коли службозна особа приймає пропозицію отримати неправомірну вигоду, то, як правило, вона рідко притягується до відповідальності. Це пояснюється тим, що в більшості випадків особі, яка надає таку вигоду, вигідно, щоб її прийняли. З цієї причини особи, причетні до надання таких вигід, часто не розголошують про це.

На нашу думку, важливо спочатку змінити світогляд громадян з цього питання, оскільки, якщо не буде самої пропозиції, кількість порушень, пов'язаних із прийняттям таких пропозицій, зменшиться.

Під час вивчення даної теми ми не могли оминути увагою важливий аспект - статистику. За даними Міністерства внутрішніх справ України за 2022 рік, було зафіксовано 130 випадків порушень за статтею 368 Кримінального кодексу. Протягом

того ж періоду суди прийняли 75 вироків у справах, пов'язаних із цією статтею [4; 5]. З цих даних зрозуміло, що доведення вини має велике значення. Тому важливо надавати належну увагу документуванню правопорушень з метою подальшого притягнення винних осіб до відповідальності [3].

Тому ми вважаємо за доцільне створити систему документування статті 368 Кримінального кодексу України, враховуючи особливості, коли передача неправомірної вигоди не є очевидною. У таких ситуаціях було б розумно застосовувати негласні слідчі розшукові дії, а потім використовувати отриману доказову базу. Проте, навіть у цьому випадку, є проблема: частина 1 статті 368 Кримінального кодексу України не завжди є доказовою, і, отже, проведення негласних слідчих розшукових дій, які сприяли б фіксації правопорушення, може бути важким завданням.

З цього приводу, ми б хотіли підкреслити важливість спрощення процедури доказування у таких справах. Зокрема, якщо буде встановлено, що в кабінетах посадових осіб використовуються засоби аудіо- та відеофіксації, подальше прийняття такого матеріалу судом як відповідного доказу може спростити процес документування цього виду правопорушень і, відповідно, зменшити їх кількість шляхом підвищення кількості притягнень до відповідальності.

Контроль за особою за допомогою аудіо- та відеозапису вважається формою втручання в її особисте спілкування, що здійснюється без її попереднього повідомлення, на підставі рішення слідчого судді. Це використовується тоді, коли існують достатні підстави вважати, що розмова особи або її дії, рухи, звуки, пов'язані з її активною діяльністю або місцем перебування, можуть містити важливу інформацію, яка має значення для досудового розслідування.

Дослідження включає в себе важливий етап, який відомий як обстеження публічно недоступних місць, приміщень, житла, чи інших володінь особи. Ця негласна розшукова дія полягає в таємному проникненні слідчої або уповноваженої особи до цих місць без відома їх власників або володільців. Головною метою такого обстеження є виявлення технічних засобів аудіо- та відеоконтролю, фіксація слідів злочину, а також виявлення документів і речей, що мають важливе значення для досудового розслідування.

Перед проведенням обстеження публічно недоступних місць, житла чи інших володінь особи слід здійснити попередні дії. Це включає вибір необхідних сил і засобів для обстеження, визначення мети та цілей, розклад обстеження, розподіл завдань між учасниками, а також заходи для збереження конфіденційності операції та запобігання її розкриттю. Після цього може бути проведено саме обстеження, а також встановлення технічних засобів для подальших дій в рамках розслідування.

На нашу думку, одним з найбільш ефективних методів якісного документування цих правопорушень є контроль за вчиненням злочину, передбачений статтею 271 Кримінального процесуального

кодексу України [1]. Підкреслюючи цю статтю, ми маємо на увазі, що при фіксації таких правопорушень доцільно використовувати вид дій, відомий як оперативна закупка [4 с. 162-163]. Важливо відзначити, що цей вид НС(Р)Д допомагає фіксувати сам момент вчинення правопорушення і виявляти можливих співучасників, що має важливе значення для досудового розслідування. Крім того, ми не можемо проігнорувати той факт, що використання цього виду НС(Р)Д вважається найскладнішим, і навіть найменші недоліки під час фіксації правопорушення можуть призвести до недостатньої доказової бази, що, на нашу думку, є негативним аспектом. Тому ми вважаємо за доцільне спростити використання цього виду НС(Р)Д, оскільки на сьогодні він визнається найбільш проблематичним методом документування правопорушень.

Зазвичай, успішне проведення контролю за вчиненням злочину слідчим на місці дозволяє прийняти рішення про затримання осіб, які отримали неправомірну вигоду, а також посередників. Це рішення ґрунтується на позитивних результатах фіксації негласних слідчих розшукових дій, таких як записи розмов, застосування тактичних прийомів (наприклад, віддалений онлайн контроль за розмовами між заявником і фігурантом, отримання сигналу від заявника про передачу предмету неправомірної вигоди або про можливу небезпеку виявлення технічних засобів або правоохоронців фігурантом або його спільниками, а також інших подібних заходів).

Важливо врахувати, що під час підготовки та проведення заходів контролю за вчиненням злочину заборонено будь-які спроби провокувати особу вчинити злочин або впливати на її поведінку насильством, погрозами або шантажем з метою подальшого викриття злочину. За судовою практикою, речі і документи, які були здобуті такими методами, не можуть бути використані в кримінальному провадженні (згідно з Постановою ККС ВС у справі № 663/2885/17 від 13 січня 2021 року).

Контроль за вчиненням злочину проводиться разом із іншими видами негласних слідчих (розшукових) дій (НС(Р)Д), які обмежують конституційні права громадян. Серед цих заходів можуть бути аудіо- та відеоконтроль особи, зняття інформації з електронних комунікаційних мереж, доступ до електронних інформаційних систем, обстеження публічно недоступних місць, житла або інших володінь особи, визначення місцезнаходження радіообладнання (радіоелектронних пристроїв), спостереження за особою або місцем, а також інші заходи, такі як арешт, огляд та виїмка кореспонденції, і т.д [5].

Важливо зауважити, що контроль за вчиненням злочину не включає в себе аудіо- та відеоконтроль особи та інші НС(Р)Д. Якщо виникає необхідність в проведенні інших НС(Р)Д разом з контролем за вчиненням злочину, слідчий повинен отримати відповідний дозвіл на їх проведення у відповідності з кримінально-процесуальним законодавством України. Такі НС(Р)Д зазвичай проводяться на підставі ухвали слідчого судді, відповідно

до положень, визначених в статтях 246, 248-250 Кримінально-процесуального кодексу України.

Але важливо зауважити, що вказаний вище вид НС(Р)Д може бути застосований лише за рішенням слідчого судді і тільки у випадках важких або особливо важких правопорушень. Тому ми хочемо привернути увагу до того, що у випадку, коли правопорушення передбачені в пункті 1 статті 368 та пункті 1 статті 369, застосування ряду важливих НС(Р)Д може бути неможливим, що, безумовно, ускладнює процедуру їх документування.

На практиці виникає серйозна проблема, пов'язана з неможливістю проведення деяких важливих негласних слідчих розшукових дій (наприклад, аудіо- та відеоконтролю особи, отримання інформації з електронних комунікаційних мереж, аудіо- та відеоконтролю місця) без попереднього дозволу суду, особливо в ситуаціях, коли термін передачі неправомірної вигоди вкрай обмежений і не допускає відкладу. Оскільки процес подання клопотання, звернення до апеляційного суду та отримання відповідної судової ухвали може займати значний час, це значно ускладнює документування злочинів даної категорії в невідкладних випадках.

З цього приводу ми вважаємо за доцільне підвищити відповідальність за вказані правопорушення. Це має на меті не лише зменшення їх кількості, але й спрощення процесу документування їх вчинення.

Слідча (розшукова) дія, відома як спостереження за особою, річчю або місцем (згідно зі статтею 269 Кримінального процесуального кодексу України), передбачає візуальне спостереження за особою з метою фіксації її контактів, рухів, перебування в різних місцях, поведінки і тому подібне. Це спостереження може здійснюватися з використанням спеціальних технічних засобів для забезпечення його ефективності [6].

Необхідно врахувати, що документування дій, пов'язаних із прийняттям пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою за допомогою проведення негласних слідчих розшукових дій або оперативно-розшукової діяльності можливе лише у випадку, коли було вчинено кримінальне правопорушення, що передбачене частинами 2-4 статті 368 Кримінального кодексу України, або були здійснені підготовчі дії до його вчинення відповідно до законодавства.

Отже, можна визначити, що важливим аспектом є перегляд доказової бази, яка є фундаментом для притягнення особи до кримінальної відповідальності згідно зі статтею 369 Кримінального кодексу України. При цьому важливо змінити світогляд населення відносно правопорушень у сфері службової діяльності. Окрім цього, доцільно посилити відповідальність за порушення, передбачені зазначеними статтями, з метою спрощення їх документування [7].

Допустимість доказів, отриманих під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій (НС(Р)Д), в кримінальному провадженні має велике значення, оскільки ця інформація вважається особливо цінною і має важливе юридичне значення.

Часто такі докази є прямими та ключовими для кримінального провадження.

Також, варто дотримуватися кримінально-процесуальних норм, які регулюють інститут Негласних слідчих (розшукових) дій (НС(Р)Д), яка є частиною слідчих (розшукових) заходів. Вони підпадають під обов'язок збереження конфіденційності, за винятком випадків, передбачених Кримінальним Процесуальним Кодексом України, а також у випадках, коли інші методи отримання інформації про кримінальне правопорушення та особу, яка його вчинила, неможливі. НС(Р)Д є результатом застосування сучасних практик, набутих під час розслідування кримінальних правопорушень, а також при проведенні оперативно-розшукової роботи, виявленні та документуванні доказів, вирішенні інших завдань кримінального провадження правоохоронними органами [8].

Виклики сьогодення, пов'язані з військовою агресією російської федерації вказують на необхідність зміни стандартних підходів до функцій та обов'язків окремих правоохоронних органів України. Реалії війни показали, що правоохоронна система України не була готова до такої кількості воєнних злочинів, які принесла на територію України російська федерація [9, ст. 48].

Список використаної літератури:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012р. №4651-VI. Верховна Рада України: URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення 01.10.2023).
2. Коряк В.В., Василенчук В.І., Сливенко В.Р., Сальков Г.В. Протидія хабарництву у бюджетній сфері підрозділами Державної служби з економічною злочинністю : науково-практичний посібник / за заг. ред. О.М. Джужі. Київ: ДСБЕЗ, 2011. 185 с.
3. Єдиний державний реєстр судових рішень: статистичні данні URL : <https://reyestr.court.gov.ua/> (дата звернення 01.10.2023).
4. Стойчев Д. В. Сутність і види контролю за вчиненням злочину //Сучасні підходи боротьби зі

злочинністю: погляди молодих вчених збірник матеріалів Всеукраїнської наукової конференції здобувачів вищої освіти, Кривий Ріг-26 листопада 2021 р./КННІ ДонДУВС. Кривий Ріг, 2022.–305 с. – 2022. – С. 162.

5. Розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою : навчальний посібник /С.С. Чернявський, В.Г.Дрозд, А.П. Запотоцький, Ю.М. Черноус, Л.В. Гаврилюк та ін. Київ : 7БЦ, 2023. 252 с.

6. Інструкція про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні: Наказ Генеральної прокуратури України, Міністерства внутрішніх справ України, Служби безпеки України, Адміністрації Державної прикордонної служби України, Міністерства фінансів України, Міністерства юстиції України від 16 лист. 2012 р. №№ 114 /1042/516/1199/936/1687/5/. Верховна Рада України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0114900-12>(дата звернення 01.10.2023).

7. Антипова А. К., Серафимчук І. О. (2022, August). Проблемні питання пов'язані з документуванням правопорушень визначених у статтях 368 та 369 Кримінального Кодексу України. In *The 15 th International scientific and practical conference "Modern scientific research: achievements, innovations and development prospects"* (August 14-16, 2022) MDPC Publishing, Berlin, Germany. 2022. 426 p. (p. 421).

8. Копилов Е.В. Щодо питання значення прокурорського нагляду за здійсненням оперативно-розшукової діяльності підрозділами національної поліції України в умовах воєнного стану. «Colloquium-journal» № 10 (169) 2023. С. 43-46.

9. Дараган В.В., Карповський С.В., Копилов Е.В. Стан та перспективи розвитку підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції та органів досудового розслідування у закладах вищої освіти МВС України. Scientific monograph. Academic Council of Baltic Research Institute of Transformation Economic Area Problems according to the Minutes № 4 dated 2023. С. 40-53.

УДК: 343.851

*Іванющенко Артур Вячеславович**курсант 3 курсу ФПФПКП**Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ**Лях Євгеній Володимирович**курсант 3 курсу ФПФПКП**Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ**Копилов Едуард Володимирович**викладач кафедри оперативно-розшукової діяльності**Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*[DOI: 10.24412/2520-6990-2023-29188-55-58](https://doi.org/10.24412/2520-6990-2023-29188-55-58)

ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У МІСЦЯХ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ

*Artur Vyacheslavovich Ivanyushchenkov**Yevgeny Volodymyrovych Lyakh**Eduard Volodymyrovych Kopylov*

FEATURES OF THE CONDUCT OF OPERATIVE AND SEARCH ACTIVITIES IN PLACES OF DEPRIVATION OF LIBERTY

Анотація.

З практики виконання покарань в Україні відомо, що одним із проблемних напрямів в окресленій сфері є оперативно-розшукова діяльність (ОРД). Зокрема, починаючи з 1991 року і до сьогодні [1], щороку реєструються випадки вчинення нових злочинів особами, які відбувають покарання в установах виконання покарань (УВП), та персоналом Державної кримінально-виконавчої служби України (ДКВС України). Зазначене свідчить про значні прорахунки в організації ОРД в УВП і про недоліки запобіжної діяльності в органах та установах виконання покарань, завдання яких визначені у чинному кримінально-виконавчому законодавстві України (ст. 1 Кримінально-виконавчого кодексу України (КВК України)).

Abstract.

From the practice of execution of punishments in Ukraine, it is known that one of the problematic directions in the outlined area is operational and investigative activity (ORD). In particular, from 1991 until today [1], cases of new crimes committed by persons serving sentences in penal institutions and by personnel of the State Criminal Enforcement Service of Ukraine (SPC of Ukraine) are registered every year.

The above testifies to significant miscalculations in the organization of ORD in the UVP and to the shortcomings of preventive activities in bodies and institutions for the execution of punishments, the tasks of which are defined in the current criminal-executive legislation of Ukraine (Article 1 of the Criminal-Executive Code of Ukraine (CPC of Ukraine)).

Ключові слова: теорія оперативно-розшукової діяльності, протидія злочинності у місцях позбавлення волі, приватна (конкретна) теорія науки, методологія теорії оперативно-розшукової діяльності, рівні наукового знання.

Keywords: theory of investigative activity, combating crime in places of deprivation of liberty, private (specific) theory of science, methodology of the theory of operative investigative activity, levels of scientific knowledge.

Існує проблема, що потребує вирішення, у тому числі й на науковому рівні. З огляду на це метою статті є з'ясування сутності закріпленого у ст. 104 Кримінально-виконавчого кодексу України поняття “оперативно-розшукова діяльність у колоніях”, формулювання на підставі цього авторського визначення вказаного поняття та встановлення його системоутворюючих ознак. Водночас системне осмислення проблематики вимагає використання наукового методологічного інструментарію та побудови відповідної форми організації наукового знання, зокрема парадигми, концепції, теорії чи вчення. Необхідно звернути увагу на те, що формування наукового знання у межах теорії оперативно-розшукової діяльності відбувається на основі комунікативної моделі, і фактично, наукові знання накопичувались та розвивались значним чином безсистемно, особливо на початковому етапі

становлення теорії оперативно-розшукової діяльності.

У зв'язку з цим окремі вчені відзначають, що аналіз наявного емпіричного, теоретичного і нормативного оперативно-розшукового матеріалу свідчить, що спеціалісти поки що мають справу з конгломератом теоретичних конструкцій, а їх сплав у єдине ціле ще далеко не завершений. Така позиція не може бути підтриманою, оскільки, як відзначають дослідники, на сьогодні оперативно-розшукова діяльність уже достатньо систематизована та організована. Так, зупиняючись на системі науки оперативно-розшукової діяльності, можна точно вказати на існування таких розділів, як: загальна оперативно-розшукова діяльність; оперативно-розшукова тактика, оперативно-розшукова методика.

Наведена позиція підтримується й іншими дослідниками, які відзначають, що загальна теорія ОРД охоплює основні ідеї, принципи, поняття, категорії визначення, терміни і теоретичні концепції, а також методи їх пізнання і розвитку. У якості структурних розділів вона включає низку окремих оперативно-розшукових теорій та вчень. Насамперед до них відносяться: вчення про пізнавальну діяльність та організаційну сторону ОРД; теорія наукових методів оперативно-розшукової діяльності; вчення про оперативно-розшукову інформацію; вчення про оперативно-розшукове забезпечення вирішення завдань кримінального судочинства; вчення про оперативно-розшукові версії; вчення про використання результатів оперативно-розшукової діяльності у правозастосуванні; теорія оперативно-го обслуговування; теорія документування; теорія розшукової роботи; вчення про оперативно-розшукові комбінації та тактичні операції. В умовах воєнного стану, відповідно до ст. 2 Закону України «Про прокуратуру», на прокуратуру покладуються такі функції: підтримання державного обвинувачення в суді; представництво інтересів громадян або держави в суді у випадках, визначених законом; нагляд за додержанням законів органами, які проводять оперативно-розшукову діяльність, дізнання, досудове слідство; нагляд за додержанням законів під час виконання судових рішень у кримінальних справах, а також під час вжиття інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян [7].

Слушно зауважити, що у сучасних виданнях з науки філософії у якості основних форм теоретичного знання виокремлюють наукову проблему (виявляється у формі усвідомлення протиріччя, яке з'явилося унаслідок невідповідності старої теорії новим науковим фактам, які не можуть бути пояснені у межах старої теорії); гіпотезу (ідеї, які включають обґрунтування можливості існування закону, що пояснює сутність нових фактів); теорію (тобто, логічно обґрунтовану та перевірену на практиці систему знань щодо певного класу явищ); принципи науки (основоположне теоретичне знання, керівні ідеї, які є вихідними для пояснення наукових фактів); закони науки (ті, що розкривають необхідні, суттєві, стійкі, повторювані зв'язки і відношення між явищами); па-радигми (сукупність стійких принципів, загальнозначимих норм, законів, теорій, методів, які визначають розвиток науки у конкретний історичний період) [4].

Характерною рисою сучасного етапу розвитку науки є розширення діалектично взаємопов'язаних процесів диференціації та інтеграції знань [6]. Означені процеси не пройшли осторонь теорії оперативно-розшукової діяльності, яка розвивається за схожою моделлю. Окреслюючи інтеграційні процеси, необхідно звернути увагу, що у реальному житті вони супроводжуються виникненням таких предметних областей дослідження, які потребують комплексного підходу: використання методології та понятійного апарату різних наук, асиміляції теорії і концепції, екстраполяції наукових моделей, розроблених однією наукою для опису процесів та

явищ, що належать до предмета дослідження інших наук. Звідси суб'єкт пізнання для успішного вирішення поставленого завдання змушений виходити за межі вузької спеціалізації, змінювати філософію свого мислення, опановувати методологію та понятійно-категоріальний апарат інших наук.

Як відзначає професор М. П. Водько, теорія ОРД, як і будь-яка наука, розвивається не тільки за принципом інтеграції, але й з урахуванням принципу диференціації наукових знань. Загальна теорія ОРД неминуче розчленовується на окремі теорії, її складові, серед яких має право розраховувати на самостійний статус і окрема теорія ОРД ОВС по боротьбі з організованою злочинністю [5].

Щодо процесів диференціації наукового знання у межах теорії оперативно-розшукової діяльності, то як відзначають дослідники, диференціація розвивається за двома основними напрямками: по-перше, виокремлення теорій, які відрізняються за об'єктом, зокрема теорія оперативної розробки, теорія оперативного обслуговування, теорія агентурної роботи, теорія документування тощо; по-друге, формування лінійних наукових дисциплін на основі предметних відмінностей діяльності окремих оперативно-розшукових підрозділів [9]. У межах розвитку вітчизняної теорії оперативно-розшукової діяльності такий методологічний підхід не можна визнати безапеляційним, оскільки вектор формування окремих теорій у межах сучасної теорії оперативно-розшукової діяльності має дещо іншу траєкторію. Необхідно підтримати позицію професора Р.С. Белкіна, який відзначає, що окрема наукова теорія відноситься до однієї із сторін об'єкта, не до всього предмета даної науки, а до його певної частини. Окремі теорії – це розділи, частини, структурні підрозділи загальної наукової теорії. Генетично окремі теорії можуть передувати загальній, а можуть з'являтися пізніше; звичайним видається поєднання обох цих процесів: виникнення та бази окремих теорій загальної теорії науки (процес характерний для початкового етапу становлення наукового знання та формування нових галузей наукового знання) і виокремлення із загальної теорії окремих теорій [2]. Видається, що у межах теорії оперативно-розшукової діяльності виокремлення певних теорій відбувається шляхом визначення положень щодо наукового осмислення окремих частин предмета загальної теорії ОРД. Дослідники зауважують, що оперативно-розшукова діяльність містить у собі систему окремих теорій, які відображають об'єктивні закони і зв'язки у межах оперативно-розшукової діяльності. До таких окремих теорій науковці відносять: теорію аналітичної роботи; конфіденційного співробітництва громадян з оперативними підрозділами; теорію оперативно-розшукової ситуації; теорію оперативно-розшукової інформації; теорію оперативно-розшукових заходів тощо.

Окреслена мета зумовлена й тим, що у вересні 2017 року Кабінетом Міністрів України схвалено Концепцію реформування (розвитку) пенітенціарної системи України [2], реалізація якої на практиці

об'єктивно потребує наукового супроводу та обґрунтування.

Аналіз наукової літератури засвідчив, що питання, які стосуються змісту ОРД у сфері виконання покарань, є предметом посиленої уваги як учених оперативно-розшукового напрямку, так і кримінологів. Зокрема, доволі активно ведуть дослідження на цю тему такі науковці, як О. Бандурка, С. Бараш, І. Богатирьов, В. Василевич, В. Голіна, О. Джужа, М. Колб, О. Корнієнко, А. Никифорчук, Д. Савченко, Л. Удалова та інші.

Разом з тим у контексті змісту реформ, які здійснюються у сфері виконання покарань України з вересня 2017 року, зазначена проблематика досліджена недостатньо, особливо з урахуванням пропозицій деякого з науковців і практиків щодо ліквідації оперативних підрозділів УВП та передачі їхніх функцій оперативним підрозділам Національної поліції [3].

Додатковим аргументом на користь цього твердження виступає й та обставина, що центральний орган виконавчої влади, який реалізує державну політику у сфері виконання покарань та пробації (сьогодні це – Міністерство юстиції України (ч. 1 ст. 11 КВК України)), згідно із Законом України “Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів” не належить до правоохоронних органів.

Таким чином, щоб дати відповідь на запитання, чи потрібно здійснювати ОРД в УВП та які оперативні підрозділи мають реалізувати це завдання, важливо з'ясувати сутність і зміст закріпленого в ст. 104 КВК України поняття “оперативно-розшукова діяльність у колоніях” та визначити його практичне значення для сфери виконання покарань.

У результаті узагальнення точок зору науковців, а також з урахуванням положень нормативно-правових актів України можна стверджувати, що під оперативно-розшуковою діяльністю в колоніях слід розуміти систему гласних та негласних заходів, що здійснюються відповідними оперативними підрозділами органів та установ виконання покарань закритого типу на підставі закону, основним завданням яких є пошук і фіксація фактичних даних про протиправну діяльність окремих осіб та груп з метою запобігання вчиненню нових злочинів засудженими та іншими особами, а також для досягнення цілей кримінально-виконавчого законодавства України.

Таким чином, до системоутворюючих ознак, що становлять зміст даного поняття, слід віднести наступні: по-перше - це система, а не сукупність заходів. У наукових джерелах під системою розуміють порядок, зумовлений правильним, планомірним розташуванням і взаємним зв'язком частин чого-небудь. Відповідно до вимог чинного кримінально-виконавчого законодавства України до системи зазначених заходів належать:

- комплекс спеціальних профілактичних заходів щодо виявлення, постановки на облік та організації нагляду за особами, схильними до вчинення правопорушень [4];

- заходи щодо забезпечення реалізації мети оперативно-розшукової діяльності у колоніях, яка закріплена в ч. 1 ст. 104 КВК України (забезпечення безпеки засуджених, персоналу та інших осіб);

- заходи, що пов'язані з використанням технічних засобів нагляду і контролю за засудженими (ст. 103 КВК України);

- інші заходи режимного характеру (ст. 102 КВК України);

- оперативно-розшукові заходи (постановка засуджених на оперативно-профілактичний облік; ведення оперативно-розшукових справ та здійснення інших заходів, визначених у Законі України “Про оперативно-розшукову діяльність” [5] та в Кримінальному процесуальному кодексі України [6].

По-друге, це заходи гласного та негласного характеру. Основу гласних заходів ОРД становить режим виконання і відбування визначеного судом кримінального покарання, тобто встановлений законом та іншими нормативно-правовими актами порядок виконання і відбування покарання (ч. 1 ст. 102 КВК України).

Практичне значення сформульованого поняття «оперативно-розшукова діяльність у колоніях» полягає в тому, що наведене визначення може бути використане на практиці під час реалізації конкретних прикладних завдань Концепції реформування (розвитку) пенітенціарної системи України, а також при вирішенні питання про доцільність функціонування у сфері виконання покарань України оперативних підрозділів органів та установ виконання покарань.

Розглянуті нами питання носять дискусійний характер та потребують обговорення з метою їх подальшого вдосконалення в практичній діяльності щодо попередження, виявлення і припинення злочинів [8]. Крім того, на сьогодні існує необхідність запровадження відповідних курсів підвищення кваліфікації працівників таких органів та підрозділів [9 с. 51].

Література:

1. Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11 липня 2003 року № 1129-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1129-15> (дата звернення: 28.10.2023).

2. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/ed20140302> (дата звернення 18.10.2013).

3. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18 лютого 1992 року № 2135-XII. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/T213500.html (дата звернення: 28.10.2023).

4. Правила внутрішнього розпорядку установ виконання покарань: затверджені наказом Міністерства юстиції України від 29 грудня 2014 року № 2186/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1656-14> (дата звернення 29.10.2023).

5. Про схвалення Концепції реформування (розвитку) пенітенціарної системи України: розпо-

рядження Кабінету Міністрів України від 13 вересня 2017 року. N 654-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/654-2017-%D1%80> (дата звернення 19.01.2023) .

6. Голина В, Запобігання злочинності (теорія і практика): навч. можливо [Профілактика злочинності (теорія і практика) : навч. посібник] (Національна юридична академія України 2011) с.120.

7. Копилов Е.В. Деякі аспекти здійснення прокурорського нагляду за проведенням оперативно-розшукової діяльності підрозділами кримінальної поліції України в умовах воєнного стану. *Colloquium-journal* № 17 (176) 2023. С. 33-37.

8. Копилов Е.В. Щодо питання значення прокурорського нагляду за здійсненням оперативно-розшукової діяльності підрозділами національної поліції України в умовах воєнного стану. «*Colloquium-journal*» № 10 (169) 2023. С. 43-46.

9. Дараган В.В., Карповський С.В., Копилов Е.В. Стан та перспективи розвитку підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції та органів досудового розслідування у закладах вищої освіти МВС України. Scientific monograph. Academic Council of Baltic Research Institute of Transformation Economic Area Problems according to the Minutes № 4 dated 2023. С. 40-53.

УДК: 351.74

Кравченко Діана Константинівна

курсант 3 курсу ФПФПКП

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Литвиненко Олександрія Олександрівна

курсант 3 курсу ФПФПКП

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Копилов Едуард Володимирович

викладач кафедри оперативно-розшукової діяльності

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

[DOI: 10.24412/2520-6990-2023-29188-58-61](https://doi.org/10.24412/2520-6990-2023-29188-58-61)

СКЛАДОВІ ЕЛЕМЕНТИ СИЛ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

Diana Konstantinivna Kravchenko

Oleksandria Oleksandrivna Lytvynenko

Eduard Volodymyrovych Kopylov

COMPONENT ELEMENTS OF THE FORCES OF OPERATIVE AND SEARCH ACTIVITIES OF THE NATIONAL POLICE OF UKRAINE

Анотація.

У дослідженні проаналізовано складові елементи сил оперативно-розшукової діяльності Національної поліції України. Акцентовано, що протидія злочинності є одним з пріоритетних напрямків діяльності держави, її правових інститутів та особливо органів правопорядку. Ефективна протидія даному негативному соціальному явищу вимагає постійного оновлення та вдосконалення способів протидії злочинності, одним з яких є забезпечення максимально ефективного використання сил та підрозділів у процесі оперативно-розшукової діяльності.

Розглянуто поняття оперативно-розшукової діяльності та її складові. Зазначено, що вітчизняне законодавство не містить визначення поняття сил оперативно-розшукової діяльності. Відсутня і єдність наукових поглядів щодо визначення елементів сил оперативно-розшукової діяльності.

На основі узагальнення наукових позицій підсумовано, що сили оперативно-розшукової діяльності Національної поліції це узагальнююче поняття, яким охоплюються всі категорії осіб, якими оперативно-розшукові та кримінальні процесуальні завдання виконуються безпосередньо, та категорії осіб, які залучаються уповноваженими підрозділами для сприяння або безпосереднього виконання вказаних завдань. Саме вказані категорії осіб і є складовими елементами сил оперативно-розшукової діяльності.

Abstract.

The study analyzed the constituent elements of the operational and investigative forces of the National Police of Ukraine. It was emphasized that combating crime is one of the priority directions of the state, its legal institutions, and especially law enforcement agencies. Effective counteraction to this negative social phenomenon requires constant updating and improvement of methods of combating crime, one of which is ensuring the most effective use of forces and units in the process of operative and investigative activities.

The concept of operational search activity and its components are considered. It is noted that the domestic legislation does not contain a definition of the concept of operational investigative forces. There is also a lack of unity of scientific views regarding the definition of the elements of operational and investigative forces. On the basis of a generalization of scientific positions, it was concluded that the forces of operational and investigative activity of the National Police is a generalizing concept that covers all categories of persons who directly perform operational and investigative and criminal procedural tasks, and categories of persons who are engaged by

authorized units to facilitate or directly perform the specified tasks. It is the specified categories of persons that are the constituent elements of the forces of operative and investigative activity.

Ключові слова: сили, оперативно-розшукова діяльність, Національна поліція, реагування, підрозділи.
Keywords: forces, operational and investigative activity, National Police, response, units.

Протидія злочинності, безумовно, є одним з пріоритетних напрямків діяльності держави, її правових інститутів та особливо органів правопорядку. Так, у Законі України «Про Національну поліцію» протидія злочинності визначена, серед іншого, одним з основних напрямків діяльності вказаного органу [1]. Зазначене потребує від органів Національної поліції України (далі – НП України) постійного оновлення та вдосконалення способів протидії злочинності, одним з яких є забезпечення максимально ефективного використання сил та підрозділів у процесі оперативно-розшукової діяльності.

На протязі багатьох років обрана для дослідження проблематика перебуває у полі зору науковців. Так, окресленому питанню приділяли свою увагу О. Бойко, А. Венедіктов, В. Дашко, М. Корнієнко, М. Погорєцький, В. Шендрік тощо. Однак до сьогодні єдність наукових позицій щодо складових елементів сил оперативно-розшукової діяльності НП України відсутні, що актуалізує обрану для дослідження тему.

В. Давидюк зауважує, що використання терміну «сили оперативно-розшукової діяльності» та похідних від нього є досить розповсюдженим у фаховій літературі та нормативно-правових актах [2, с. 72]. Разом з тим єдність наукових позицій щодо його тлумачення наразі відсутня.

Спеціальним Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність» передбачено, що оперативно-розшукова діяльність (далі - ОРД) - це система гласних і негласних пошукових та контррозвідувальних заходів, що здійснюються із застосуванням оперативних та оперативно-технічних засобів [3]. При цьому оперативно-розшукова діяльність та негласна робота як керована соціальна система передбачає:

- мету та завдання власного існування;
- підрозділи, уповноважені на здійснення ОРД, та їх внутрішні структурні утворення;
- функції, повноваження, сили та засоби діяльності оперативно-розшукових підрозділів та їх внутрішніх структурних утворень;
- взаємозв'язки та взаємообумовленість будови зазначеної системи і функцій, покладених на оперативно-розшукові підрозділи, їх внутрішні структурні утворення, а також сили та засоби їх діяльності;
- підстави, зміст та порядок взаємодії оперативних підрозділів та їх внутрішніх структурних утворень при здійсненні ОРД та негласних слідчих (розшукових) дій [4, с. 147].

Вказані елементи оперативно-розшукової діяльності як соціальної керованої системи складають її зміст а також є основними ознаками її стану. Тлумаченням ж поняття «сили ОРД» даний закон не містить. Єдність поглядів щодо визначення вказаного

поняття серед науковців також відсутня. Так, наприклад, І. Шинкаренко та О. Кириченко зазначають, що силами ОРД Національної поліції є оперативні підрозділи даного органу, а усе різноманіття оперативних служб залежно від обсягу їх повноважень та виконуваних функцій, можна поділити на підрозділи, які здійснюють ОРД:

1. У повному обсязі проводять гласні та негласні оперативно-розшукові заходи, здійснюють агентурну роботу (підрозділи внутрішньої безпеки та кримінальної поліції, карного розшуку; захисту економіки; по боротьбі з незаконним обігом наркотиків; кіберполіції; боротьби із торгівлею людьми);
2. Підрозділи, що за завданнями інших оперативних підрозділів виконують окремі оперативно-розшукові заходи (підрозділи оперативної служби, оперативно-технічні підрозділи). Вказані підрозділи можна розглядати як допоміжні, такі, що здійснюють ОРД в обмеженому обсязі.
3. Підрозділи, що здійснюють ОРД частково в обмеженому обсязі – усі інші структурні підрозділи Національної поліції [5, с. 76].

Разом з тим, існує і інша позиція, прихильники якої вважають, що поняття «сили ОРД» є більш широким порівняно з поняттям «суб'єкти оперативно-розшукової діяльності». Так, наприклад, В. Телійчук, вказуючи, що сили ОРД є інтелектуальним потенціалом оперативно-розшукової діяльності, який відіграє вирішальну роль у боротьбі зі злочинністю та правопорушеннями та включає:

- співробітників оперативних підрозділів;
- негласних співробітників;
- представників громадськості, які залучаються до виконання оперативно-розшукових завдань [6, с. 3]

В. Давидюк на основі узагальнення наукових позицій та результатів опитування респондентів (працівників оперативних підрозділів Національної поліції) вказує, що силами ОРД є:

1. працівники оперативних підрозділів, які безпосередньо здійснюють оперативно-розшукову діяльність та мають відповідні повноваження, передбачені ст. 5 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність»;
2. працівники оперативних підрозділів, що мають право здійснювати окремі оперативно-розшукові заходи, однак виключно на підставі доручення підрозділу-ініціатора;
3. працівники підрозділів, що не здійснюють безпосередньо оперативно-розшукову діяльність, однак здійснюють її узагальнення, аналіз та оцінку (наприклад, підрозділи інформаційно-аналітичного забезпечення);
4. працівники інших підрозділів Національної поліції, що не мають законодавчо закріпленого права здійснення оперативно-розшукової діяльно-

сті, однак залучаються до проведення окремих заходів оперативно-розшукової діяльності (дільничні інспектори поліції) чи з метою легалізації отриманих в результаті здійснення оперативно-розшукової діяльності матеріалів та набуття ними статус речових доказів (слідчі);

5. особи, які гласно чи негласно співпрацюють з органами поліції на засадах добровільності та використовуються оперативними працівниками з метою виконання завдань оперативно-розшукової діяльності [2, с. 75].

Ключову роль у здійсненні оперативно-розшукової діяльності відіграють саме підрозділи кримінальної поліції. На сьогодні до підрозділів кримінальної поліції відносяться наступні підрозділи:

- підрозділи Департаменту карного розшуку;
- підрозділи Департаменту міграційної поліції;
- підрозділи Департаменту оперативної служби;
- підрозділи Департаменту оперативно-технічних заходів;
- підрозділи Департаменту забезпечення діяльності, пов'язаної з небезпечними матеріалами;
- підрозділи Департаменту боротьби з наркозлочинністю;
- підрозділи Департаменту кримінального аналізу; підрозділи Департаменту оперативної служби;
- підрозділи Департаменту оперативно-технічних заходів;
- підрозділи Департаменту кримінального аналізу;
- підрозділи Департаменту захисту інтересів суспільства і держави;
- підрозділи Департаменту стратегічних розслідувань;
- підрозділи Департаменту кіберполіції;
- підрозділи Департаменту внутрішньої безпеки;
- відділи (сектори) кримінальної поліції територіальних підрозділів поліції.

Аналіз нормативно-правових актів, які регулюють діяльність зазначених підрозділів показав, що до завдань та функцій вказаних підрозділів не входить протидія воєнним злочинам. Крім того, не було знято обов'язки вказаних підрозділів виявляти та документувати кримінальні правопорушення підслідність за якими покладена за органами досудового розслідування Національної поліції, а також здійснювати оперативне супроводження кримінальних проваджень, які знаходяться у провадженні органів досудового розслідування Національної поліції. Однак обставини війни зумовлюють необхідність мобілізації усіх без виключення ресурсів нашої держави з метою протистояння збройній агресії російської федерації та деокупації території України. Враховуючи вказане, доцільно було б доповнити відповідні нормативні акти, які регулюють питання діяльності як органів досудового розслідування так і оперативних підрозділів

визначивши відповідні функції, які вони спроможні виконувати задля швидкого і повного розслідування воєнних злочинів [7 с. 49].

Діяльність оперативних підрозділів Національної поліції України на досудовому розслідуванні регулюється чинним законодавством та нормативно-правовими актами, зокрема такими:

- підрозділи виконання покарань здійснюють оперативно-розшукові (розшукові) дії та негласні слідчі (розшукові) дії за дорученнями слідчих, прокурорів з метою всебічного, всебічного та об'єктивного розслідування кримінальних правопорушень;
- передача до органу досудового розслідування матеріалів оперативно-розшукової діяльності за фактами кримінального правопорушення для початку досудового розслідування та використання їх як доказів у кримінальному провадженні, в тому числі в порядку забезпечення безпеки учасників кримінального провадження;

- участь персоналу у проведенні окремих слідчих (розшукових) дій на початку досудового розслідування (за заявами та повідомленнями про кримінальні правопорушення) та на наступному етапі розслідування;

- виконувати рішення слідчих щодо встановлення місцезнаходження розшукуваних.

Стаття 41 Кримінально-процесуального кодексу дозволяє стверджувати, що їх формулювання є недостатньо правильними і не відображають всієї повноти завдань органів виконавчої влади, які вони вирішують у кримінальному провадженні. Також вона має повно визначити всі напрями діяльності виконавчих органів у сфері досудового розслідування з урахуванням завдань, які вони фактично виконують. Зокрема, конкретні норми вимагають посилення на ініціативи та заходи, які здійснюються органом виконавчої влади, без необхідності отримання дозволу прокурора та/або суду, для встановлення осіб, причетних до злочинів, подолання протидії реалізації кримінального провадження та для вирішення інших завдань кримінального судочинства.

Взагалі термін "сили оперативно-розшукової діяльності" трактується в різних аспектах. З одного боку це можуть бути матеріальні та технічні засоби, які використовують оперативні працівники для здійснення розшуку та затримання злочинців, а також:

- засоби зв'язку;
- технічні пристрої для слідства та експертизи;
- спеціальні транспортні засоби;
- зброя та інше обладнання.

З іншого боку, "сили оперативно-розшукової діяльності" можуть означати професійні та особисті якості оперативних працівників, такі як висока кваліфікація, досвід, професійна етика, дисципліна та відповідальність. Ці якості є не менш важливими, ніж матеріальні та технічні засоби, оскільки вони дозволяють ефективно виконувати свої обов'язки та забезпечувати безпеку громадян [8].

Сили оперативно-розшукової діяльності поділяються на кілька видів:

1. Людські ресурси: це кваліфіковані та досвідчені працівники оперативних служб, які здійснюють розшукову діяльність. До складу таких сил можуть входити кримінальні слідчі, оперативні-розвідники, спеціалісти з технічної експертизи, інформаційних технологій та інші фахівці.

2. Матеріально-технічні засоби: це спеціальне обладнання та знаряддя, які використовуються при проведенні розшукових заходів. До таких засобів можуть відноситися автомобілі, гвинтокрили, радіоапаратура, комп'ютери, технічні засоби перехоплення телефонних розмов та інші.

3. Фінансові ресурси: це кошти, які виділяються на підтримку розшукових заходів та забезпечення функціонування оперативних служб. Фінансування може здійснюватися з державного бюджету та інших джерел.

4. Нормативно-правова база: це закони та інші нормативно-правові акти, які регулюють діяльність оперативних служб та забезпечують захист прав та інтересів громадян.

5. Міжнародне співробітництво: це співпраця між різними державами у сфері боротьби зі злочинністю та розшуку злочинців. Це може включати обмін інформацією, спільні розшукові операції та інші види співпраці [9].

Важливо зазначити, що успішність розшукової діяльності значною мірою залежить від злагодженої роботи всіх видів сил. Наприклад, кваліфіковані працівники оперативних служб можуть виявити підозрілу особу або злочинне угруповання, але без належного фінансування і матеріально-технічної підтримки їм може бути важко провести необхідні розшукові заходи. Тому, всі види сил повинні бути забезпечені належним рівнем функціонування, щоб забезпечити успішність розшукових заходів та досягнення поставлених завдань [10].

Отже, сили ОРД Національної поліції це узагальнююче поняття, яким охоплюються всі категорії осіб, матеріально-технічних засобів, якими безпосередньо виконуються оперативно-розшукові та кримінальні процесуальні завдання, та категорії осіб, які залучаються уповноваженими підрозділами для сприяння або безпосереднього виконання вказаних завдань. Саме вказані категорії осіб і є складовими елементами сил оперативно-розшукової діяльності.

Література:

1. Про національну поліцію України: Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII. URL: <https://visnyk.iful.edu.ua/wp-content/uploads/2019/04/13-618.pdf> (дата звернення 21.10.2023).

2. Давидюк В.М. Сили оперативно-розшукової діяльності підрозділів Національної поліції: зміст поняття. Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького: Журнал. Серія Право. 2018. № 6 (18). С. 71-78.

3. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18.02.1992 № 2135-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12#Text> (дата звернення 21.10.2023).

4. Князев С.М. Загальна характеристика організації оперативно-розшукової діяльності та негласної роботи Національної поліції України. Південноукраїнський правничий часопис. 2019. № 4-2019. Ч. 3, с. 146-151.

5. Шинкаренко І.Р., Кириченко О.В. Використання можливостей підрозділів оперативної служби для отримання оперативної інформації та здійснення негласних слідчих (розшукових) дій: навчальний посібник. Дніпропетровськ, 2015. 120 с.

6. Телійчук В.Г. Сили ОРД : лекція. Кіровоград, 2004. 24 с.

7. Дараган В.В., Карповський С.В., Копилов Е.В. Стан та перспективи розвитку підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції та органів досудового розслідування у закладах вищої освіти МВС України. Scientific monograph. Academic Council of Baltic Research Institute of Transformation Economic Area Problems according to the Minutes № 4 dated 2023. С. 40-53.

8. Окремі організаційні аспекти діяльності оперативно-розшукових сил Національної Поліції у протидії злочинності. В. М. Давидюк URL: https://univd.edu.ua/general/publishing/konf/31_05_2019/pdf/5.pdf (дата звернення 23.10.2023).

9. «Основи оперативно-розшукової діяльності». URL: https://oduvv.edu.ua/wp-content/uploads/2016/09/Lek_k.22019-Osnovu_ORD.pdf (дата звернення 23.10.2023).

10. Предмет, принципи та завдання оперативно-розшукової діяльності. URL: https://nnizdn.naiu.kiev.ua/files/rozklad/slukhachi/2020/nast_lekc2+1.pdf (дата звернення 23.10.2023).

Попович Олексій Олексійович

курсант 3 курсу ФПФПКП

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Журба Микита Вадимович

курсант 3 курсу ФПФПКП

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Копилов Едуард Володимирович

викладач кафедри оперативно-розшукової діяльності

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

[DOI: 10.24412/2520-6990-2023-29188-62-65](https://doi.org/10.24412/2520-6990-2023-29188-62-65)

ДЖЕРЕЛА ІНФОРМАЦІЇ ЯКІ ВИКОРИСТОВУЮТЬСЯ ПІД ЧАС КРИМІНАЛЬНОГО АНАЛІЗУ

Popovych Oleksiy Oleksiyovych

Zhurba Mykyta Vadimovych

Eduard Volodymyrovych Kopylov

SOURCES OF INFORMATION USED DURING CRIMINAL ANALYSIS

Анотація.

Стаття присвячена вивченню джерел інформації, що використовуються під час кримінального аналізу в Україні. Досліджуються різноманітні джерела, які надають необхідні дані та інформацію для проведення розслідувань кримінальних справ та аналізу кримінальних явищ. Стаття розглядає як офіційні, так і неофіційні джерела, а також їхню роль у сучасній кримінальній діяльності в Україні. Стаття також висвітлює важливість співпраці між різними правоохоронними органами, агентствами та міжнародними партнерами у виявленні та боротьбі зі злочинністю. Аналіз джерел інформації є важливим компонентом в процесі запобігання та припинення кримінальних правопорушень, а також в удосконаленні кримінальної політики та стратегій національної безпеки. Загальна мета статті полягає у висвітленні різноманітних джерел інформації, їхнього впливу на кримінальний аналіз в Україні та вдосконаленні підходів до збору та обробки даних з метою підвищення ефективності боротьби зі злочинністю та забезпечення правопорядку.

Abstract.

The article is devoted to the study of sources of information used during criminal analysis in Ukraine. A variety of sources that provide the necessary data and information for conducting criminal investigations and analyzing criminal phenomena are studied. The article examines both official and unofficial sources, as well as their role in modern criminal activity in Ukraine. The article also highlights the importance of cooperation between different law enforcement agencies, agencies and international partners in detecting and fighting crime. Analysis of information sources is an important component in the process of preventing and stopping criminal offenses, as well as in improving criminal policy and national security strategies. The general purpose of the article is to highlight various sources of information, their impact on criminal analysis in Ukraine and improve approaches to data collection and processing in order to increase the effectiveness of fighting crime and ensuring law and order.

Ключові слова: джерела інформації, кримінальний аналіз, розслідування, Україна, кримінальні явища, офіційні джерела, неофіційні джерела, інформаційні технології, правоохоронні органи, дослідження.

Keywords: sources of information, criminal analysis, investigation, Ukraine, criminal phenomena, official sources, unofficial sources, information technologies, law enforcement agencies, research.

Сучасний світ, населений різноманітними викликами та загрозами, вимагає постійного удосконалення методів та засобів боротьби зі злочинністю та підвищення ефективності кримінального аналізу. Одним із критичних аспектів цього процесу є джерела інформації, які використовуються правоохоронними органами під час розслідування злочинів та аналізу кримінальних явищ. Україна, як сучасна держава зі складною соціокультурною та політичною історією, зіштовхується із власними унікальними викликами у сфері правопорядку та боротьби зі злочинністю. Важливою ланкою у цьому процесі є правильний вибір та ефективне використання джерел інформації, що можуть стати

основою для успішних розслідувань та аналізу кримінальних подій. Висвітлення цієї теми є надзвичайно актуальним, оскільки воно стосується проблем національної безпеки, правопорядку, технологічного розвитку та співпраці з міжнародними партнерами. Дана стаття спрямована на виявлення важливих аспектів джерел інформації в кримінальному аналізі, які сприяють створенню безпечнішого та більш стійкого суспільства в Україні.

Злочинність продовжує залишатися серйозним суспільним викликом у багатьох країнах, включаючи Україну. Це вимагає постійного вдосконалення методів та джерел збору та аналізу інформації для боротьби з кримінальними правопорушеннями. З появою нових технологій і засобів

зв'язку злочинці також вдосконалюють свої методи. Аналіз інформації з онлайн-джерел, кіберзлочини, інтелектуальна власність, та інші сучасні аспекти злочинності вимагають нових підходів та джерел інформації.

Кримінальні явища все більше стають міжнародними, і для ефективного боротьби з ними потрібна обмін інформацією між країнами та міжнародними організаціями. Джерела інформації грають ключову роль у цьому процесі. Питання збору та використання інформації, особливо в контексті захисту прав людини та приватності, залишаються на порядку денному в урядових і правозахисних обговореннях. Необхідно розробляти правові та етичні стандарти для збору інформації в кримінальному аналізі.

Кримінальний аналіз є специфічним видом інформаційно-аналітичної діяльності, яка полягає в ідентифікації та якомога точнішому визначенні внутрішніх зв'язків між інформацією (відомостями, даними), що стосуються злочину, і будь-якими іншими даними, отриманими з різних джерел, їх використанням в інтересах ведення оперативнорозшукової та слідчої діяльності, аналітичної підтримки.

У кримінальному аналізі в Україні використовуються різноманітні джерела інформації, які грають ключову роль у розслідуванні злочинів та аналізі кримінальних явищ. До них належать:

Офіційні джерела - це офіційні документи та записи, які створюються і зберігаються в рамках правоохоронних органів та судових установ. Сюди включаються: Рішення суду, вироки, обґрунтування судових рішень; звіти і документація, що стосується конкретних кримінальних справ; інформація, яку фіксують правоохоронці на місцях подій; заключення судових експертів та спеціалістів, що стосуються доказів і обставин кримінального правопорушення.

Неофіційні джерела - інформація, отримана від осіб, які співпрацюють з правоохоронними органами, інформаторів, а також громадян, які надають анонімну інформацію. Це може бути цінним джерелом інформації про підпільну діяльність та кримінальні правопорушення.

Джерела відкритої інформації - інформація, доступ до якої є загальнодоступним. Це можуть бути публічні записи, дані з соціальних мереж, відеоматеріали, новини тощо. Ці джерела можуть служити для підтвердження або спростування фактів.

Міжнародні джерела - організації, які спеціалізуються у боротьбі з транскордонною злочинністю, такі як Інтерпол, надають доступ до інформації та співпрацюють у розслідуванні міжнародних кримінальних правопорушення.

Ефективний кримінальний аналіз в Україні вимагає збору, обробки та аналізу інформації з цих різноманітних джерел, а також співпраці між правоохоронними органами та використання сучасних технологій. Точне та об'єктивне використання цих джерел інформації допомагає встановлювати

факти, розкривати злочини та забезпечувати національну безпеку [2, с. 223–241].

Під час використання джерел інформації в кримінальному аналізі в Україні зустрічаються різні проблеми, які можуть ускладнити розслідування та аналіз кримінальних подій. До них належать:

1. Недостатність інформації. У деяких випадках може бути обмежена доступність необхідної інформації. Наприклад, відсутність публічної інформації про певні аспекти злочину або відсутність електронних даних.

2. Недостовірність інформації. Інформація, яка надходить від неофіційних джерел, може бути неточною або призводити до невірних висновків. Недостовірність інформації може заважати ефективному розслідуванню.

3. Проблеми з приватністю та правами людини. Під час збору інформації повинні дотримуватися права на приватність та права людини. Недотримання цих прав може призвести до юридичних проблем та порушень.

4. Технологічні виклики. З використанням сучасних технологій, таких як аналіз великих даних та штучний інтелект, виникають питання щодо захисту даних і забезпечення кібербезпеки.

5. Неструктурована інформація. Велика частина інформації, зокрема текстові дані та медіафайли, може бути неструктурованою, що ускладнює її обробку та аналіз.

6. Співпраця з іншими державами. У разі кримінальних подій, що мають міжнародний характер, важливо забезпечити співпрацю з іншими країнами та міжнародними організаціями, що може бути складним завданням через різницю в законодавстві та практиках.

7. Вплив політики і корупції. Політичний тиск, вплив корупції та інших негативних факторів можуть призвести до спотворення інформації та заважати об'єктивному аналізу.

8. Недостатній рівень кваліфікації персоналу. У ряді випадків персонал, який займається кримінальним аналізом, може мати недостатній рівень кваліфікації для ефективного використання джерел інформації та сучасних технологій [3, с. 300–303]. Аналіз Конституції України свідчить, що вищезазначені питання та їх забезпечення потребують негайного вдосконалення та уточнення [4].

Розуміння цих проблем і розробка стратегій їх подолання є важливими завданнями для підвищення ефективності кримінального аналізу в Україні та забезпечення національної безпеки та правопорядку. Покращення джерел інформації для кримінального аналізу в Україні може значно підвищити ефективність розслідування злочинів та забезпечити національну безпеку. На думку юридичних дослідників слід внести наступні зміни для покращення:

Розвиток електронних систем та баз даних. Удосконалення електронних систем для збору, зберігання і обміну інформацією між різними правоохоронними органами. Створення централізованих баз даних для зберігання інформації про кри-

мінальних злочинців та злочини. Україна може розробити централізовані бази даних, які містять інформацію про кримінальних злочинців, злочини, потенційних підозрюваних тощо. Ці бази даних мають бути доступні для всіх правоохоронних органів та повинні бути підтримувані та оновлювані регулярно. З урахуванням важливості конфіденційності та захисту даних, необхідно вдосконалити системи кібербезпеки, щоб запобігти несанкціонованому доступу до баз даних [5].

Впровадження Розвиток і модернізація електронних систем та баз даних в Україні є важливим етапом для покращення ефективності правоохоронних органів та забезпечення національної безпеки. Це допоможе швидше виявляти та реагувати на злочини, забезпечити громадську безпеку та дотримання закону. шифрування та інших заходів забезпечення безпеки є важливими. Важливо підтримувати та розробляти законодавство, яке регулює збір і обробку інформації відповідно до сучасних стандартів та захищає права людини та приватність.

Законодавство повинно передбачати правила для доступу до інформації, яка не є конфіденційною, для громадськості та журналістів. Це сприяє забезпеченню прозорості та контролю за діяльністю правоохоронних органів. Законодавство повинно визначати межі збору та використання особистих даних громадян та гарантувати їхню приватність. Це допомагає уникнути надмірного втручання в особисті справи громадян [6, с. 116].

Забезпечення високого рівня кібербезпеки для захисту інформації в електронних системах від кібератак та незаконного доступу. Забезпечення правоохоронців та аналітиків необхідними навичками та знаннями для ефективного використання сучасних технологій та джерел інформації. Розробка міжнародних співпраці і обміну інформацією з іншими країнами та міжнародними організаціями для розслідування міжнародних злочинів. Встановлення стандартів для збору та обробки інформації, що дозволить полегшити обмін даними між різними органами та забезпечити її якість і цілісність [1, с. 20-22]. В результаті опрацювання отриманої інформації є можливість встановити осіб, які готують або вчинили злочини різного ступеня тяжкості, викрити злочинні схеми, які дозволяють викрадати бюджетні кошти, вчиняти крадіжки, грабежі та розбійні напади, угони автотранспорту, займатися торгівлею зброєю та бойовими припасами, наркотичними засобами та психотропними речовинами, торгівлею людьми тощо.

Виклики сьогодення, пов'язані з військовою агресією російської федерації вказують на необхідність зміни стандартних підходів до функцій та обов'язків окремих правоохоронних органів України [7]. Впровадження сучасних інформаційних технологій, таких як аналіз великих даних, штучний інтелект і кібераналіз, для виявлення злочинів та аналізу даних. Забезпечення доступності певної інформації для громадськості, що може сприяти виявленню злочинців та підвищити рівень

довіри до правоохоронних органів. Врахування особливостей українського суспільства, його історії та культури при розробці та використанні джерел інформації.

Покращення джерел інформації та їхнього використання в кримінальному аналізі в Україні є важливою складовою для підвищення рівня правопорядку та національної безпеки. Доступ до різноманітних та надійних джерел інформації є ключовим елементом успішного кримінального аналізу в Україні та у всьому світі. Залежно від природи злочину та його складності, правоохоронні органи мають можливість використовувати різноманітні джерела інформації.

Покращення джерел інформації є критично важливим завданням для забезпечення національної безпеки, правопорядку і ефективного розслідування злочинів, оскільки саме інформація є ключовим ресурсом для правоохоронних органів та аналітиків у їхній роботі.

На сьогодні в Україні триває процес реформування органів внутрішніх справ та правоохоронної системи у цілому, вплив як зовнішніх, так і внутрішніх факторів зумовлює необхідність постійного удосконалення нормативно-правового забезпечення діяльності підрозділів Національної поліції, зміни їх структурно-функціональної побудови, а це визначає потребу своєчасного наукового аналізу та розробок з метою їх впровадження у практичну діяльність, а також удосконалення якості підготовки відповідних фахівців [8].

Здатність правоохоронних органів вміло застосовувати превентивну загальну методологію, правильно вибирати, ефективно використовувати та координувати джерела інформації у ході кримінального аналізу має важливе значення для успішного попередження та розкриття злочинів, забезпечення безпеки громади в державі. Джерела отриманої інформації, які використовуються у кримінальному аналізі відіграють значну роль у встановленні особи, яка причетна до вчинення злочину та безпосередньо його розкритті, дають змогу правоохоронним органам бути на крок попереду злочинців, визначати тенденції та закономірності реагування, сприяти швидкому та ефективному запобіганню та розслідуванню кримінальних правопорушень.

Список використаної літератури:

1. Білоус Р. В. Кримінальний аналіз в діяльності правоохоронних органів України. *Удосконалення механізму правового регулювання суспільних відносин з урахуванням зарубіжного досвіду* : зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 1 черв. 2020 р.) / відп. ред. О. Ю. Бусол. Київ : Ліра-К, 2020. С. 20–22.
2. Фаріон О. Б. Метод стратегічного кримінального аналізу загроз прикордонній безпеці України. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України*. 2021. № 83 (2). С. 223–241. (Серія «Військові та технічні науки»).

3. Калиновський О. В., Школьніков В. І. Використання методу кримінального аналізу для протидії організованій злочинності. *Часопис Київського університету права*. 2017. № 1. С. 300–303.

4. Копилов Е.В. Формування безпекового середовища суспільства й держави в умовах сьогодення. *Юридичний науковий електронний журнал* № 5-450. 2022. С. 34-36

5. Тактичний кримінальний аналіз: теорія та практика : навч. посіб. / [О. С. Користін, Н. П. Свиридож, О. М. Цільмак та ін.]. Одеса : РВВ ОДУВС, 2019. 316 с

6. Цигикал П. Кримінальний аналіз як елемент системи інформаційного забезпечення оперативно-розшукової діяльності. *Збірник наукових*

праць Національної академії Державної прикордонної служби України. 2017. № 2. С. 234–240. (Серія «Військові та технічні науки»)

7. Копилов Е.В. Щодо питання значення прокурорського нагляду за здійсненням оперативно-розшукової діяльності підрозділами національної поліції України в умовах воєнного стану. «Colloquium-journal» № 10 (169) 2023. С. 43-46.

8. Дараган В.В., Карповський С.В., Копилов Е.В. Стан та перспективи розвитку підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції та органів досудового розслідування у закладах вищої освіти МВС України. *Scientific monograph. Academic Council of Baltic Research Institute of Transformation Economic Area Problems according to the Minutes* № 4 dated 2023. С. 40-53.

УДК: 351.74

Слабких Заріна Андріївна
курсант 3 курсу ФПФПКП

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ
Пашченко Олександр Олександрович
курсант 3 курсу ФПФПКП

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ
Копилов Едуард Володимирович
викладач кафедри оперативно-розшукової діяльності
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

[DOI: 10.24412/2520-6990-2023-29188-65-68](https://doi.org/10.24412/2520-6990-2023-29188-65-68)

ЗАСТОСУВАННЯ КРИМІНАЛЬНОГО АНАЛІЗУ ПІДРОЗДІЛАМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ У ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ

Zarina Andriivna Slabkykh
Oleksandr Oleksandrovych Pashchenko
Eduard Volodymyrovych Kopylov

APPLICATION OF CRIMINAL ANALYSIS BY UNITS OF THE NATIONAL POLICE OF UKRAINE IN COMBATING CRIME

Анотація.

У статті досліджено питання щодо застосування кримінального аналізу підрозділами Національної поліції України у протидії злочинності. Наголошено на тому, що у сучасному цифровому суспільстві, борючись зі злочинністю, правоохоронним органам необхідно виконувати ретельний пошук та аналіз інформації, інтерпретувати її з метою проведення оцінки, прогнозування, створення аналітичних висновків і відповідних рекомендацій. У цьому контексті, ключовою функцією поліції є застосування розвідувальної аналітики та виконання кримінального аналізу.

Як висновок, сказано про те, що у сучасному цифровому суспільстві, де використання соціальних мереж, месенджерів та інших інтернет-ресурсів набуває все більшого значення, аналітичні підрозділи стають важливими у розкритті злочинів. Майстерність у користуванні інтернет-ресурсами та базами даних вимагає спеціальних знань, навичок та умінь. Це підкреслює необхідність постійної самоосвіти аналітиків, їхнього постійного підвищення кваліфікації і участі в відповідних навчальних заходах та тренінгах. Дотримання аналітиками вищезазначеного алгоритму та врахування особливостей процесу дослідження дозволить підвищити результативність їхньої аналітичної роботи.

Для подальшого розвитку та впровадження кримінального аналізу в правоохоронну практику України доцільно вживати наступні заходи: забезпечити стале та стабільне фінансування; постійно підвищувати кваліфікацію кримінальних аналітиків; проводити постійну розробку нових та модернізацію наявних технічних засобів, впроваджувати інноваційні технології для боротьби з кіберзлочинами; розширювати сферу застосування кримінального аналізу як позитивного чинника у протидії кіберзлочинності та розширювати його географію застосування.

Abstract.

The article examines the issue of the use of criminal analysis by units of the National Police of Ukraine in combating crime. It is emphasized that in the modern digital society, when fighting crime, law enforcement agencies need to perform a thorough search and analysis of information, interpret it for the purpose of assessment,

forecasting, creation of analytical conclusions and relevant recommendations. In this context, a key function of the police is to apply intelligence analytics and perform criminal analysis.

As a conclusion, it is said that in today's digital society, where the use of social networks, messengers and other Internet resources is gaining more and more importance, analytical units become important in solving crimes. Proficiency in using Internet resources and databases requires special knowledge, skills and abilities. This emphasizes the need for constant self-education of analysts, their constant improvement of qualifications and participation in relevant educational events and trainings. Observance by analysts of the above-mentioned algorithm and taking into account the peculiarities of the research process will increase the effectiveness of their analytical work.

For the further development and implementation of criminal analysis in the law enforcement practice of Ukraine, it is advisable to take the following measures: ensure constant and stable funding; constantly improve the qualifications of criminal analysts; carry out constant development of new and modernization of existing technical means, implement innovative technologies to fight cybercrimes; expand the scope of application of criminal analysis as a positive factor in countering cybercrime and expand its geography of application.

Ключові слова: аналітика, пошук, інформація, аналіз, облік, дані.

Keywords: analytics, search, information, analysis, accounting, data.

Криміналізація багатьох аспектів соціально-економічних відносин стала реалією сучасного українського суспільства. Появилися нові види злочинів та способи їх вчинення, включаючи загрози, пов'язані з екстремізмом, терористичною діяльністю, етнічно організованою злочинністю і сучасними методами скоєння загальних кримінальних і економічних злочинів.

Незважаючи на активні зусилля керівництва Національної поліції України перебудувати свою роботу відповідно до нових умов і вимог, оперативні підрозділи кримінальної поліції все ще не можуть повністю контролювати та протидіяти злочинності, яка стає все більш професійною. Незважаючи на численні організаційні та структурні зміни в оперативних підрозділах протягом останнього часу, їх результативність на жаль не відповідає сучасним вимогам. Часто використовуються сили та ресурси для оперативно-розшукової діяльності неефективно через недостатню професійну підготовку деяких оперативних працівників.

У ході виконання службових обов'язків працівники кримінальної поліції часто звертають увагу на другорядні або незначущі об'єкти, що не вносять інформаційного внеску у справу. Недоліки у вирішенні завдань, рутинність, багатоплановість і обмежений масштаб дій призводять до безініціативності, байдужості та навіть бездіяльності персоналу оперативних підрозділів.

У зв'язку з цим сьогодні потрібні нові підходи до організації боротьби зі злочинністю, а також нові навички для більш ефективного опрацювання інформації оперативними працівниками. Системний аналіз різноманітної інформації, пов'язаної з завданнями оперативно-розшукової діяльності, може виявитися важливим у цьому контексті. Проведення кримінального аналізу інформації, зібраної працівниками кримінальної поліції, має відігравати ключову роль у цьому процесі.

Як відомо, розслідування кримінальних порушень є складним та многогранним завданням, що вимагає належного та оптимального підходу до його забезпечення [1, с. 597].

У сучасному цифровому суспільстві, борючись зі злочинністю, правоохоронним органам

необхідно виконувати ретельний пошук та аналіз інформації, інтерпретувати її з метою проведення оцінки, прогнозування, створення аналітичних висновків і відповідних рекомендацій. У цьому контексті, ключовою функцією поліції є застосування розвідувальної аналітики та виконання кримінального аналізу [2, с. 64].

Кримінальний аналіз відрізняється від інформаційно-аналітичної діяльності тим, що він дозволяє отримувати нову, раніше невідому інформацію, яка має велике значення для оперативних завдань, і включає не лише події та об'єкти, але і причини, наслідки, стійкість, ієрархію в групах, розподіл ролей, корупційні зв'язки тощо [4, с. 34]. Крім того, він дозволяє оперативно прогнозувати можливі події та здійснювати превентивні заходи.

Оцінюючи ефективність кримінального аналізу через призму роботи органів Національної поліції, які активно використовують його в своїй діяльності, можна висловити думку, що він є потужним інструментом в боротьбі зі злочинністю. У процесі кримінального аналізу аналітик проводить аналітичне дослідження інформації, яка стає йому доступною, і створює на його основі аналітичні продукти, що мають інформаційний та рекомендаційний характер і допомагають вирішити оперативні і тактичні завдання при документуванні і розслідуванні злочинів або плануванні превентивних заходів для боротьби зі злочинністю.

Співробітники відділів кримінального аналізу ведуть збір і аналіз інформації з різних джерел, включаючи інформаційні ресурси Національної поліції, оперативну інформацію, реєстри та бази даних інших державних органів, а також відкриті джерела інформації (OSINT) та інші. Це допомагає мінімізувати витрати часу та покращити якість інформаційно-пошукової діяльності працівників оперативних і слідчих підрозділів [5, с. 235].

Загальна мета кримінального аналізу полягає в:

- Напрацюванні нових напрямів в оперативно-розшуковій діяльності та досудовому розслідуванні кримінальних проваджень.
- Отриманні детального аналітичного продукту щодо об'єктів кримінального аналізу.

- Якісному плануванню окремих оперативно-розшукових заходів та слідчих дій, включаючи гласні та негласні заходи.

- Аналізі стану та ефективності досудового розслідування, оперативно-розшукової та превентивної діяльності у протидії злочинності.

- Обробленні великого обсягу інформації, що потребує застосування спеціальних аналітичних методів.

- Аналізі складної і розгалуженої структури зв'язків об'єктів оперативно-розшукової справи або кримінального провадження.

- Виявленні ризиків, тенденцій майбутнього розвитку злочинності та, у подальшому, її запобіганню.

- Вирішенні більш масштабних довгострокових проблем і цілей, включаючи виявлення крупних фігур злочинного світу або синдикатів, прогнозування зростання видів злочинної діяльності і встановлення пріоритетів діяльності правоохоронних органів.

- Аналізі інформації, спрямованої на виявлення тенденцій, закономірностей та прогнозування розвитку протягом значного періоду часу [6, с. 18].

За допомогою кримінального аналізу можливо встановлювати приналежність об'єктів до окремих осіб чи груп, досліджувати їх характеристики, впливові фактори, прогнозувати подальший розвиток ситуацій, виявляти сховані взаємозв'язки та залежності між об'єктами.

Україна першою усвідомила потребу у виділенні кримінального аналізу у самостійному напрямку, і це не сталося завдяки МВС України, але завдяки ініціативі Державної прикордонної служби України. Зокрема, це було відзначено у Наказі ДПСУ № 28, прийнятому 15 січня 2008 року, що надав правову підставу для впровадження Інструкції про організацію та проведення кримінального аналізу оперативно-розшуковими підрозділами Державної прикордонної служби України.

В 2017 році створено Управління кримінального аналізу в центральному апараті Національної поліції України. У 2019 році це управління реорганізовано в Департамент кримінального аналізу. Його функції полягають у координації аналітичної роботи та впровадженні нових методів і напрямків для підвищення ефективності боротьби зі злочинністю.

Згідно з наказом Національної поліції України № 1354 від 29 грудня 2019, Департамент кримінального аналізу відповідає за збір, оцінку та аналіз інформації з метою забезпечення виконання функцій поліції та сприяння органам правопорядку [3].

Кримінальний аналіз є важливою галуззю інформаційно-аналітичної роботи правоохоронних органів, спрямованою на перевірку та оцінку інформації, встановлення зв'язків між її складовими та надання підґрунтя для проведення оперативних, тактичних і стратегічних аналітичних робіт [7, с. 14].

Аналіз різноманітних аспектів використання кримінального аналізу в діяльності оперативних підрозділів Національної поліції підкреслює декілька проблемних питань [8, с. 88]:

- 1) Потреба в подальшій розробці нормативно-правової бази для використання кримінального аналізу в органах Національної поліції України.

- 2) Недостатнє використання можливостей кримінального аналізу в оперативних підрозділах Національної поліції.

- 3) Неадекватна технічна забезпеченість оперативних підрозділів сучасними засобами та програмним забезпеченням, зокрема для боротьби з кіберзлочинами.

- 4) Потреба у створенні та підтримці відповідних інформаційних баз даних.

Отже, у сучасному цифровому суспільстві, де використання соціальних мереж, месенджерів та інших інтернет-ресурсів набуває все більшого значення, аналітичні підрозділи стають важливими у розкритті злочинів. Майстерність у користуванні інтернет-ресурсами та базами даних вимагає спеціальних знань, навичок та умінь. Це підкреслює необхідність постійної самоосвіти аналітиків, їхнього постійного підвищення кваліфікації і участі в відповідних навчальних заходах та тренінгах. Дотримання аналітиками вищезначеного алгоритму та врахування особливостей процесу дослідження дозволить підвищити результативність їхньої аналітичної роботи.

Для подальшого розвитку та впровадження кримінального аналізу в правоохоронну практику України доцільно вживати наступні заходи: забезпечити стає та стабільне фінансування; постійно підвищувати кваліфікацію кримінальних аналітиків; проводити постійну розробку нових та модернізацію наявних технічних засобів, впроваджувати інноваційні технології для боротьби з кіберзлочинами; розширювати сферу застосування кримінального аналізу як позитивного чинника у протидії кіберзлочинності та розширювати його географію застосування.

Розглянуті нами питання носять дискусійний характер та потребують обговорення з метою їх подальшого вдосконалення в практичній діяльності щодо попередження, виявлення і припинення злочинів [9].

Підводячи підсумок слід зазначити, що умови сьогодення вказують на необхідність перегляду нормативно-правового забезпечення діяльності органів та підрозділів Національної поліції, залучених до виявлення та розслідування злочинів. Крім того, на сьогодні існує необхідність запровадження відповідних курсів підвищення кваліфікації працівників таких органів та підрозділів [10 с. 51].

Література:

1. Питання сучасного розуміння поняття криміналістичного забезпечення розслідування кримінальних правопорушень. Полуніна Л.В., Костенко

Р.С. Юридичний науковий електронний журнал. № 5. 2022. С. 597-599.

2. Кисельов А.О. Особливості здійснення кримінального аналізу на прикладі складання аналітичного звіту (за матеріалами УКА ГУНП в Дніпропетровській області). Бюлетень з обміну досвідом роботи № 228/2021. РВВ ДНДІ. К., 2021, С. 63-67.

3. Про затвердження Положення про Департамент кримінального аналізу Національної поліції України: наказ Національної поліції України від 29.12.2019 № 1354.

URL:

<https://www.npu.gov.ua/about/struktura/struktura/departament-kriminalnogo-analizu.ht> (дата звернення 27.10.2023).

4. Благуа Р.І., Мовчан А.В. Новітні технології у розслідуванні злочинів: сучасний стан і проблеми використання: монографія. Львів: ЛьвДУВС, 2020. 256 с.

5. Шинкаренко І.Р. Проблеми запровадження кримінального аналізу в діяльність підрозділів кримінальної поліції: теоретико-історичне підґрунтя // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. 2017. № 1. С.233-242.

6. Мовчан А.В. Актуальні проблеми впровадження в органах національної поліції України моделі поліцейської діяльності, керованої аналітикою / Мовчан Анатолій Васильович // Соціально-правові студії. 2018. Випуск 1. С. 17-22.

7. Основи кримінального аналізу: підручник. Бабенко А.М., Заєць О.М., Некрасов В.А., Ісмаїлов К.Ю., Пефтієв Д.О. та ін.; за заг. ред. Користіна О.Є., 2019. 296 с.

8. Благуа Р.І., Мовчан А.В. Новітні технології у розслідуванні злочинів: сучасний стан і проблеми використання: монографія. Львів: ЛьвДУВС, 2020. 256 с.

9. Копилов Е.В. Деякі аспекти здійснення прокурорського нагляду за проведенням оперативно-розшукової діяльності підрозділами кримінальної поліції України в умовах воєнного стану. Colloquium-journal № 17 (176) 2023. С. 33-37.

10. Дараган В.В., Карповський С.В., Копилов Е.В. Стан та перспективи розвитку підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції та органів досудового розслідування у закладах вищої освіти МВС України. Scientific monograph. Academic Council of Baltic Research Institute of Transformation Economic Area Problems according to the Minutes № 4 dated 2023. С. 40-53.

УДК: 351.74

Костюченко Даниїл Сергійович

курсант 3 курсу ФПФПКП

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Сорокін Роман Олександрович

курсант 3 курсу ФПФПКП

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Копилов Едуард Володимирович

викладач кафедри оперативно-розшукової діяльності

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

[DOI: 10.24412/2520-6990-2023-29188-68-71](https://doi.org/10.24412/2520-6990-2023-29188-68-71)

АНАЛІЗ ТЕНДЕНЦІЙ У КІБЕРЗЛОЧИННОСТІ: ВИЯВЛЕННЯ ЗАГРОЗ ТА РОЗРОБКА ЗАХИСНИХ СТРАТЕГІЙ

Костюченко Даниїл Сергійович

Сорокін Роман Олександрович

Копилов Едуард Володимирович

ANALYSIS OF TRENDS IN CYBERCRIME: IDENTIFICATION OF THREATS AND DEVELOPMENT OF PROTECTIVE STRATEGIES

Анотація.

У статті досліджено питання щодо аналізу тенденцій у кіберзлочинності, виявлення загроз та розробка захисних стратегій в цій сфері. Наголошено на тому, що у сучасному цифровому світі, де інформаційні технології пронизують усі сфери життя, кібербезпека стає невід'ємною складовою успішного функціонування як на державному, так і на корпоративному рівнях. Зростаюча кількість загроз, пов'язаних із цифровим світом, ускладнює захист персональних даних, економічну стійкість, політичну та національну безпеку.

Як висновок, сказано про те, що забезпечення кібербезпеки на рівнях держави і корпорацій в умовах нашого цифрового суспільства є нагальним завданням, оскільки це впливає на стабільність критичних інфраструктур, безпеку державних структур і загальну функціональність суспільства. Зростаюча кількість кібератак та зловмисних акцій в мережі вимагає налагодженого управління кіберризиками та системного підходу.

Abstract.

The article examines the issue of analyzing trends in cybercrime, identifying threats, and developing protective strategies in this area.

It was emphasized that in the modern digital world, where information technologies permeate all spheres of life, cyber security becomes an integral component of successful functioning at both the state and corporate levels. The growing number of threats related to the digital world complicates the protection of personal data, economic stability, political and national security.

As a conclusion, it is said that ensuring cyber security at the state and corporate levels in the conditions of our digital society is an urgent task, as it affects the stability of critical infrastructures, the security of state structures and the general functionality of society. The growing number of cyber-attacks and malicious actions on the network requires a sound cyber risk management and a systemic approach.

Ключові слова: кіберпростір, безпека, цифровізація, інформаційний простір.

Keywords: cyberspace, security, digitalization, information space.

У сучасному цифровому світі, де інформаційні технології пронизують усі сфери життя, кібербезпека стає невід'ємною частиною успішного функціонування як на державному, так і на корпоративному рівнях. Зростаюча кількість загроз, пов'язаних із цифровим світом, ускладнює захист персональних даних, економічну стійкість, політичну та національну безпеку. Оскільки мережі, що об'єднують органи влади та корпорації, стають все більш об'ємними та складними, очевидно, що питання кібербезпеки потребують негайного та всебічного вирішення. Забезпечення захисту від кібератак, виявлення та розкриття кіберзлочинів, а також підвищення рівня кіберзахисту на всіх рівнях стали критичними завданнями для держав у всьому світі.

Цифрові технології стали нормою сучасного світу і впливають на всі сфери життя. Споживачі послуг, державні органи, корпорації та громадянське суспільство залежать від надійної цифрової інфраструктури. Забезпечення цієї інфраструктури вимагає заходів з кібербезпеки, які впливають на стійкість і стабільність суспільства. У водночас, як підприємства відповідають за кібербезпеку своїх послуг, загальна кібербезпека країни покладається на державу та національні уряди. Розвиток національної системи кібербезпеки вимагає співпраці між державами, регіональними та міжнародними організаціями, корпораціями, науковими установами та громадянським суспільством [1, с. 35].

Діджиталізація суспільства підвищила роль цифрового простору та інформаційно-комунікаційних технологій, що суттєво вплинули на всі галузі. З цього приводу, забезпечення координованих дій щодо кібербезпеки стало надзвичайно важливим завданням для держави та корпоративного сектору. У сучасних умовах всі країни світу розробляють інноваційні стратегії для боротьби з загрозами щодо цифрової інфраструктури та даних, враховуючи негативні наслідки кібератак та завданої шкоди.

Кібератаки спрямовані на цифрову інфраструктуру, такі як телекомунікаційні, транспортні та електричні мережі, що веде до порушення їх цілісності та може суттєво вплинути на функціонування суспільства та економіки. Захист цих об'єктів стає пріоритетним завданням для забезпечення громадської безпеки та запобігання іншим негараздам [2, с. 111].

Аналізуючи процес розвитку глобального кіберпростору, можна виділити декілька важливих

тенденцій, які суттєво вплинуть на його функціонування у майбутньому. Кіберпростір поступово перетворюється у п'ятий театр військових дій. Кібервійни, які колись здавалися сюжетами фантастичних романів, тепер стали реальністю. Кіберпростір став новим театром військових дій, де беруть участь не лише звичайні війська, але й спецслужби, хакери та інші фахівці, здатні використовувати інформаційні технології для здійснення атак на потенційних противників [3, с. 31].

Інформаційна безпека безпосередньо пов'язана з кібербезпекою, тобто політикою безпеки, яка реалізується в кіберпросторі кожної країни або коаліції країн. Існування кіберпростору стає важливою складовою інформаційної безпеки будь-якої держави. Цей простір має бути розглянутий як частину національної інфраструктури, яка потребує визначених меж та системи безпеки, на кшталт інших елементів державної інфраструктури. Головною проблемою кіберпростору є забезпечення безпеки інформації, яка там обробляється, та стійкості національного сегменту до кібератак.

Кібербезпека стає стратегічною проблемою національної важливості, і кожна держава повинна мати політику кібербезпеки для забезпечення безпеки та надійності своїх інформаційних систем. Україна прийняла відповідну Стратегію кібербезпеки, яка передбачає створення національної системи кібербезпеки, посилення спроможностей суб'єктів сектору безпеки та оборони для боротьби з кіберзагрозами, і забезпечення кіберзахисту державних інформаційних ресурсів та інфраструктури, яка є важливою для національної безпеки і оборони.

Утворення національних органів кібербезпеки для захисту держави від кіберзагроз. Наприклад, у жовтні 2016 року уряд Великої Британії створив Національний центр комп'ютерної безпеки (NCSC), який входить до структури британського агентства з розвідки, інформації та кібербезпеки GCHQ (аналогічно АНБ в США) [4, с. 76].

Основною метою NCSC є вчасне виявлення кібератак та їх швидке усунення. NCSC активно вивчає та усуває вразливості на сайтах державного сектору, виявляє та припиняє діяльність фішингових сайтів, а також розкриває спроби фальсифікації електронної пошти. Кібербезпека не є виключною проблемою окремих держав. Загрози у кіберпросторі стосуються одночасно декількох країн. Враховуючи це, неможливо досягти ефективної кібербез-

пеки відокремлено. Утворення міжнародних правил та регулювань, що визначають умови забезпечення безпеки в кіберпросторі, стає необхідністю. Спільна робота в кіберпросторі набагато ефективніша для подолання цих загроз.

Таким чином, національні органи кібербезпеки і міжнародна співпраця стають важливими складовими для забезпечення безпеки в кіберпросторі. Вони допомагають вчасно виявляти та відвертати кіберзагрози та розробляти ефективні стратегії боротьби з ними [5, с. 165].

Для якісного та чіткого виконання покладених на органи та підрозділи Національної поліції України нових функцій потребує зміни й існуюча система їх підготовки та нормативне забезпечення їх діяльності [6 с. 40-41]. Сучасні підходи до реалізації заходів з кібербезпеки базуються на різноманітних стратегічних документах та програмах, що спрямовані на модернізацію систем захисту та поліпшення адміністративних і правових процедур. Нижче подано ключові напрямки, які допоможуть посилити захист держави та корпоративного сектору від кіберзагроз:

- Зміни в нормативно-правових актах: Важливим кроком є внесення змін до національних законодавчих актів з метою імплементації міжнародних норм у систему кіберзахисту та боротьби з кіберзлочинністю. Це дозволяє забезпечити юридичну підтримку для дій у сфері кібербезпеки.

- Впровадження інноваційних засобів захисту: Використання передових технологій та інноваційних методів є важливим для забезпечення ефективного кіберзахисту. Це може включати в себе застосування штучного інтелекту, машинного навчання, систем виявлення загроз, та інші технології.

- Співпраця з міжнародними інституціями: Глобальний характер кіберзагроз вимагає міжнародної співпраці. Важливо активно співпрацювати з міжнародними організаціями та партнерами для обміну інформацією, досвідом та координації заходів щодо кібербезпеки.

- Використання надійних програмних засобів захисту: При захисті цифрової інфраструктури, важливо використовувати надійне програмне забезпечення та захисні рішення. Це включає в себе шифрування даних, системи аутентифікації та інші заходи для запобігання кібератакам.

- Моніторинг засобів кібератак: Систематичний аналіз нових технологій та методів, а також моніторинг потенційних загроз у сфері кібербезпеки є важливою частиною стратегії. Це дозволяє вчасно реагувати на зміни в кіберпросторі.

- Аутсорсинг функцій: Залучення фахівців у галузі кібербезпеки для виконання аудиту безпеки, розробки захисних стратегій та імплементації технологій може забезпечити додаткові ресурси та експертні знання для забезпечення кібербезпеки.

- Державні програми посилення кіберстійкості: Створення і фінансування державних програм, спрямованих на посилення кіберстійкості, включаючи дослідження та стандартизацію безпеки, може сприяти розвитку ефективної стратегії захисту.

Ці підходи спільно допомагають забезпечити стійкість держави до кіберзагроз і зміцнюють її захищеність в цифровому середовищі. Отже, основні напрями підвищення кібербезпеки охоплюють:

Аутсорсинг: Залучення до справи забезпечення кібербезпеки досвідчених фахівців і фірм може бути дієвим. Але при цьому важливо вибрати надійних партнерів, оскільки збереження безпеки даних важливо.

Аналіз та моніторинг кібератак: Спостереження за новими методами і загрозами в сфері кібербезпеки - важливий елемент. Організації повинні бути завжди готові реагувати на нові загрози.

Технічні інновації: Використання передових технологій для захисту кіберпростору інколи є єдиною можливістю захистити системи. Важливо тримати штаби на останніх технічних досягненнях.

Реалізація державних стратегій кібербезпеки: Розробка та впровадження стратегій національної кібербезпеки - це ключовий елемент для забезпечення кіберстійкості держави.

Співпраця з міжнародними організаціями: Міжнародна співпраця є важливою для обміну інформацією, досвідом та ресурсами для боротьби з кіберзагрозами.

Види кіберзлочинів класифіковані у Конвенції Ради Європи, яку Україна ратифікувала. Основні види: незаконний доступ, незаконне перехоплення, втручання у дані, зловживання пристроями, шахрайство, пов'язане із комп'ютерами, правопорушення, пов'язані з дитячою порнографією тощо. Кількість кіберзлочинів в Україні щороку зростає. Злочинці крадуть гроші з банківських карток, дані з комп'ютерів, інформацію з телефонів, запускають віруси-вимагачі, шантажують компанії та перевіряють крипто-афери - це далеко не повний перелік злочинів, які вчиняють в Україні кібершахраї. Українські кіберзлочинці «прославилися» вже і за кордоном. В Сполучених Штатах Америки викрили мережу хакерів, яка завдала збитків людям на понад 500 мільйонів доларів, а також допомагала «відмивати» доходи. Фахівці наголошують, що кіберзлочинці технічно просунулися щодо крадіжки коштів за допомогою банкомату та використовують тонкі накладки, які встромлюють у слот для карти, що майже непомітно. Такі накладки можуть зчитати інформацію про карту, але аби здобути пін-код, злочинцям треба або камера, або накладна клавіатура. Ще одна схема шахрайства із банкоматом дуже схожа на раптову його поломку. Так, якщо кошти з банківської картки зняті, банкомат повідомляє, що операція пройшла успішно, але гроші не отримано, необхідно не відходити від банкомату, зв'язатися із сервісною службою цього банку та з'ясувати всі питання [7].

Низка кіберзлочинів, які регламентуються чинним законодавством, не є вичерпною. Можна вказати, що кіберзлочини - це не лише протиправні дії у сфері використання електронно-обчислювальної техніки (комп'ютерів), систем або комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку. Це певні злочини, які посягають на суспільні відносини різних

сфер людської життєдіяльності, що пов'язані з використанням як інформаційних об'єктів, так і інформаційної взаємодії суб'єктів цієї діяльності (незаконне втручання в роботу комп'ютерних мереж, шахрайство, шпіднаж, вимагання, хуліганство, пропаганда війни, вчинювані у кіберпросторі) [8 с. 317].

Національне законодавство України щодо злочинів у сфері кіберпростору дуже відрізняється від законодавства європейських держав. Статті 361 - 363-1 Кримінального кодексу України відносять до кіберзлочинів ті злочини, які вчиняються за допомогою використання електронно-обчислювальної техніки (комп'ютерів), систем, комп'ютерних мереж, а також мереж електрозв'язку [9]. Існування зазначеного підходу законодавця щодо цього питання є не дуже вдалим, адже він ґрунтується на неправильному розумінні природи функціонування інформаційної системи, внаслідок чого тлумачення кіберзлочинів є хибним та таким, що призводить до неефективності здійснюваних процесів виявлення та розкриття таких злочинів [10].

Таким чином, забезпечення кібербезпеки на рівні держави і корпорацій в умовах цифрового суспільства є нагальним завданням, оскільки впливає на стабільність критичних інфраструктур, безпеку державних структур і взагалі стабільне функціонування держави. Зростаюча кількість кібератак та зловмисних акцій в мережі вимагає налагодженого управління кіберризиками та системного підходу.

Вбачається за доцільне при виявленні та розкритті правоохоронцями кіберзлочинів враховувати складності злочинних процесів у кіберпросторі, які зумовлюють неможливість їх вчинення одиничними суб'єктами. Зважаючи на сучасний стан поширеності явищ організованої кіберзлочинності в Україні, є необхідність подальшого дослідження діючого законодавства з питань протидії організованій кіберзлочинності з метою ефективного виявлення та розкриття таких злочинів.

Література:

1. Копилов Е.В. Формування безпекового середовища суспільства й держави в умовах сьогодення. Юридичний науковий електронний журнал № 5-450. 2022. С. 34-36.

2. Сопілко І. Інформаційна безпека та кібербезпека: порівняльно-правовий аспект. Наукові праці Національного авіаційного університету. Серія: Юридичний вісник «Повітряне і космічне право». 2021. № 2 (59). С. 110–115.

3. Скибун О. Ж. Кібербезпека систем електронних комунікацій органів державної влади України. Вісн. НАДУ. Серія «Державне управління». 2021. № 1 (100). С. 30–39.

4. Ткаченко О.А., Ткаченко К.О. Кіберпростір і кібербезпека: проблеми, перспективи, технології. Цифрова платформа: інформаційні технології в соціокультурній сфері. 2018. №177. С.75-84.

5. Ревак І. О., Грень Р. Т. Особливості формування безпечного кіберпростору в умовах розвитку цифрової економіки. Інноваційна економіка. 2021. № 3-4. С. 164-169.

6. Дараган В. В., Карповський С. В., Копилов Е. В. Стан та перспективи розвитку підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції та органів досудового розслідування у закладах вищої освіти МВС України. Scientific monograph. Academic Council of Baltic Research Institute of Transformation Economic Area Problems according to the Minutes № 4 dated 2023. С. 40-53.

7. Що варто знати про кіберзлочинців в Україні. Радіо Свобода. URL:<https://www.radiosvoboda.org/a/details/29031166.html> (дата звернення: 27.10.2023).

8. Шеломенцев В. П. Організована кіберзлочинність: до визначення поняття. Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). - 2009. - № 21. С. 314-322. (дата звернення: 29.10.2023).

9. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001. 2341-III. Відомості Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/2341-14> (дата звернення: 21.10.2023).

10. Відповідь Генеральної прокуратури України на інформаційний запит щодо зареєстрованих кримінальних правопорушень, пов'язаних з кіберзлочинністю: Офіційний лист-відповідь з додатками на 3 сторінках 19/4-681вих-17 від 11.05.2017.

Тітова Анастасія Сергіївна

курсантка 3 курсу ФПФПКП

Дніпропетровського державного

університету внутрішніх справ

Бакай Валерія Геннадіївна

курсантка 3 курсу ФПФПКП

Дніпропетровського державного

університету внутрішніх справ

Науковий керівник

Копилов Едуард Володимирович

викладач кафедри оперативно-розшукової діяльності Дніпропетровського державного універси-

тету внутрішніх справ

[DOI: 10.24412/2520-6990-2023-29188-72-75](https://doi.org/10.24412/2520-6990-2023-29188-72-75)

ЩОДО АКТУАЛЬНОСТІ ПИТАНЬ ПРОВЕДЕННЯ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Anastasia Serhiyivna Titova

Valeria Hennadiyevna Bakai

Scientific leader

Eduard Volodymyrovych Kopylov

REGARDING THE RELEVANCE OF THE ISSUES OF CONDUCTING SECRET INVESTIGATIONS (DEVICE) ACTIONS UNDER THE CONDITIONS OF THE STATE OF MARTIAL

Анотація.

У ситуаціях воєнного стану традиційні методи та тактика використання оперативно-розшукових заходів часто не є ефективними і можуть призводити до втрати важливої доказової інформації або навіть загрожувати життю та здоров'ю учасників розслідування. В даному контексті розглядаються особливості проведення негласних слідчих (розшукових) дій під час розслідування кримінальних правопорушень, які сталися в умовах воєнного стану. Також проведено аналіз поглядів науковців щодо питань, пов'язаних з особливостями використання та проведення негласних слідчих (розшукових) дій у розслідуванні злочинів, які сталися в умовах військового конфлікту. Висвітлено важливість належного планування та проведення таких дій службовими особами правоохоронних органів для успішного розкриття кримінальних правопорушень, які сталися в умовах воєнного стану. Також виділено особливості проведення окремих негласних слідчих (розшукових) дій у процесі розслідування злочинів, що відбулися в умовах воєнного стану, і наведено висновки, які зроблено на основі цього аналізу.

Abstract.

In situations of a state of war, traditional methods and tactics of using operational and investigative measures are often ineffective and can lead to the loss of crucial evidence or even pose a threat to the lives and well-being of participants in the investigation. In this context, the specific aspects of conducting covert investigative and search actions during the investigation of criminal offenses that occurred under a state of war are examined. Additionally, an analysis of scholars' perspectives on issues related to the peculiarities of using and conducting covert investigative and search actions in the investigation of crimes that occurred in conditions of armed conflict is presented. The importance of proper planning and execution of such actions by law enforcement officials for the successful resolution of criminal offenses that occurred in a state of war is emphasized. Furthermore, the distinctive features of conducting specific covert investigative and search actions in the process of investigating crimes that took place under a state of war are outlined, and conclusions drawn based on this analysis

Ключові слова: особливий режим, досудове розслідування, проведення негласних слідчих (розшукових) дій, правове регулювання.

Key words: special regime, pre-trial investigation, secret investigative (search) actions, legal regulation.

Основний зміст. На сьогоднішній день Україна переживає збройну агресію російської федерації, яка, починаючи з 2014 року, набула нового рівня напруженості та ескалації, особливо з 24 лютого 2022 року, коли конфлікт перетворився на повномасштабну війну. Відповідно до Закону України «Про правовий режим воєнного стану» [1], Указу Президента України від 24 лютого 2022 року № 64 «Про введення воєнного стану в Україні» [2] (який був затверджений Законом України від 24

лютого 2022 року [3]) був введений воєнний стан, що зумовило ведення досудового розслідування в специфічних умовах.

Згідно з міжнародними нормами, право на проведення ефективного розслідування злочинів є невідчужуваним і повинно гарантуватися у всіх ситуаціях, включаючи воєнний стан, який має вплив як на розслідування, так і на негласне розслідування. Практично це означає, що в умовах воєн-

ного конфлікту необхідно забезпечувати дотримання стандартів ефективного досудового розслідування, і гарантувати право на справедливий судовий розгляд, не обмежуючи його доступність. Проведення досудового розслідування в умовах особливого режиму призводить до суттєвих змін у правовому регулюванні проведення Негласних слідчих (розшукових) дій (НСРД). Хоча стаття 615 Кримінального процесуального кодексу України формально змінює лише суб'єкта, який надає дозвіл на проведення НСРД (замість слідчого судді тепер це робить керівник органу прокуратури), проте зміни в організації та тактиці проведення НСРД в таких умовах мають глибший характер. Ці зміни визначаються:

1. різними категоріями осіб, які раніше не підпадали під юрисдикцію органів кримінальної юстиції;
2. неможливістю використовувати повний спектр заходів та ресурсів для негласної роботи поліції;
3. відсутністю ефективного правового забезпечення діяльності органів досудового розслідування та оперативних підрозділів в умовах воєнного конфлікту.

Ці аспекти вимагають докладного вивчення та аналізу з боку науковців для забезпечення належного функціонування правопорядку в умовах конфлікту та збереження прав і свобод громадян. Адже, коли розробляли кримінально процесуальне законодавство розраховували на потреби мирного часу, і тому, наразі таке законодавство виявилось неефективним для досягнення завдань кримінального провадження.

Після початку конфлікту з російською федерацією у 2014 році, зміни в нормативно-правовому регулюванні проведення НСРД були дуже обмеженими. Фактично, єдиною зміною було "заміщення" особи, яка надавала дозвіл на їх проведення, без зміни суті процедур [4, с. 26]. Перед початком повномасштабних бойових дій та військової агресії, не було нагальної потреби в реформуванні нормативно-правового регулювання. Однак з початком війни і наявністю нагальної потреби в законодавчому регулюванні фіксації злочинів, вчинених в умовах конфлікту, почалися швидкі зміни в нормативно-правовому полі. Ці зміни стосувалися як окремих аспектів кримінального процесу загалом, так і інституту НСРД зокрема.

Своє основне нормативне закріплення НСРД в умовах воєнного стану отримали у розділі IXI КПК України [5]. Аналіз зазначеної глави виявляє ряд недоліків, включаючи відсутність визначення рівня прокурора, який має право виконувати функції слідчого судді. Іншими словами, прокурор виконував обидві функції - як процесуальний керівник і, відповідно, подавав клопотання щодо отримання дозволу на проведення НСРД, і надавав цей дозвіл. У вересні 2014 року міжнародні експерти, зокрема Джеремі МакБрайд, консультант Ради Європи, вказували на цю невідповідність. Він зауважував, що повноваження щодо виконання таких функцій по-

винні бути делеговані прокурору, який керує процесом кримінального провадження. Це свідчить про відсутність чіткого розподілу ролей та функцій. За таких обставин, той самий прокурор, який подає клопотання щодо застосування запобіжного заходу або проведення обшуку, після цього має погоджувати ці клопотання як слідчий суддя, що породжує конфлікт інтересів та неспільності функцій у цій процедурі.

Норма була сформульована так, що виконання прокурором повноважень слідчого судді було можливим лише за наявності певних видів злочинів, перелік яких був прямо вказаний в статті 615 Кримінального процесуального кодексу України. Це призводило до ситуації, коли у випадку вчинення різних злочинів з різною кваліфікацією, було складно визначити, хто саме має надавати дозвіл на проведення НСРД - прокурор чи слідчий суддя.

Термін "відсутня можливість виконання слідчим суддею повноважень" містив два суттєвих аспекти для оцінки: перше - суб'єктивний підхід до "можливості", і друге - визначення терміну цього стану. Також була відсутня чітка вказівка того, яким саме процесуальним документом прокурор мав фіксувати своє позитивне рішення щодо дозволу на проведення НСРД, оскільки термін "ухвала" використовувався лише для рішень судді.

Частково вище переліченні питання були вирішені шляхом підзаконного нормативного регулювання, наприклад Інструкція «Про порядок превентивного затримання у районі проведення анти-терористичної операції осіб, причетних до терористичної діяльності, та особливого режиму досудового розслідування в умовах воєнного, надзвичайного стану або у районі проведення анти-терористичної операції» [6].

Таким чином, на той час було законодавчо визначено, що виконання прокурором повноважень щодо проведення НСРД було можливим лише за наступних умов:

1. Проведення НСРД повинно бути здійснене на території, де діє правовий режим воєнного чи надзвичайного стану, або під час проведення анти-терористичної операції.
2. Повинні бути вчинені злочини конкретного виду, визначені у Кримінальному процесуальному кодексі України.
3. Слідчий суддя не може виконати повноваження у встановлені законом строки.

Ці норми залишалися чинними практично до 2022 року, і протягом цього періоду правоохоронці намагалися усунути зазначені недоліки за допомогою регулювання підзаконними нормативними актами.

З початком повномасштабного вторгнення російської федерації і виникнення необхідності у законодавчому регулюванні та усуненні вище зазначених недоліків було прийнято кілька законів спрямованих на вирішення наступних питань:

1. Визначення рівня прокурора, який має право виконувати повноваження слідчого судді в

умовах воєнного стану. Це включало надання керівникові органу прокуратури відповідних повноважень.

2. Унормування процедури початку досудового розслідування та фіксації ходу кримінального провадження у випадку відсутності доступу до ЄРДР.

3. Визначення процесуальних документів, які оформлюють рішення щодо проведення НСРД.

4. Уточнення термінів, які використовуються для визначення об'єктів НСРД, таких як "електронні комунікаційні мережі" та "радіобладнання (радіоелектронний засіб)" [7].

Поza вищезазначеними нормами, важливо враховувати положення Глави 5 Кримінального процесуального кодексу України, яка регулює фіксацію ходу та результатів кримінального провадження. Згідно з частиною 1 статті 252 КПК України, фіксація ходу та результатів негласних слідчих (розшукових) дій повинна відповідати загальним правилам фіксації кримінального провадження, які передбачені цим Кодексом. Тобто за результатами проведення негласних слідчих (розшукових) дій складається протокол, до якого, за необхідності, приєднуються додатки (частина 1 статті 104 КПК). Крім того, згідно з частиною 2 статті 253 КПК, проведення негласних слідчих (розшукових) дій може фіксуватися за допомогою технічних та інших засобів [8].

Зазначивши загальні положення щодо проведення негласних слідчих (розшукових) дій, давайте перейдемо до аналізу їх особливостей під час воєнного стану, з урахуванням положень статті 615 КПК. Згідно з пунктом 1 частини 1 статті 615 КПК України, процесуальні дії під час кримінального провадження фіксуються у відповідних процесуальних документах, а також за допомогою технічних засобів фіксації кримінального провадження, за винятком випадків, коли фіксація технічними засобами неможлива з технічних причин.

Запровадження воєнного стану на території України створило особливі умови для діяльності органів державної влади, правоохоронних органів та багатьох інших державних та громадських інституцій. Це призвело до нагальної потреби у вдосконаленні існуючих положень Кримінального процесуального кодексу, які стосуються кримінального провадження, досудового розслідування та судового розгляду справ. У результаті цього було додано новий розділ IX-1 до Кримінального процесуального кодексу, який регулює особливості проведення НСРД під час воєнного стану [10].

Слід відзначити, що в цьому контексті також були внесені конкретні зміни щодо проведення НСРД під час воєнного стану. Зокрема:

1. Розширено повноваження прокурора, надаючи йому повноваження слідчого судді, які регулюються Кримінальним процесуальним кодексом.

2. У звичайних обставинах всі процесуальні дії фіксуються в відповідних процесуальних документах та технічними засобами. Однак у випадках, коли ця фіксація неможлива під час воєнного стану, вона може бути відсутньою.

На нашу думку, ці зміни є позитивними, оскільки вони дозволили адаптувати кримінальне процесуальне законодавство до сучасних реалій воєнного часу і забезпечити можливість проведення досудового розслідування, включаючи НСРД. В умовах воєнного стану прокурорський нагляд є видом державної діяльності, що здійснюється від імені держави, включаючи органи місцевого самоврядування. Взагалі прокурорський нагляд є однією з гарантій кримінального процесу, що сприяє забезпеченню дотримання законності органами досудового слідства та відновлення порушених прав громадян. Цілями прокурорського нагляду є результат, на досягнення якого спрямована діяльність прокуратури загалом та її найважливіша функція, якою є прокурорський нагляд [11, ст.45].

Для якісного та чіткого виконання покладених на органи та підрозділи Національної поліції України нових функцій потребує зміни й існуюча система їх підготовки та нормативне забезпечення їх діяльності [12, ст.35]

Виклики сьогодення, пов'язані з військовою агресією російської федерації вказують на необхідність зміни стандартних підходів до функцій та обов'язків окремих правоохоронних органів України. Вказані обставини змусили правоохоронну систему налаштуватися на нові реалії і ключове місце, не зважаючи на підслідність воєнних злочинів, в розслідуванні воєнних злочинів посили саме органи та підрозділи Національної поліції. Чи не малу роль щодо виявлення та фіксації фактів вчинення воєнних злочинів у вказаній системі відіграють підрозділи кримінальної поліції та органи досудового розслідування Національної поліції України [13, ст. 40].

Отже, можна зробити висновок, що негласні слідчі (розшукові) дії є особливим видом процесуальних дій, які серйозно обмежують Конституційні права осіб. Регулювання цих дій у випадку особливого режиму досудового розслідування є критично важливим для забезпечення ефективності та справедливості досудового розслідування під час воєнного стану. Відповідні нормативно-правові акти повинні встановлювати процедури та умови проведення негласних слідчих (розшукових) дій, регулювати права та обов'язки слідчих, обмеження прав і свобод громадян, а також визначати механізми контролю за діяльністю слідчих та інші аспекти. При цьому важливо дотримуватися принципів і стандартів міжнародного права, зокрема стосовно захисту прав і свобод людини та громадянина.

Список використаної літератури:

1. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12 травня. 2015 р. № 389-VIII. Відомості Верховної Ради. 2015. № 28. Ст. 250.

2. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24 лютого. 2022 р. № 64. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show> (дата звернення 01.10.2023)

3. Про затвердження Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» :

Закон України від 24 лютого. 2022 р. № 2102-IX. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show> (дата звернення 02.10.2023)

4. Лазукова О. В. Особливий режим досудового розслідування в умовах воєнного, надзвичайного стану або у районі проведення антитерористичної операції : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2018. 263 с.

5. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI. Голос України від 19.05.2012. № 90–91

6. Про затвердження Інструкції про порядок превентивного затримання у районі проведення антитерористичної операції осіб, причетних до терористичної діяльності, та особливого режиму досудового розслідування в умовах воєнного, надзвичайного стану або у районі проведення антитерористичної операції : наказ М-ва внутр. справ України, Ген. прокуратури України, Служби безпеки України від 26 серп. 2014 р. № 872/88/537. Офіційний вісник України. 2014. № 67. Ст. 127.

7. Глов'юк І., Дроздов О., Тетерятник Г., Фоміна Т., Рогальська В., Завтур В. Особливий режим досудового розслідування, судового розгляду в умовах воєнного стану: науково-практичний коментар Розділу IX-1 Кримінального процесуального кодексу України. Видання 2. Електронне видання. Дніпро-Львів-Одеса-Харків, 2022. Станом на 03 травня 2022. 80 с.

8. Хоменко, І. В. (2022). Правове забезпечення проведення негласних слідчих (розшукових) дій в умовах особливого режиму досудового розслідування. *Київський часопис права*, (4), 194-202.

9. Клименко О.А. (2021). Особливості проведення негласних слідчих (розшукових) дій у кримінальному провадженні в умовах воєнного надзвичайного стану або в районі проведення антитерористичної операції. *Друкується згідно з рішенням оргкомітету за дорученням Харківського національного університету внутрішніх справ від 09.03. 2021 № 42*, 309.

10. Туркот М., Лазукова О. Особливості організації і процесуального керівництва досудовим розслідуванням в умовах дії особливих правових режимів. Забезпечення національної безпеки України в умовах дії особливих правових режимів. Вісник Національної академії прокуратури України. 2019. № 2. С. 44–59.

11. Копилов Е.В. Щодо питання значення прокурорського нагляду за здійсненням оперативнорозшукової діяльності підрозділами національної поліції України в умовах воєнного стану. *«Colloquium-journal» № 10 (169) 2023*. С. 43-46.

12. Копилов Е.В. Деякі аспекти здійснення прокурорського нагляду за проведенням оперативнорозшукової діяльності підрозділами кримінальної поліції України в умовах воєнного стану. *Colloquium-journal № 17 (176) 2023*. С. 33-37.

13. Дараган В.В., Карповський С.В., Копилов Е.В. Стан та перспективи розвитку підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції та органів досудового розслідування у закладах вищої освіти МВС України. Scientific monograph. Academic Council of Baltic Research Institute of Transformation Economic Area Problems according to the Minutes № 4 dated 2023. С. 40-53.

PEDAGOGICAL SCIENCES

UDC: 371.3:796.853.23

Jennet Seytmyradovna Geldibayeva,

teacher

*Turkmen state institute of physical culture
and sports, c. Ashgabat, Turkmenistan*

Gulshat Dadebayevna Pirjanova,

teacher

*Turkmen state institute of culture
c. Ashgabat, Turkmenistan*

INNOVATIVE SCIENTIFIC TECHNOLOGIES RESEARCH IN JUDO

Abstract:

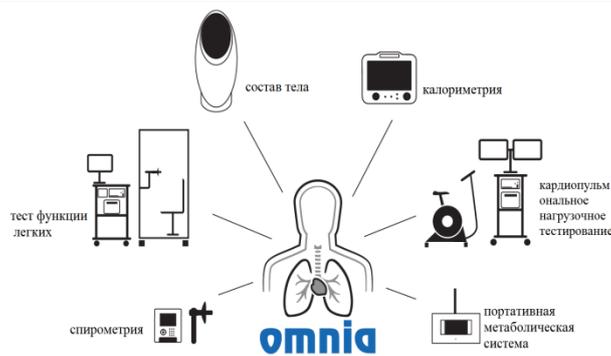
The article presents computer indicators of anthropometric research in our laboratory. The values shown in this review should be used as a reference for evaluating fitness and the effectiveness of training programs. Therefore, it is expected that this information will contribute to the development of optimal training sessions aimed at achieving maximum athletic performance and maintaining the health of judokas.

Key words: *computer indicators; anthropometry; physical training; training.*

The development of elite sports and mass physical education movement in Turkmenistan, as well as the implementation of comprehensive events to popularize the principles of a healthy lifestyle, is the focus of attention of the Respected President of Turkmenistan. In recent years, Turkmen sport has been increasingly asserting itself on the world stage. A wide variety of sporting competitions are regularly held at government institutions, universities and schools across the country. Factors such as the presence of well-equipped sports complexes and high coaching potential play a decisive role in the dynamic development of national sports. One of the main objectives of the program for the support and development of physical education and sports in Turkmenistan for 2021-2025 is the development of science in the field of physical education and sports. Over the years of independence, all conditions for the development of physical culture and sports have been created in the country, and Turkmen sports have reached a high level. This indicates that in the national program of socio-economic development of Turkmenistan for 2022-2025, a large place is given to the formation of the health of the people, primarily to the physical and scientific-educational improvement of the younger generation, to develop the system of healthcare, physical education, sports and education [1].

Relevance. According to several studies, there are judokas who can lose between 3% and 6% of their body

fat mass during the final weeks before competition [3]. Coaches and judokas must have a good understanding of physiological responses to competition and physiological adaptations to training in order to plan training camps. The combination of high training demands and rapid weight loss before competition can cause muscle damage and increase the risk of damage to other tissues [4]. Increasing the sports performance of young athletes largely depends on rational planning, general and special physical training. Although leading experts in children's and youth sports (Kharitonova L.G., Vorobyov V.A.) clarify in detail the priority rules of the theory of sports training for young athletes, many aspects of the problems of improving physical education and improving physical qualities, taking into account modern trends in the development of sports activity, require careful study and modernization. For example, strength skills in adolescent children begin to emerge as muscle mass increases, and the aerobic and anaerobic systems gradually become stronger during childhood and adolescence, but the aerobic system develops earlier due to the development of the circulatory, respiratory, and muscular systems. Therefore, it is important for the coach to constantly monitor the physical capabilities of young judokas in order to provide more adequate and specific training loads.

The research was carried out at the Turkmen State Institute of Physical Education and Sports in a scientific laboratory equipped with the latest COSMED equipment. OMNIA is a software platform developed by COSMED to help clinicians, researchers and healthcare professionals ensure the highest standards of data management. OMNIA is the most comprehensive

management software for metabolism, lung function and body composition. 16 young judokas (13-15 years old) took part in the study. The study was carried out using spirometry, plethysmography, determination of body density (BOD-POD), determination of cardiorespiratory fitness (cardiopulmonary stress test).

Table 1.

Computer spirometry indicators.

Name, Last name	Spirometry			
	FVC	FEV1	FEV1/FVC	Bottom line
Didar Jepbarov	3,6	3,48	96,8	average
Ismail Azadov	4,64	4,65	100,1	high
Begench Orazmammedov	3,65	2,77	75,9	average
Babanazar Merdanov	4,39	0	0	high
Islam Ramazanov	3,54	3,53	9,97	average
Yhlas Orazdurdyev	3,46	3,25	93,8	average
Dayanch Seyitkulyev	3,38	3,11	92,1	average
Alijan Bagtyyarov	4,35	3,46	79,5	above average
Resul Gurbanov	3,15	3,15	101	average
Rifat Esenov	4,72	3,68	77,9	high
Gwanch Pirniyazov	3,32	3,31	99,7	average
Atageldi Allaberdiyev	3,43	2,64	76,9	average
Nazarmuhammet Nurgeldiyev	3,75	3,52	88,6	above average
Akmyrat Akmyradov	3,9	3,9	99,3	high
Bekjan Ruslanov	4,59	4,56	99,4	high
Sahan Alymov	3,51	3,48	99	average

Table 1 shows computerized spirometry measures. Spirometry results were 55% average, 35% high and 10% above average.

Computer plethysmography indicators

Name, Last name	Plethysmography						Bottom line
	s RAW	RAW	s GAW	GAW	TLC	VS	
Didar Jepbarov	0,787	0,354	1,27	2,83	4,8	3,6	above average
Ismail Azadov	0,533	0,277	1,42	3,61	4,92	4,64	high
Begench Orazmammedov	0,854	0,499	1,17	2	3,94	3,65	average
Babanazar Merdanov	0,556	0,201	1,82	5,03	7,01	4,39	high
Islam Ramazanov	0,834	0,357	1,2	2,8	5,72	3,54	average
Yhlas Orazdurdyev	0,674	0,229	1,48	4,37	6,23	3,46	average
Dayanch Seyitkulyev	0,695	0,346	1,44	2,89	5,32	3,38	average
Alijan Bagtyyarov	0,809	0,303	1,24	3,3	6,93	4,35	high
Resul Gurbanov	0,568	0,275	1,76	3,64	4,61	3,15	average
Rifat Esenov	0,864	0,35	1,16	2,86	6,62	4,72	high
Gwanch Pirmiyazov	0,568	0,207	1,76	4,83	5,9	3,32	average
Atageldi Allaberdiyev	1,76	0,57	1,54	3,88	4,97	3,43	average
Nazarmuhammet Nurgeldiyev	0,512	0,15	1,95	6,66	6,33	3,75	high
Akmyrat Akmyradov	0,748	0,213	1,36	4,76	7,23	3,9	high
Bekjan Ruslanov	0,853	0,259	1,17	3,87	7,23	4,59	high
Sahan Alymov	0,562	0,107	1,8	9,46	8,25	3,51	average

Table 2 shows computerized spirometry measures. The spirometry result was 50% average, 45% high and 5% above average.

Table 3.

Computer indicators for determining body density (BOD-POD)

Name, Last name	Determination of body density (BOD-POD)					Bottom line
	Fat masses %	Fat-free mass %	Total weigh, kg	Body mass, liter	Body density, kg/l	
Didar Jepbarov	6,7	93,3	57,183	52,756	1,0839	norm
Ismail Azadov	8,9	91,1	73,252	67,908	1,0787	norm
Begench Orazmammedov	3,3	96,7	73,952	67,717	1,0921	below normal
Babanazar Merdanov	1	99	64,53	58,784	1,0977	below normal
Islam Ramazanov	13	87	64,562	60,383	1,0692	above normal
Yhlas Orazdurdyev	6,8	93,2	68,643	63,34	1,0837	norm
Dayanch Seyitkulyev	17,8	82,2	79,914	75,524	1,0581	выше нормы
Alijan Bagtyyarov	12	88	64,449	60,155	1,0714	norm
Resul Gurbanov	13	87	59,242	55,503	1,0674	above normal
Rifat Esenov	12	88	66,962	64,496	1,0715	norm
Gwanch Pirmiyazov	19,3	80,7	65,881	62,461	1,0548	above normal
Atageldi Allaberdiyev	17,5	82,5	52,882	49,943	1,0588	above normal
Nazarmuhammet Nurgeldiyev	5,4	94,6	65,726	60,466	1,087	norm
Akmyrat Akmyradov	5	95	63,088	57,990	1,079	norm
Bekjan Ruslanov	4,2	95,8	67,276	61,738	1,0897	norm
Sahan Alymov	8	92	74,296	67,747	1,0807	norm

Table 4.

Computer indicators for determining cardiorespiratory fitness (cardiopulmonary stress test)

Determination of cardiorespiratory fitness (cardiopulmonary stress test)											
Name, Last name	VO2 ml/min	ME TS	RQ	VE l/min	BR	HR	HRR	VO2/HR	PetCO2 mmHg	VE/V CO2	Bottom line
Didar Jepbarov	2438	12,2	1,24	121,9	21,9	184	20	13,3	39	31,1	average
Ismail Azadov	2657	10,4	1,28	134	16,1	182	21	14,6	40	29,8	average
Begench Orazmammedov	2250	8,7	0,89	127,7	15,7	180	24	12,5	3	1061	average
Babanazar Merdanov	2941	13,5	1,41	102,9	27	191	12	15,3	44	24,7	above average
Islam Ramazanov	2486	10,9	1,3	90,8	33,3	182	21	13,7	41	28,6	average
Yhlas Orazdurdiyev	3312	13,9	1,35	126,7	19,2	198	6	16,7	42	27,6	above average
Dayanch Seyitkulyyev	3500	12,5	1,3	125,2	22	189	14	18,5	42	29	average
Alijan Bagtyyarov	3093	13,8	1,29	122	17	0	0	0	40	27,4	above average
Resul Gurbanov	2413	11,7	1,28	105,9	23,9	198	5	12,2	40	28,5	average
Rifat Esenov	2711	11,6	1,23	99,5	33,7	188	17	14,4	40	26,3	average
Gwanch Pirmiyazov	3104	13,4	1,3	112,6	27,7	181	21	17,1	47	25,8	above average
Atageldi Allaberdiyev	2131	11,3	1,63	97,2	46,8	181	24	11,8	46	22,4	average
Nazarmuhammet Nurgeldiyev	2954	13	1,35	124,6	17,5	191	12	15,5	40	28,6	average
Akmyrat Akmyradov	3414	15,5	1,35	120,6	23,2	171	32	20	44	25,6	high
Bekjan Ruslanov	3397	14,5	1,22	123,2	22,4	170	31	18	40	25,4	high
Sahan Alymov	3409	14,8	1,3	118,6	23,6	171	31	17,4	39	25,5	high

As a result of the study of computer indicators, the table below shows the level of physical fitness of young judokas.

Level of physical fitness of young judokas				
	high	Above average	average	Below the average
Kettle IND	20,7 ÷ 26,4	< 20,7	26,4 ÷ 27,8	27,8 ÷ 31,1
Robinson IND	<=70	71-85	86-100	101-110
Skibin IND	>=4401	3401-4400	1620-3400	1250-1619
Shepvalov IND	>=325	297-324	246-296	213-245
Rufyen IND	<=5,0	7,9-5,1	9,9-8,0	14,9-10,0

References

1. Revival of a new era of a stable state: National program for the socio-economic development of Turkmenistan for 2022-2025. Ashgabat 2022.

2. Gurbagnuly Berdimuhamedov Sport is the path to friendship, health and beauty. Ashgabat 2017.

3. Degoutte F, Joinel P, Filaire E. Protein metabolism interrogation during a judo match and recovery. scientific Sports. 2004

4. Kawatari K, Umeda T, Shimoyama T, Nakaji S, Yamamoto Y, Sugawara K. Exercise and energy restriction reduce phagocytic activity of neutrophils in judokas. Honey. scientific Sports exercise. 2001

5. Franchini E, Brito CJ, Artiolo GG. Weight loss in combat sports: physiological, psychological and performance effects. J. Int. social Sports Nutr. 2012

Шапочка К.А.,

*кандидат педагогічних наук, доцент кафедри початкової та дошкільної освіти
Миколаївський національний університет імені В.О. Сухомлинського
ORCID: [0000-0002-4827-599X](https://orcid.org/0000-0002-4827-599X)*

Шапочка В.А.,

*Миколаївський національний університет імені В.О. Сухомлинського
ORCID: [0009-0007-4504-0312](https://orcid.org/0009-0007-4504-0312)*

Купраш А.С.,

*Миколаївський національний університет імені В.О. Сухомлинського
[DOI: 10.24412/2520-6990-2023-29188-80-83](https://doi.org/10.24412/2520-6990-2023-29188-80-83)*

ІНДИВІДУАЛЬНІ ЗАВДАННЯ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

Shapochka K.A.,

*Candidate of Pedagogical Sciences,
Associate Professor of the Preschool and Primary School Education Department
V.O. Sukhomlynskyi National University of Mykolaiv
ORCID: [0000-0002-4827-599X](https://orcid.org/0000-0002-4827-599X)*

Shapochka V.A.

*V.O. Sukhomlynskyi National University of Mykolaiv
ORCID: [0009-0007-4504-0312](https://orcid.org/0009-0007-4504-0312)*

Kuprash A.S.

V.O. Sukhomlynskyi National University of Mykolaiv

INDIVIDUAL TASKS AS A MEANS OF FORMING THE CULTURAL COMPETENCE OF STUDENTS OF THE NEW UKRAINIAN SCHOOL

Формування культурної компетентності потребує пошуку нових підходів, зокрема шляхом використання індивідуальних завдань, що надаються кожному окремому учневі з метою поглибленого вивчення певної теми або аспекту навчального матеріалу. Це завдання може вимагати від учня додаткової роботи, досліджень, аналізу або творчого підходу. Індивідуальні завдання допомагають учням зосередитися на конкретних аспектах навчального матеріалу, розвивати самостійність та аналітичні навички. Метою статті є дослідити сутність понять «індивідуальне навчання», «індивідуальні завдання», розглянути індивідуальні завдання як засіб формування культурної компетентності учнів Нової української школи.

The formation of cultural competence requires the search for new approaches, in particular through the use of individual tasks given to each student for the purpose of in-depth study of a certain topic or aspect of the educational material. This assignment may require additional work, research, analysis, or a creative approach from the student. Individual assignments help students focus on specific aspects of the learning material, develop independence and analytical skills. The purpose of the article is to investigate the essence of the concepts "individual learning", "individual tasks", to consider individual tasks as a means of forming the cultural competence of students of the New Ukrainian School.

Ключові слова: *індивідуальне навчання, індивідуальні завдання, культурна компетентність, Нова українська школа*

Keywords: *individual learning, individual tasks, cultural competence, New Ukrainian school.*

Модернізація початкової освіти, впровадження концепції Нової української школи зумовлюють потребу в оновленні освітнього змісту, структури, форм і методів навчання. Перед початковою школою стоїть важливе завдання: формування цілісної особистості, яка володіє різними компетенціями, необхідними в сучасному житті, зокрема особливе значення надається формуванню культурної компетентності.

Значущість даної проблеми підкріплюється та-

кими нормативно-правовими документами як: документи ООН, Ради Європи, ЮНЕСКО, Закон України «Про освіту», Закон України «Про загальну середню освіту», Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті, Указ Президента України №344/2013 від 25 червня 2013 року «Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року», Концепція національно-патріотичного виховання, Наказ Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України «Про Основні ори-

ентири виховання учнів 1-11 класів загальноосвітніх навчальних закладів України», Концепція Нової української школи, Державний Стандарт початкової освіти, у яких зазначається, що навчання та виховання повинні сприяти усвідомленню людиною свого коріння й місця у сучасному світі, прищепленню поваги до інших культур.

Зазначимо, що питання технології формування ключових компетентностей висвітлені у публікаціях Л. Парашенко, Т. Грабовської, О. Грабовського, Я. Сивохопа та ін. Окремі питання компетентісно орієнтованого підходу в навчанні розкрили такі педагоги та психологи як І. Бех, В. Давидов, А. Петровський, І. Підласий, В. Семиченко та ін. Цінний теоретичний матеріал, який розкриває важливі аспекти взаємодії культури і виховання знаходимо у творах К. Ушинського, М. Пирогова, Г. Ващенко, С. Русової, В. Сухомлинського. У дослідженнях Дж. Бенкса, С. Беннет, Л. Веденіної, О. Ковальчук, І. Лощенової, В. Макаєва, С. Ністо, І. Тараненко акцентується увага на полікультурному вихованні, соціальних, комунікативних та емпатійних умінь учнів. Проблема культурної і мультикультурної компетентності, контекстуальних культур висвітлюється у працях зарубіжних науковців (Е. Хірш, Г. Хофштеде, С. Грант і ін.).

Втім, формування культурної компетентності потребує пошуку нових підходів, зокрема шляхом використання індивідуальних завдань, що надаються кожному окремому учневі з метою поглибленого вивчення певної теми або аспекту навчального матеріалу. Це завдання може вимагати від учня додаткової роботи, досліджень, аналізу або творчого підходу. Індивідуальні завдання допомагають учням зосередитися на конкретних аспектах навчального матеріалу, розвивати самостійність та аналітичні навички.

Метою статті є дослідити сутність понять «індивідуальне навчання», «індивідуальні завдання», розглянути індивідуальні завдання як засіб формування культурної компетентності учнів Нової української школи.

Здійснення індивідуалізації навчання на практиці для сучасного педагога є нелегким завданням, зважаючи на звантаженість вчителя, велику кількість учнів в класах – переважно в містах, або з прихованою інклюзією, зокрема у сільських школах. Останні роки через запровадження освітніх нововведень, пов'язаних з переходом на дистанційну форму навчання – педагоги змушені шукати шляхи індивідуалізації. Тому ця проблема наразі набуває актуальності, особливо в умовах впровадження в систему освіти України європейських стандартів, що базуються на індивідуалізованих стратегіях розвитку.

Результативний освітній процес передбачає застосування індивідуального набору методів виховання та навчання. У зв'язку з мінливістю сучасного світу, розвитком науки та технологій, міграцією та імміграцією, тимчасовим переміщенням, тощо – суспільство потребує освоєння все нових і нових знань, діти потребують нових підходів до

формування культурної компетентності, що забезпечить розуміння людей інших культур, дасть можливість їм взаємодіяти та ефективно співпрацювати з людьми з різних культур, урахувавши їхні цінності, норми, традиції та способи сприйняття світу.

Аналіз теоретичних джерел засвідчив, що реалізація індивідуального підходу до учнів у навчальному процесі вимагає від вчителя знання вікових та індивідуальних психофізіологічних, психологічних, особистісних відмінностей школярів. При цьому треба постійно мати на увазі, що вчитель повинен не тільки пристосовувати навчання до індивідуальних особливостей учнів, а й розвивати їх, що сприяє підвищенню ефективності і результативності навчання.

У реалізації індивідуального підходу до навчання школярів є велика проблема величезної кількості цих індивідуальних відмінностей, які треба одночасно враховувати у навчальному процесі. Питання полягає в тому, щоб виділити більш інтегральні показники відмінностей у навчанні та звести їх до невеликої кількості.

Дослідники виділяють такі найважливіші індивідуальні особливості учнів, що виявляються у навчанні:

- 1) навченість, що виявляється у наявності певного обсягу систематизованих знань і умінь їх використовувати, у системі вироблених навичок;
- 2) здатність до навчання (особливості уваги, сприймання, пам'яті, оволодіння необхідними логічними операціями, навчальними прийомами, гнучкість мислення тощо);
- 3) ставлення учнів до навчання, в основі якого лежать мотиви учіння;
- 4) рівень самооцінки і домагань учнів у сфері навчання.

Індивідуальний підхід передбачає побудову всієї системи виховання з урахуванням фізичних і духовних своєрідностей особистості кожної дитини, що зумовлюється деякими природженими відмінностями (тип вищої нервової діяльності тощо) або тими, що виникають внаслідок специфічних умов життя дитини та особливостей її виховання. Врахування індивідуальних відмінностей дитини є однією з важливих умов успіху у вихованні.

Індивідуальне навчання – це підхід до навчання, де увага акцентується на потребах та особливостях кожного учня. В цьому контексті, навчання налаштоване на індивідуальний рівень здібностей, інтересів, темпу опанування матеріалу кожним учнем. Учитель може використовувати індивідуальні підходи, методи та матеріали, а також працювати над розвитком підсилення відповідних навичок або компетенцій у кожного учня окремо. Індивідуальне навчання може забезпечити більш ефективне вивчення, оскільки враховує особистісні особливості кожного учня.

Індивідуальне завдання – це завдання, яке надається окремому учневі з метою поглибленого вивчення певної теми або аспекту навчального матеріалу. Це завдання може вимагати від учня додат-

кової роботи, досліджень, аналізу або творчого підходу. Індивідуальні завдання допомагають учням зосередитися на конкретних аспектах навчального матеріалу, розвивати самостійність та аналітичні навички.

Отже, різниця полягає в тому, що «індивідуальне навчання» відноситься до загального підходу до навчання, де враховуються особливості кожного учня, тоді як «індивідуальне завдання» – це конкретне завдання, яке призначається окремому учневі з метою глибокого вивчення певної теми.

Так, існує декілька форм і видів індивідуального навчання, які можуть бути використані для забезпечення більш ефективного навчання з урахуванням особистих особливостей учнів. Ось деякі з них: Індивідуальні уроки – один-на-один навчання між учителем та учнем, де весь урок призначений для вивчення індивідуальних потреб та темпу учня. Індивідуальна робота – учень працює самостійно над завданнями, проєктами або завданнями, враховуючи його власний темп та інтереси. Індивідуальні дослідження – учень вивчає конкретну тему або питання, зацікавившись ним, та подає результати дослідження. Індивідуальні проєкти

– учень працює над творчими або дослідницькими проєктами, обравши тему, яка його цікавить. Індивідуальні навчальні плани – навчальні програми адаптовані до потреб та інтересів окремого учня, включаючи певні теми або матеріали. Індивідуальні консультації – учень отримує особисту підтримку та поради від учителя, спрямовані на розвиток його навичок та знань. Індивідуальні тестування – оцінювання здібностей та знань учня, яке адаптується до його рівня. Індивідуальна підготовка – готування учня до конкретного завдання, випробування або іспиту.

Ці форми і види індивідуального навчання можуть варіюватися залежно від освітнього закладу, предметів, віку учнів та особистих умов. Вони допомагають забезпечити більш індивідуалізований та ефективний підхід до навчання.

Для молодших школярів з метою формування культурної компетентності можна запропонувати різноманітні індивідуальні заняття, спрямовані на розуміння різних культур, норм, цінностей та розвиток міжкультурної толерантності. Представимо ідеї у вигляді таблиці.

Таблиця 1.

Варіанти індивідуальних занять для молодших школярів з метою формування культурної компетентності

<i>Назва заняття</i>	<i>Опис</i>
Читання казок та історій з різних культур	Запропонуйте дітям читати казки та історії з різних країн світу. Після цього можна обговорити особливості культур, які вони виявили у текстах.
Розмови про свята і традиції	Поговоріть з дітьми про різні свята та традиції, які вони святкують. Порівняйте їх із святами та традиціями інших країн.
Малювання культурних символів	Попросіть дітей намалювати символи різних культур, наприклад, національні костюми, прапори, архітектурні споруди тощо.
Вивчення музики та танців	Запропонуйте дітям вивчати музику та танці різних культур. Вони можуть навчатися простим рухам або навіть спробувати виготовити традиційні інструменти.
Кулінарні експерименти	Разом з дітьми готуйте страви з різних країн. Обговорюйте інгредієнти, спеції та традиції, пов'язані з цими стравами.
Дослідження фольклору	Разом з дітьми вивчайте народні пісні, прислів'я та приказки різних культур. Обговорюйте їхнє значення та внесок у культуру.
Міжкультурні ігри та завдання	Запропонуйте дітям розв'язувати завдання, пов'язані з поняттями різних культур, наприклад, розгадування головоломок, гри «Вгадай країну», «Міжкультурний квест» тощо.
Експерсії до музеїв, ресторанів та подій різних культур	Організуйте відвідування музеїв, ресторанів або подій, де діти можуть познайомитися з елементами різних культур

Ці ідеї допоможуть дітям розширити свій світогляд, розуміти різницю та спільне міжкультурне співжиття.

Формування культурної компетентності учнів початкової школи є важливим завданням. Для цього можна запропонувати різноманітні завдання, які сприяють розвитку різних аспектів культурної

компетентності. Педагоги практики виділяють різні варіанти завдань, що сприяють формуванню й розвитку культурної компетентності. Наведемо приклади деяких з них:

1. Вивчення та дослідження культур. Попросіть учнів вивчити культуру і традиції певної

країни або народу. Наприклад, вони можуть створити проекти про життя та звичаї дітей у інших країнах.

2. Історія. Запропонуйте завдання, пов'язане з вивченням історії свого регіону або країни. Наприклад, створити ілюстровану історичну книгу про важливі події або видатних осіб.

3. Мова та література. Попросіть учнів написати власну казку або оповідання, яке відображало б якісь аспекти їхньої культури. Можна також вивчати твори письменників, які представляють різні культури.

4. Мистецтво. Дайте можливість учням висловити свої ідеї та емоції через малювання, різьблення, виготовлення кераміки або інших видів мистецтва, які відображають їхню культуру.

5. Музика. Організуйте слухання та обговорення музичних творів різних культур. Можна також запропонувати учням створити власний музичний інструмент або пісню, яка відобразить їхні культурні цінності.

6. Часова різниця. Підкресліть важливість поваги до різниці та сприяння взаєморозумінню між різними культурами. Запропонуйте дискусійні завдання, які спонукатимуть учнів роздумувати про те, як різні культури можуть збагатити наше життя.

7. Екскурсії та віртуальні подорожі. Організуйте екскурсії до музеїв, галерей, ресторанів або інших місць, де можна дізнатися більше про культуру. Або використовуйте віртуальні тури для ознайомлення з іншими країнами та культурами.

8. Гості з інших культур. Запрошуйте гостей з різних культур до школи для презентацій, демонстрації традиційної кухні або інших активностей, що допоможуть учням краще розуміти інші культури.

Ці завдання можна адаптувати до вікових та рівневих особливостей учнів, а також враховувати

конкретний контекст та цілі освіти. Головна мета – сприяти розвитку толерантності, відкритості та розумінню світу учнями через вивчення та пізнання різних культур. Отже, за визначенням культурної компетентності, зазначеної в державному стандарті початкової освіти, культурна компетентність – передбачає залучення до різних видів мистецької творчості (образотворче, музичне та інші види мистецтв) шляхом розкриття і розвитку природних здібностей, творчого вираження особистості

Список використаних джерел:

1. Державний стандарт початкової освіти : Постанова Кабінету Міністрів України від 21.02.2018 р. № 87. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-%D0%BF#n12>

2. Декларація прав дитини: (Проголошена Генеральною Асамблеєю ООН, 20 листопада 1959 р.). Педагогіка толерантності. 2000. № 3. С. 103–104.

3. Декларація про принципи міжнародного права, які стосуються дружніх відносин і співробітництва держав відповідно до Статуту Організації Об'єднаних Націй: прийнята 24 жовтня 1970 р. Генер. Асамблеєю на знак 25 – ої річниці ООН / Управління загальної інформації. Нью-Йорк: ООН, 1971. 16 с.

4. Концепція Нової української школи URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/ukrainska-shkolacompressed.pdf>

5. Костюк Г. С. Про індивідуальний підхід до учнів у навчальній роботі // Комуністична освіта. – 1937. – № 8. – С. 52–64.

6. Савченко О. В. Проблема визначення поняття «компетентність». Особистість і суспільство: методологія та практика сучасної психології: матеріали I Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. (Луцьк, 18 травня 2015 р.) / за заг. ред. Л. В. Заскіної, А. В. Кульчицької. Луцьк: Вежа-Друк, 2014. С. 121–125.

Лісовська Т. А.

канд. пед. наук, доцент,
доцент кафедри дошкільної освіти Миколаївського
національного університету ім. В.О. Сухомлинського
[DOI: 10.24412/2520-6990-2023-29188-84-87](https://doi.org/10.24412/2520-6990-2023-29188-84-87)

ГЕНЕЗИС СІМЕЙНОГО ВИХОВАННЯ В УКРАЇНІ: ІСТОРИКО-ПЕДАГОГІЧНИЙ АСПЕКТ*Tetyana Lisovska*

PhD, Associate Professor
Associate Professor of the Preschool Education Department of
Mykolaiv V.O. Sukhomlynsky National University
Mykolaiv (Ukraine)

THE GENESIS OF FAMILY EDUCATION IN UKRAINE: HISTORICAL AND PEDAGOGICAL ASPECT

У статті розглядаються проблеми цінності сімейного виховання, як складний, різноманітний, безперервний процес цілеспрямованого формування та розвитку зростаючої особистості в умовах конкретної сім'ї, специфіка якого детермінована базовими виховними цінностями, вітчизняними національно-історичними традиціями та станом духовно-моральної сфери суспільства. Саме їй відводиться вирішальне місце у вихованні основних ціннісних орієнтацій, в тому числі громадянськості, колективізму, відданості Батьківщині; у ній формуються трудові навички, готовність дітей до любові та сімейного життя, майбутнього батьківства та материнства. Враховуючи це, на сьогодні, поставлено завдання щодо зміцнення та підтримки інституту сім'ї, її авторитету, базових сімейних цінностей. У визначенні стратегії сучасного сімейного виховання необхідно спиратися на те найкраще, що було накопичено народною, православною сімейною педагогікою, на досягнення суспільно-педагогічної думки.

The article deals with the problems of the value of family education as a complex, diverse, continuous process of purposeful formation and development of a growing personality in a particular family, the specifics of which are determined by basic educational values, national and historical traditions and the state of the spiritual and moral sphere of society. It plays a crucial role in the education of basic value orientations, including citizenship, collectivism, and loyalty to the Motherland; it develops labor skills, children's readiness for love and family life, and future fatherhood and motherhood. Given this, the task is to strengthen and support the family institution, its authority, and basic family values. In determining the strategy of modern family education, it is necessary to rely on the best that has been accumulated by folk and Orthodox family pedagogy, on the achievements of social and pedagogical thought.

Ключові слова: батьківство, материнство, сімейні відносини, народна педагогіка.

Key words: fatherhood, motherhood, family relations, folk pedagogy.

Звернення до традицій сімейного виховання пов'язане із потребою науки та практики подолання духовної кризи в сучасній Україні, ознаками якої є дитяча злочинність, соціальне сирітство, насильство над дітьми в сім'ї і т.ін. У зв'язку з цим виникає необхідність аналізу традиційних сімейних цінностей, позитивність яких можна було б використовувати як духовний зміст у сучасному сімейному вихованні.

«Сімейне виховання» – складне поняття, що складається з цілої низки складових: «виховання», «сім'я», «батьківство». Центральною категорією наукового осмислення процесу становлення особистості виступає поняття «виховання». Від того, як трактується це поняття, багато залежить у подальшому аналізі та розумінні цього явища. Тому перш за все звернімося до термінології. Вихідне значення слова «виховати» зумовлене кореневою частиною слова: виховання – вигодовування, харчування дітей, не пристосованих до життя і абсолютно безпорадних при народженні. Спочатку це поняття повністю відповідало своєму вихідному значенню.

Діти дорослішали швидко – «виховання» вже не потрібно.

Проте слід зауважити, що це поняття ніколи не обмежувалося своїм лексичним значенням. Термін «виховання» переосмислювався, розширюючи своє значення. Починаючи з середини XIX століття, словники та енциклопедії дають різні визначення поняття «виховання», котре трактується як цілеспрямована професійна діяльність педагога, що сприяє максимальному розвитку особистості дитини, входження її в контекст культури, становлення як суб'єкта власного життя, формування його мотивів та цінностей; цілісний, свідомо організований педагогічний процес формування та освіти особистості в освітніх закладах спеціально підготовленими фахівцями. Велика радянська енциклопедія зазначає виховання як «процес цілеспрямованого, систематичного формування особистості з метою підготовки її до активної участі у громадському, виробничому та культурному житті».

Проблема сім'ї як складного соціального явища стає об'єктом дослідження багатьох наук, які виокремлюють і вивчають різні сторони її розвитку

та функціонування. За словниковими джерелами, сім'я – сукупність близьких родичів, які живуть разом» [2].

Соціологи Г. Ландберг, О. Ларжен, С. Шарг розкривають поелементну структуру сім'ї як соціального інституту та тісно пов'язують її з виконуваними ним функціями. Учені тісно пов'язують поняття «виховання» та «сім'я», зазначаючи, що «виховання в сім'ї – один із аспектів соціалізації індивіда, тобто залучення його до життя, культури». Вони наголошують, що найважливіша суспільна функція сім'ї – це виховання молодого покоління. Крім того, завдяки емоційній насиченості, сімейне виховання більшою мірою впливає на почуття та духовні якості особистості.

Педагогіка досліджує виховний потенціал сім'ї, основи, особливості, умови, принципи, стилі сімейного виховання, розглядає сім'ю як виховний колектив, а також вивчає шляхи підвищення педагогічної культури батьків. Про появу в сім'ї виховної функції слід говорити, починаючи з VIII–IX ст., коли діти почали жити з батьками. Виховання дітей в умовах сім'ї було спрямовано на такі цінності як, праця, краса, моральність, народження та виховання дітей.

Сімейне виховання на всіх історичних етапах було й залишається тією складовою загальної системи формування всебічно розвиненої особистості, що викликає завжди постійний інтерес у науковців. Для вчених, суспільства загалом знання про виховання дитини в сім'ї мало велике значення вже в тому, що від цієї системи залежали в подальшому поява і передача загальнолюдських, національних, сімейних, духовних цінностей.

За часів Київської Русі панувала патріархальна сім'я. В її основі лежали наступне: сім'я, двір представляли натуральне (замкнене) господарство; чоловік у ньому був головний працівник і творець економічної основи сім'ї; доля жінки полягала в домашній праці та вихованні дітей; діти активно залучалися до праці; сімейні відносини будувалися на авторитарному стилі виховання (слово батьків було для дітей законом). Ціннісними орієнтаціями виховання дітей у сім'ї виступали слухняність, богобоязнь, повага до батьків, працьовитість та громадянськість.

Сімейне виховання в Україні має глибоке історичне коріння, адже воно спирається на традиції східних слов'ян. У період матріархату дітей до п'яти-шести років виховувала мати. Після утвердження патріархату створилася моногамна сім'я, а разом з нею і так звані будинки молоді, куди батьки віддавали своїх дітей на виховання. Там старші члени роду навчали підлітків мисливства, землеробства, родинних звичаїв і обрядів. У XVI столітті в Україні почали організовуватися братські школи, у виховному процесі яких велика роль відводилася не лише «дидакалам», як тоді називали вчителів, а й батькам. У своїх притчах, байках та листах видатний український філософ-просвітник Григорій Сковорода висловлював дуже цінні думки з приводу батьківського виховання. У притчі «Вдячний Єродій» він пише про те, що «благо народити», – це

тільки один із обов'язків батьків. Другий обов'язок, не менш важливий – це «благо навчити».

Важливою, вважав роль сім'ї, у правильному вихованні дитини і відомий український поет і мислитель Тарас Григорович Шевченко, котрий з великою симпатією писав про трудові сім'ї, де у взаєминах відчувається сердечна прихильність, щирість і взаєморозуміння.

Питання сімейного виховання розглядав відомий закарпатський педагог О. Духнович, який наголошував на тому, що «початкове виховання належить батькам – це найприродніший обов'язок і повинність... Батьки є першими вихователями своїх дітей». Батьки повинні піклуватися про здоров'я дітей, їх фізичний і моральний розвиток. Питанням сімейного виховання приділяли надзвичайно велику увагу такі педагоги й письменники, як І. Франко, Л. Українка, Т. Лубенець, Я. Чепіга, Б. Грінченко, С. Русова та ін. Проблеми сімейного виховання цікавили їх у контексті громадянської відповідальності сім'ї за виховання дитини як корисного члена суспільства.

Багато цінних думок і порад із питань сімейного виховання залишив нам А. Макаренко. Вони й сьогодні приносять велику користь батькам, які повсякчас повинні пам'ятати, що наші діти – це наша старість. Правильне виховання – це наша щаслива старість, погане виховання – це наше майбутнє горе, це – наші сльози, наша провина перед іншими людьми, перед усією країною. Його праця «Книга для батьків» має звучати як підручник благородства.

Великий педагог К. Ушинський у своїх роботах описував самобутній національний характер сімейного виховання. Справедливо помічав необхідність вивчення дитини в усіх відношеннях і важливою основою сімейного виховання вважав саме трудове виховання. Він наголошував, що справжня праця має бути неодмінно вільною – це важлива умова розвитку людської особистості, тобто її розумового, морального та фізичного вдосконалення.

Упродовж певного періоду (орієнтовно до XIX століття) сім'я розглядалася як провідна складова суспільства, його висхідний етап розвитку, котрий сприяв тому, що сім'я, виховання дітей у сім'ї порівняно давно стали об'єктом вивчення, особливо інтенсивно основи сімейної педагогіки виокремлювалися в окрему галузь педагогічного знання наприкінці XIX століття у працях К. Ушинського, П. Лесгафта та ін.

П. Лесгафт створив теорію сімейного виховання, побудовану на найгуманніших принципах, і надовго визначив коло основних проблем у вітчизняній та світовій педагогіці. Основні принципи сімейного виховання, що підтверджуються автором, – це повага особистості дитини, розвиток самодіяльності та творчості дітей.

Відомий педагог В. Сухомлинський, особливу увагу приділяв тому емоційному тлу сімейного середовища, в якому зростала дитина. Він вважав, якщо між дорослими не склалися стосунки, засновані на довірі, взаємній повазі та любові, то не

може бути щасливим життя дитини в ній. В особистості дитини яскраво проявляється віра в добро, справедливість, красу людських взаємин, довір'я до оточення, якщо батьки по-справжньому кохають один одного. Головною умовою щасливого дитинства Василь Олександрович вважав батьківську любов.

Теорія сімейного виховання кінця XIX – початку XX ст. охопила величезне коло найскладніших педагогічних проблем і мала величезне значення для формування сімейної педагогіки в самостійну галузь педагогічної науки. Значний внесок у розробку проблем сімейного виховання робить сучасна вітчизняна педагогіка, яка репрезентує виховний процес як взаємодію зі соціальним середовищем, проголошує необхідність гуманізації життя дитини, що розуміється як створення особливого позашкільного середовища, котре сприяє реалізації різнобічних інтересів людини. Гуманізація цілей виховання поставила до центру виховного процесу особистість дитини з її інтересами, потребами та можливостями. Сім'я зобов'язана формувати фізично та психічно здорову, високоморальну, інтелектуально розвинену особистість, готову до майбутнього трудового, суспільного та сімейного життя. Сім'я вводить дитину в суспільство, саме в ньому дитина отримує соціальне виховання, стає особистістю. Теорія сімейного виховання кінця XIX – початку XX ст. охопила величезне коло найскладніших педагогічних проблем і мала величезне значення для формування сімейної педагогіки в самостійну галузь педагогічної науки. Значний внесок у розробку проблем сімейного виховання робить сучасна вітчизняна педагогіка, яка репрезентує виховний процес як взаємодію зі соціальним середовищем, проголошує необхідність гуманізації життя дитини, що розуміється як створення особливого позашкільного середовища, котре сприяє реалізації різнобічних інтересів людини. Гуманізація цілей виховання поставила до центру виховного процесу особистість дитини з її інтересами, потребами та можливостями. Сім'я зобов'язана формувати фізично та психічно здорову, високоморальну, інтелектуально розвинену особистість, готову до майбутнього трудового, суспільного та сімейного життя. Сім'я вводить дитину в суспільство, саме в ньому дитина отримує соціальне виховання, стає особистістю. Взаємини батьків із дітьми завжди мають виховний характер і багато в чому визначаються стилем спілкування в сучасній сім'ї та його змістовним аспектом. Цю проблему у своїх наукових працях розглядають учені та приходять до висновку, що в процесі міжособистісних відносин з дорослими дитина набуває навичок мовлення та мислення, предметних дій, опановує основи людського досвіду в різних галузях життя, пізнає та завоює правила взаємовідносин, якості, властиві людям, їх прагнення та ідеали, включаючи поступово моральні основи досвіду життя у свою діяльність.

У сучасних умовах головними завданнями сім'ї є: створення максимальних умов зростання та розвитку особистості; забезпечення соціально еко-

номічного та психологічного захисту дитини; передача досвіду створення та збереження сім'ї, виховання у ній дітей та ставлення до старших; навчання прикладним навичкам та вмінням, спрямованим на самообслуговування та допомогу близьким; виховання почуття власної гідності, цінності власного «Я».

Сучасна вітчизняна педагогіка орієнтує сімейне виховання на моральні та патріотичні цінності, на збереження традицій взаємоповаги, готовності до подолання негативних явищ у навколишньому середовищі Сімейна атмосфера, установки, цінності та взаємини у сім'ї мають стати головними чинниками розвитку особистості. Водночас відзначається відставання освітньої системи у вирішенні цих проблем та необхідність поліпшення сімейного виховання. Адже формування ціннісної свідомості дитини є ядром сімейного виховання. Саме воно сприяє становленню гармонійно розвиненої, цілісної та творчої особистості, що відповідає вимогам суспільства і досягнутому людством рівню культури, індивідуальним особливостям людини, котра входить у життя.

Історико-педагогічний аналіз динаміки становлення та розвитку сімейного виховання в Україні наголошує: незважаючи на те, що сімейне виховання склалося в систему на початку XX століття, передумови його формування визрівали упродовж тривалого періоду. Аналіз досліджень вітчизняної педагогіки показує, що історичні коріння сімейного виховання пов'язані з генезою освіти та виявляються в найдавніших пластах української історії.

Традиційне сімейне виховання базувалося на повазі старших, слухняності, заснованому на шануванні бога. Розвиток дітей був спрямований на їхнє здоров'я. Соціалізація передбачала соборність та колективізм. Умови виживання були детерміновані колективними принципами гуртожитку. Праця являла собою спільну діяльність дорослих і дітей, і в її основі знаходився поділ обов'язків, відповідних віку та силі.

Особливого значення надавалося вихованню скромності, заснованій на розумінні різниці між статями (жіноча чи чоловіча), котрі мають різне призначення. Емоційні якості в умовах сім'ї формувалися через душевність, засновану на любові як умови людського існування.

На початку XX століття система домашнього виховання, як показують дослідження сучасних учених, почала будуватися на зміцненні тісного зв'язку сім'ї, школи та громадськості. Педагогічний вплив на сім'ю зі сторони освітніх закладів посилювався шляхом запровадження педагогічного навчання батьків та широкого залучення їх до спільної роботи щодо виховання підростаючого покоління. Держава починала надавати педагогічну допомогу сім'ї в різних формах (видаються посібники для батьків про дотримання режиму дня, проведення дозвілля дітей у сім'ї, цікавих занять, ігор, виховання колективізму, трудових навичок та умінь у дітей тощо). Впроваджувалися у повсякденну практику нові традиції, пов'язані з нерозривністю суспільного та сімейного виховання, створювалися нові

форми освітніх закладів.

Пріоритетними цінностями сімейного виховання стають патріотизм, дружба, процвітання та безпека країни, працьовитість, дисципліна, честь, порядність, краса, добро, здоров'я, сім'я, любов до дітей, повага до старших.

Проаналізувавши генезис сімейного виховання та його ціннісні орієнтації, погляди вчених, ми дійшли висновку, що сімейне виховання – це складний, різноманітний, безперервний процес цілеспрямованого формування та розвитку зростаючої особистості в умовах конкретної сім'ї, специфіка якого обумовлена особливостями сімейного укладу, базовими виховними цінностями, вітчизня-

ними національно-історичними традиціями та станом духовно-моральної сфери суспільства.

Список літератури:

1. Макаренко А.С. Книга для батьків. Лекції про виховання. К.: 1972. 334 с.
2. Педагогічний словник / За редакцією дійсного члена АПН України Гончаренка С.У. К. : Либідь, 1997. 376с.
3. Педагогічний словник / За редакцією дійсного члена АПН України Ярмаченка М. Д. К. : Педагогічна думка, 2001. 516 с.
4. Стельмахович М. Народна педагогіка; Українське родинознавство. К.: Освіта, 1992. 186с.
5. Сухомлинский В.О. Сердце віддаю дітям. К.: Рад. шк., 1981. 382 с.

УДК 378.091:373.3 + 37.035

Філімонова Т.В.

кандидат педагогічних наук, старший викладач
кафедри початкової та дошкільної освіти

Миколаївського національного університету імені В.О.Сухомлинського,
м.Миколаїв, Україна

[DOI: 10.24412/2520-6990-2023-29188-87-90](https://doi.org/10.24412/2520-6990-2023-29188-87-90)

ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ ЗВО

Filimonova T.V.

Candidate of Pedagogical Sciences, Senior Lecturer of the Department of Primary and Preschool
Education

V.O. Sukhomlynskyi National University of Mykolaiv,
Mykolayiv, Ukraine

WAYS OF FORMING FUTURE PRIMARY SCHOOL TEACHERS' CITIZENSHIP COMPETENCE IN THE EDUCATIONAL PROCESS OF HEI

Анотація

Стаття присвячена розвитку громадянської компетентності як особистісного утворення з урахуванням вимог до здійснення соціально-професійної діяльності. Уточнено термін «громадянська компетентність» та «формування громадянської компетентності».

Проаналізовано шляхи та умови формування громадянської компетентності у процесі професійної підготовки майбутнього вчителя початкової школи. Окреслено компоненти структури громадянської компетентності та їх зв'язок із здатністю реалізовувати громадянську освіту в освітньому процесі.

Визначено та проаналізовано умови та складові підготовки майбутніх учителів початкової школи до громадянської компетентності.

Зазначено, що критерії сформованості почуття громадянськості складають зміст громадянської компетентності. Визначено основні критерії сформованості громадянськості: обізнаність і міцність знань про державу, людей, правила життя в суспільстві, культурні норми, правила, зразки поведінки, демократичні свободи; оволодіння громадянською культурою; здатність до розуміння та співпраці; самостійність у виконанні доручених завдань тощо.

Формування громадянської компетентності молодших школярів передбачає три компоненти: емоційний, раціональний, поведінковий.

Abstract

The article is devoted to the development of civic competence as a personal education, taking into account the requirements for the implementation of social and professional activities. The terms "civic competence" and "civic competence formation" have been clarified.

The ways and conditions of the formation of civic competence in the process of professional training of a future primary school teacher are analyzed. The components of the structure of civic competence and their relationship with the ability to implement civic education in the educational process are outlined.

The conditions and components of the training of future elementary school teachers for civic competence have been determined and analyzed.

It is noted that the criteria for the formation of a sense of citizenship make up the content of civic competence. The main criteria for the formation of citizenship are defined: awareness and strength of knowledge about the

state, people, rules of life in society, cultural norms, rules, patterns of behavior, democratic freedoms; mastering civic culture; ability to understand and cooperate; independence in performing assigned tasks, etc.

Ключові слова: громадянська компетентність, громадянська свідомість особистості, громадянськість, вчитель початкової школи, освітній процес, заклад вищої освіти.

Key words: civic competence, civic consciousness of the individual, citizenship, primary school teacher, educational process, institution of higher education.

Постановка проблеми. Сучасна ситуація розвитку українського суспільства, завдання реформування освіти та посилення ролі громадянської культури особистості висувають нові актуальні вимоги до загальноосвітньої та професійної підготовки дітей та молоді.

Проблеми громадянського виховання пов'язані насамперед з особистістю вчителя, його професійними знаннями, педагогічною майстерністю та громадянською компетентністю. Адже вчитель є носієм ідей громадянського суспільства, громадянських знань у школі, регулює процеси засвоєння громадянського досвіду та керує процесами соціалізації учнівської молоді. У сучасних умовах участь України у світових політичних, соціально-економічних і культурних процесах, у європейській інтеграції, особливо у сфері освіти, визначає питання громадянської освіти та виховання як важливий аспект державної освітньої політики, а також педагогічної теорії і практики.

Нині одним із пріоритетних завдань професійної підготовки майбутнього вчителя початкової школи є формування особистості з високим рівнем громадянської свідомості, здатної до самовизначення та відповідальності в політичному, економічному та культурному житті українського суспільства. Педагог нової освіти повинен бути здатним до контролю і самоконтролю, вміти прогнозувати можливі результати, педагогічно інтерпретувати нові соціально-педагогічні умови навчання, мати такт і чітко уявляти, яким має стати його учень як громадянин незалежної держави України. Володіти якостями, які б сприяли формуванню громадянської компетентності, свідомості, активності та відповідальності у своїх учнів.

Мета статті полягає у теоретичному обґрунтуванні процесу формування громадянської компетентності майбутніх вчителів початкової школи в освітньому процесі ЗВО.

Аналіз основних досліджень та публікацій. Проблема формування громадянської компетентності є досить актуальною, оскільки середовище формує соціальні вимоги до форми громадянської особистості, яка має відповідати вимогам сучасного суспільства з правильними ціннісними пріоритетами.

Проблема громадянського виховання, громадянської компетентності неодноразово привертала увагу науковців. Вчені розглядали різні аспекти визначеного феномену (В. Адольф, М. Боришевський, О. Боряк, Ю. Варданян, Г. Ващенко, Б. Гершунський, С. Гончаренко, Р. Євтушенко, І. Єрмаков, Ю. Кулюткін, Н. Лобанова) А. Маркова, Л. Мітіна, Н. Остапчук, О. Пометун, Д. Пузікова, С.

Рябова, О. Савченко, А. Сігова, М. Сипліва, Н. Степанова, Г. Сухобська, О. Сухомлинська, І. Тараненко, К. Чорна).

Проте проблема формування громадянської компетентності майбутніх учителів початкових класів у контексті вивчення педагогічних дисциплін залишається ще недостатньо розробленою.

Виклад основної проблеми. Важливу роль у вихованні громадянина відіграє початкова школа. Однак для того, щоб учитель свідомо працював у цій сфері, він повинен мати чітке уявлення про те, у чому полягає сутність такого складного особистісного явища, як громадянськість.

У «Концепції громадянської освіти та виховання дітей і молоді в Україні» зазначається, що громадянськість – це фундаментальна духовно-моральна якість, світоглядно-психологічна якість особистості, яка має культурні основи [3], тобто «громадянськість» як духовно-моральний і світоглядний аспект особистості визначаються усвідомленням особистістю своєї приналежності до певної країни.

Розробники концепції трактують термін «громадянин» як особистість, у якій органічно поєднуються високі моральні чесноти, громадянська зрілість, патріотизм, професійна компетентність, активність і творчість, потреба в самовдосконаленні, розвинене почуття обов'язку та відповідальності перед суспільством та хто підтримує Батьківщину [2].

Громадянська компетентність як одна з ключових компетентностей у вихованні громадянина включає здатність активно, відповідально та ефективно реалізовувати громадянські права та обов'язки з метою розвитку демократичного громадянського суспільства [1].

Початкова школа – це сфера життя та форма громадянської освіти, тому що саме тут навчають особистим цінностям і діти вперше дізнаються щось про себе та інших. Формуються зв'язки, якості та характеристики очей, які спрямовують і координують його подальший розвиток як активного громадянина своєї країни, здатного приймати вільні та свідомі рішення та володіти добре сформованим прагненням до лідерства, чесності та відповідальності.

Початкова ланка освіти полягає у створенні умов для формування громадянина, здатного максимізувати свій людський потенціал, навчатися, розуміти та задовольняти особисті та циклічні потреби в демократичному суспільстві, бути невід'ємною частиною цього суспільства. З цієї точки зору майбутні вчителі початкових класів повинні мати ґрунтовні знання з громадянської

освіти, бути компетентними в питаннях демократії та мати міцні громадянські навички.

Як зазначив О. Майданик: «Громадянська компетентність учителя початкових класів – це певне особистісне утворення, основою і механізмом якого є певна система професійних знань, особистісних якостей і ставлення вчителя до держави, суспільства та інших людей як громадян, а також необхідність формування у молодших школярів громадянськості як основної соціально-моральної цінності» [10, с. 8].

М. Михайличенко виділяє умови формування громадянської компетентності майбутніх учителів:

- створення моделі формування громадянської компетентності майбутніх учителів;
- врахування у професійній підготовці основних вимог компетентнісного, діяльнісного та особистісно-орієнтованого підходів, закономірностей і принципів формування громадянської компетентності, акмеологічних закономірностей особистісно-професійного розвитку та примноження особистісного потенціалу та самовираження особистості у професії;
- програмно-орієнтований підхід до професійної підготовки;
- використання можливостей професійних дисциплін для громадянської освіти;
- цілеспрямована соціалізація майбутніх учителів у соціокультурному середовищі ЗВО у процесі соціальної діяльності;
- спрямованість дослідницької роботи на формування громадянської компетентності» [12, с. 403].

О. Рацул виділяє такі складові громадянської компетентності майбутнього вчителя:

- «когнітивний (знання та норми, що складають зміст громадянськості та визначають готовність до громадянського виховання, виховання та самовиховання у професійній діяльності);
- операційно-процесуальний (професійні знання, уміння та навички, що визначають функціональну готовність до діяльності з громадянської освіти та виховання, а також практичну реалізацію громадянської позиції, громадянських компетентностей);
- ціннісно-мотиваційний (мотиви, психологічні установки, ціннісні орієнтації, що інтеріоризують світоглядне сприйняття цінностей і норм громадянської культури, визначають спрямованість особистості, внутрішні мотиваційні чинники громадянської освіти та самовиховної діяльності);
- особистісний (уміння та якості, що дозволяють формувати громадянську компетентність як інтегроване утворення особистості та реалізацію її функцій у професійній та повсякденній діяльності» [9, с. 157].

Критерії сформованості почуття громадянськості складають зміст громадянської компетентності. Визначено основні критерії сформованості громадянськості: обізнаність і міцність знань про державу, людей, правила життя в суспільстві,

культурні норми, правила, зразки поведінки, демократичні свободи; оволодіння громадянською культурою; здатність до розуміння та співпраці; самостійність у виконанні доручених завдань тощо.

Формування громадянської компетентності молодших школярів передбачає три компоненти:

Емоційна складова відображається в понятті «громадянська спрямованість», тобто спрямованість діяльності особистості на вирішення проблем її взаємодії з суспільством, а саме: ставлення до Батьківщини (любов до Батьківщини, патріотизм, турбота про долю України); ставлення до держави, влади; шанобливе ставлення до державного законодавства; самоідентифікація як представника певної національності; наявність почуття гордості за власну національність і за державу в цілому; інтерес до подій в країні; небажання змінювати місце проживання; Бажання брати участь у суспільному житті.

Рациональна складова відображається в понятті «громадянська свідомість», тобто сукупність знань у сфері цивільного життя людини: знання особливостей власної країни, основних державних документів, національних традицій, історії, культури власної країни; знання демократичних основ державності; зосередження на розширенні знань про свою країну.

Поведінкова складова визначається поняттям «громадянська дія», тобто реальні дії та вчинки, сукупність потенційних можливостей, завдяки яким людина може за потреби вступати у відповідні відносини, вирішувати актуальні проблеми: брати відповідальність за долю Батьківщини; дотримання державних законів; толерантність і повага до прав і свобод інших громадян України; дотримання звичаїв і традицій; соціальна активність; підвищення рівня володіння державною мовою.

З метою формування практичних компетенцій майбутніх учителів щодо навчання громадянських навичок дітей молодшого шкільного віку в рамках вивчення різних дисциплін рекомендується пропонувати наступні завдання:

- розробка конспектів виховних заходів з виховання базових громадянських якостей;
- розробка змісту та виготовлення атрибутів для дидактичних ігор.

Особливу увагу в процесі підготовки майбутніх учителів слід приділити організації міждисциплінарних творчих проєктів. Для підготовки учням можна запропонувати такі теми: «Подорож у минуле рідного краю», «Таємниці з бабусиною скрині», «Що край, то звичай», «Я – громадянин», «Без минулого немає майбутнього» та ін. Крім проєктних завдань, до кожної теми необхідно розробити цикл курсів, дидактичних ігор, вибраних літературних творів тощо.

Висновок. Отже, громадянське виховання молоді – вимога часу; воно полягає у формуванні громадянської компетентності учнів (системи громадянських знань, ставлення до суспільних цінностей), а також у набутті громадянського досвіду

(знання громадянських цінностей, життя в громадянському суспільстві, звички громадянської поведінки), включення в систему виховної роботи діяльності, предмет якої пов'язаний із засадами побудови демократичного суспільства. Виховання громадянина є однією з умов формування покоління людей, здатних відроджувати суспільство і духовність нації, розвивати звернену до людей ідею державності.

Важливо пам'ятати, що формування громадянської компетентності – процес, який вимагає часу та постійного розвитку. Вчителі початкових класів повинні постійно поглиблювати свої знання та навички з громадянської освіти та бути відкритими до нових ідей і методів, щоб краще підготувати своїх учнів до активних громадянських учасників та відповідальних громадян України.

Список використаних джерел

1. Асламова Т. Громадянська освіта: теорія і методика навчання. Київ: Етна, 2018. 174 с.
2. Бурау О. Ф., Смирнова М. О. Формування громадянської компетентності учнів засобами інформаційно-комунікаційних технологій. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2013. Том 38, №6. С. 208.
3. Власненко О. М. Зміст та структура громадянської компетентності. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2019. № 62. Т.1. С. 94–98.
4. Гладун В. Патріотизм як складова формування громадянської компетентності. *Нова педагогічна думка*. 2019. №4. С.145–149.
5. Доміна В. В. Формування громадянської компетентності молодших школярів у контексті національно-патріотичного виховання: методичний посібник. Хмельницький: ХГПА, 2014. 132с.
6. Забезпечення формування громадянської компетентності у сучасному змісті шкільної освіти. *Історія в школах України*. 2016. № 8. С. 5.
7. Кравчинська Т. С. Формування громадянської компетентності педагога Нової української

школи. *Вісник післядипломної освіти*. Серія: Педагогічні науки. 2018. Вип. 8. (37). С. 74–88.

8. Ремех Т. О. Сутність і структура громадянської компетентності учня нової української школи. *Український педагогічний журнал*. 2018. No2. С. 34–41.

9. Рацул О.Б. Формування громадянської компетентності як інтегрованої особистості майбутнього вчителя. *Вісник Черкаського університету. Серія «Педагогічні науки»*. Черкаси, 2009. Вип. 166. С. 154-159. <http://eprints.cdu.edu.ua/1652/1/166-154-159.pdf>

10. Майданик О.В. Змістовий аспект поняття «громадянська компетентність» вчителя початкової школи. *Журнал Науковий огляд*. 2016. №7 (28). С.1-13

<https://naukajournal.org/index.php/naukajournal/article/view/919/1059>

11. Михайліченко М.В. Громадянська компетентність як складова університетської освіти. Компетентнісно орієнтована парадигма підготовки майбутнього філолога: монографія / за ред. проф. Малихіна. Київ: ТОВ «НВО Інтерсервіс», 2016. С. 363-410.

https://www.researchgate.net/profile/Olexandr_Malykhin/publication/321028254_KOMPETENTNISNO_ORIENTOVARNA_PARADIGMA_PIDGOTOVKI_MAJBUTNOGO_FILOLOGA_MONOGRAFIA_CASTINA_1/links/5a09856f4585157013a793e5/KOMPETENTNISNO-ORIENTOVARNA-PARADIGMA-PIDGOTOVKI-MAJBUTNOGO-FILOLOGA-MONOGRAFIA-CASTINA-1.pdf#page=362

12. Михайліченко М.В. Проблема визначення умов формування громадянської компетентності майбутніх учителів предметів гуманітарного циклу. *Вісник Черкаського університету. Серія Педагогічні науки*. Черкаси, 2008. Вип. 132. С. 102-110. <http://eprints.cdu.edu.ua/1343/1/132-102-110.pdf>

13. Шевчук Т. Є. Громадянська компетентність як елемент формування особистості майбутніх фахівців. *Молодий вчений*. 2018. No 4.1(56.1). С.85–88.

Тесленко С.О.

Миколаївський національний університет імені В.О. Сухомлинського

[DOI: 10.24412/2520-6990-2023-29188-91-93](https://doi.org/10.24412/2520-6990-2023-29188-91-93)**МОРАЛЬНА АКТИВНІСТЬ СТУДЕНТІВ СПЕЦІАЛЬНОСТІ 012 ДОШКІЛЬНА ОСВІТИ ПІД ЧАС ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ**

Teslenko S.O.

V.O. Sukhomlynskyi National University of Mykolaiv

MORAL ACTIVITY OF STUDENTS OF SPECIALTY 012 PRESCHOOL EDUCATION DURING PROFESSIONAL TRAINING OF FUTURE SPECIALISTS**Анотація**

Педагогічна діяльність є особливою формою соціальної взаємодії, в якій педагог, спираючись у виборі педагогічних методів і прийомів на певні моральні норми і правила, що регламентують професію, слугує прикладом для дитини. Головними характеристиками випускника закладу вищої освіти є його мобільність і компетентність. Акценти при підготовці майбутнього фахівця переносяться на формування професійної культури, культурних цінностей. Ефективність підготовки вихователя нового покоління залежить від моральної активності самого студента. У статті обґрунтовано важливість підготовки майбутніх фахівців дошкільної освіти як носіїв культурних цінностей, формування педагога, який своїм прикладом, переконаннями здаєн забезпечити розвиток особистості дитини дошкільного віку.

Abstract

Pedagogical activity is a special form of social interaction in which the teacher, basing the choice of pedagogical methods and techniques on certain moral norms and rules governing the profession, serves as an example for the student. The main characteristics of a graduate of a higher educational institution are his mobility and competence. Emphasis in the preparation of the future specialist is transferred to the formation of professional culture and cultural values. The effectiveness of training a new generation educator depends on the moral activity of the student himself. The article substantiates the importance of training future specialists in preschool education as carriers of cultural values, the formation of a teacher who, by his example and convictions, is able to ensure the development of the personality of a preschool child.

Ключові слова: активність особистості, цінності, моральна активність, ціннісні орієнтації
Key words: personality activity, values, moral activity, value orientations

Формуванні моральних критеріїв педагогічної професії, орієнтирів рефлексивної свідомості і поведінки вихователя залишаються важливим напрямком у підготовці майбутнього фахівця дошкільної освіти.

У процесі оволодіння професійною діяльністю формуються професійно важливі якості фахівця, які і будуть визначати його професійну успішність.

Суспільство сьогодні потребує активного, творчого фахівця своєї справи, здатного знайти своє місце в житті, самовизначитися та реалізувати себе. Головним напрямом виховання майбутніх вихователів повинно стати засвоєння певних цінностей та розвиток ціннісного ставлення до соціального, природного оточення та самої себе. Саме тому, у підготовці вихователя закладу дошкільної освіти важливу увагу приділяємо створенню умов для прояву моральної активності студентів спеціальності 012 Дошкільна освіта.

У термінологічних словниках активність особистості трактується як активне ставлення людини до світу, спроможність здійснювати суспільно важливі перетворення матеріального і духовного середовища на основі освоєння суспільно-історичного досвіду людства[4].

Активність особистості виявляється в активній життєвій позиції людини, що виражається в її прин-

циповості, послідовності обстоювання своїх поглядів, єдності слова і діла. В активності особистості втілюються властиві людині моральні цінності, які визначають характер її поведінки[4].

У педагогічній діяльності визначальними мають бути загальнолюдські цінності: добро, справедливість, норми моралі[3, с.992]. Від того, які моральні ціннісні орієнтації сформовані у майбутнього вихователя залежить успішне майбутнє дитини. І. Бех стверджує, що вчинки людини синтезують розрізнені спочатку особистісні цінності в чітку систему, приводять до цілісної особистості. Від того, наскільки змістовно багата і різноманітна ціннісна система особистості, залежить не лише міра її участі в суспільних справах, а й те, з чим вона має справу, наскільки її різновиди суспільно значущі. Кожна мета, яку ставить перед собою людина, і відповідна поведінка, перш ніж реалізуватися, співвідносяться з системою її особистісних цінностей, виважаються на їх терезах. У результаті цього і стає можливою ціннісно збагачена відповідь суб'єкта на власні запитання, наприклад, стосовно того, як він ставиться до іншої людини, ким вона для нього є, які моральні дії він може на неї спрямувати, а від яких яких утриматись [1, с.31]. Погоджуємось із думкою І. Беха, що в результаті вправління людини у моральних учинках, у неї формується відповідна

особистісно-духовна система як процес конкретизації згаданої вихідної, системоутворювальної цінності [1, с.33].

В. Сухомлинський стверджував «вихованець – дзеркало вихователя» [5, с.350]. Саме тому, важливо сформувати у майбутнього вихователя розвинену ціннісну систему, щоб педагог став для вихованця дієвим носієм моральних норм. Укорінюючись у структурі самосвідомості, ціннісна система є її необхідним настановленням – морально значущим і відповідально активним. Вона – єдина соціокультурна основа перетворення внутрішніх можливостей особистості на дійсність, здійснюваних неувчинків і духовно-моральної поведінки загалом [1, с.32].

Підготовку майбутнього фахівця необхідно здійснювати так, щоб спонуканнями для дій виступали не інструкції та заохочення, а сформовані внутрішні мотиви. Важливо створювати умови, в яких буде проявлятися не піддаштування студента під ситуацію, а виявлення моральної активності, ініціативи для здійснення моральних вчинків, прояву найкращих загальнолюдських цінностей. У педагогічному словнику потлумачено інтегральну характеристику активної особистості – це активна життєва позиція людини, яка виявляється в її принциповості, послідовному відстоюванні своїх поглядів, ініціативності, діловитості, психологічній настроєності на діяльність [5, с.21]. І. Бех стверджує, що розвиненою особистістю може вважатися та, яка досягла найвищого рівня освоєння навколишнього світу [1, с.33].

Можливість активності залежить від рівня громадянської свободи людини, наявності в суспільстві правових гарантій для ініціативи і самодіяльності. У психології активність особистості, обумовлена внутрішнім заохоченням людини [4].

З огляду на зазначене, спонукання майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти до прояву моральної активності є важливою умовою для формування майбутнього фахівця, який усвідомлює важливість своєї професії, поглядів, вчинків та їх вплив на вихованця.

Вихователь повинен бути здатним розуміти стан іншої людини, вміти розуміти потреби та індивідуальні особливості дітей. На думку І. Беха, для того, щоб процес розуміння вихователем дітей був загалом результативним, він мусить опанувати такими якостями: здатність сприймати та психологічно адекватно інтерпретувати поведінку дитини в кожний момент спілкування, фіксувати зміни в почуттях і вчинках, визначати причини цих змін; сформованість широкого спектру оцінних критеріїв, які давали б йому можливість порівнювати характер змін, що відбуваються у вербальній і невербальній поведінці вихованців, і вчасно робити правильні висновки; уміння усвідомлювати і правильно реагувати на те, як сприймають і психологічно інтерпретують його образ і поведінку вихованця; глибокими знаннями про типові помилки на зразок «стереотипізації», «нав'язування суб'єктивного бачення, яких припускають педагоги [1, с.45]. Погоджуємось з думкою І. Беха про те, що виховний процес не обмежується тільки системою впливів

педагога - що безпосередньо спрямований на досягнення певних моральних розвивальних цілей стосовно кожної дитини, а і в необхідності надавати кваліфіковану допомогу вихованцеві з тим, щоб він сам зміг упоратися із своїми проблемами [1, с.53].

У закладі вищої освіти важливо створити умови для організації освітнього процесу на засадах партнерства для створення сприятливих умов формування ціннісних орієнтацій та прояву моральної активності усіх учасників освітнього процесу.

Вважаємо, що створення умов для прояву моральної активності майбутніх фахівців дошкільної освіти сприяє формуванню у майбутнього вихователя навичок професійного спілкування і поведінки, наявності сформованих моральних цінностей.

Організація виховної роботи в єдності з навчальним процесом підвищує рівень прояву моральної активності майбутніх вихователів, створює умови для саморозвитку й усвідомлення важливості своєї майбутньої професії.

Формування моральної активності студентів спеціальності 012 Дошкільна освіта здійснюються під час практичних занять, акцій, гурткової роботи, бесід, ділових ігор, кураторських годин. Отже, в аспекті дослідження вважаємо, що для створення умов для прояву моральної активності студента необхідно занурити майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти в організований освітній процес, що ґрунтується на використанні змодельованих педагогічних ситуацій. Створення таких ситуацій та їх розв'язання сприятиме формуванню необхідних фахових компетентностей, розвитку важливих для здійснення професійної діяльності особистісних якостей.

Наведемо приклади такої роботи. Під час проведеної кураторської години куратор звернув увагу студентів, що в групі є студентка, яка опинилась у складній життєвій ситуації у зв'язку із хворобою. Куратор навмисне не акцентував увагу студентів на проблемі, очікуючи реакцію групи. Усі були зайняті власними проблемами та не проявили ініціативи. Після заходу одна із студенток зателефонувала та запропонувала допомогу. Разом із куратором було записане відеопривітання від групи, яке надрукували у вигляді кюар коду на листівці у формі сердечка та відправили дівчинці разом із смаколикami. Через деякий час в груповий чат студентка написала проникливі слова подяки групі за підтримку. На наступній кураторській годині студенти самі розпочали розмову щодо підтримки одногрупниці. Створена ситуація об'єднала студентів, спонукала до більш уважного ставлення один до одного, показала важливості підтримки та доброзичливого ставлення один до одного. Під час вивчення дисципліни «Інформаційні технології в ЗДО» практичного заняття з теми «Використання мультимедійних технологій у створенні ігор для дітей» викладач запропонував створити п'ять комп'ютерних ігор для того, щоб сворити банк даних на допомогу вихователям закладів дошкільної освіти у роботі з дітьми. Усі студенти якісно виконали завдання, окрім однієї студентки. На запитання викладача, чому вона не зробила завдання студентка

пояснила, що її ноутбук та будівля була знищено після влучення уламків ракети. На наступному занятті під час виконання практичного завдання у студентки виявилась найкраща робота. Це був результат спільної роботи всієї групи, яка проявила ініціативу у підтримки однієї студентки.

Для формування у студентів моральних цінностей було проведено виховні години «Людяність у Вашому розумінні»; «Які моральні норми виявляються у рисах вільної людини», «Сутність моралі», «Виховання – мистецтво пізнання людини».

У забезпеченні якісної фахової підготовки майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти та у створенні умов для прояву моральної активності особливо помітний внесок належить заняттям з використанням інтерактивних технологій навчання, які ґрунтуються на взаємодії усіх учасників освітнього процесу.

Наведемо приклади такої роботи. Інтерактивними методами та прийомами виступили інтерв'ю: «Моральні цінності сучасного педагога», «Ідеальний портрет сучасного вихователя»; диспути: «Яка вона – моральна особистість»; дебати: «Що таке самопожертва»; «Незакінчені речення»: «Вихователь повинен проявляти моральну активність, тому що»; ділові ігри: «Я – вихователь. Я – людина»; «Наведіть приклади зі свого життя», під час яких вони висловлювали власні пропозиції і намагалися самостійно доводити їх справедливості, що сприяло засвоєнню нових знань.

Важливо, щоб під час заняття була створена доброзичлива атмосфера, яка стимулювала майбутніх вихователів до комунікативної взаємодії, прояву активності та ініціативності, бажання висловити свою позицію та думки.

Однією із ефективних форм роботи зі студентами виступили участь студентів у благодійних акціях та у волонтерській діяльності.

Так, студенти долучилися й до ініціативи плетіння маскувальних сіток на потреби захисників України. «ПЛЕТЕМО ПЕРЕМОГУ РАЗОМ!» та виготовлення окопних свічок «ЗАПАЛИ ВОГОНЬ ПЕРЕМОГИ». Незважаючи на дистанційне навчання, студенти проявляли свою активність, шукали шляхи долучення до акції: відправляли виготовлені свічки, допомагали з матеріалами, безпосередньо долучалися до акцій в університеті або шукали можливість долучитися до плетіння сіток там, де вони проживали. Кожна група долучилась до акцій та виявила свою активну громадську активність.

У нелегкий для держави час викладачі та студенти різноманітними способами сприяють соціальній підтримці українців, які постраждали внаслідок воєнних дій. Участь у флешмобі на підтримку мешканців окупованих територій «ЄДИНЕ СЕРЦЕ УКРАЇНИ». Студенти спеціальностей 012

Дошкільна освіта та 013 Початкова освіта опікуються мешканцями Міського геріатричного будинку милосердя імені Святого Миколая підтримують та відвідують їх кожного свята та при будь-якій можливості. Здобувачі вищої освіти та викладачі кафедри початкової та дошкільної освіти підтримують Миколаївський зоопарк, Миколаївський Центр захисту тварин що постраждали від підриву Каховської ГЕС.

Важливим напрямком роботи є проведення студентами майстер-класів для всіх охочих: «ЛЯЛЬКА-ОБЕРІГ ДУШ» з метою виготовлення оберегів для наших захисників та майстер-клас «Янголи перемоги»; «Розписуємо писанку», «Грашка-власноруч». До Всесвітнього дня дитини було проведено флешмоб «Чарівна долонька» мета, якого подарувати дитині радість, викликати позитивні емоції. Слід зазначити, що студенти проявляли моральну активність, виявляли бажання, генерували ідеї та втілювали їх у життя. Особливо важливим напрямком професійного становлення майбутнього вихователя було залучення їх до роботи на освітній платформі з метою допомоги дітям дошкільного віку: підготовка до школи, розвиток творчих здібностей, навчання інформаційної грамотності та багато іншого. Участь в роботі дає можливість студенту проявити свої професійні якості, відпрацювати навички розуміння потреб та індивідуальних особливостей дітей, спілкування з дітьми.

Системна та цілеспрямована робота, яка проводиться зі студентами, дала можливість проявляти здобувачам дошкільної освіти ініціативність, можливість реалізувати свої знання під час професійної діяльності, а спеціально організований освітній процес створив умови для прояву моральної активності студентів

Список літератури:

1. Бех І. Д. Виховання особистості. Том 1.- Чернівці: Букрек, 2015 – 840 с.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2009. 1736 с.;
3. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України; гол. ред. В. Г. Кремень. К. : Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.
4. Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Желзняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. – К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2001. – Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-43539>
5. Педагогічний словник / Акад. пед. наук України, за заг. ред. Ярмаченко М. Д.. «Педагогічна думка». Київ-2001, С.514
6. Сухомлинський В. О. Методика виховання колективу / Вибр. твори: у 5 т. К. : Рад. школа, 1976. Т. 4. 687 с.

Colloquium-journal №29 (188), 2023

Część 1

(Warszawa, Polska)

ISSN 2520-6990

ISSN 2520-2480

Czasopismo jest zarejestrowany i wydany w Polsce. Czasopismo publikuje artykuły ze wszystkich dziedzin naukowych. Magazyn jest wydawany w języku angielskim, polskim i rosyjskim.

Częstotliwość: co tydzień

Wszystkie artykuły są recenzowane.

Bezpłatny dostęp do elektronicznej wersji magazynu.

Przesyłając artykuł do redakcji, autor potwierdza jego wyjątkowość i jest w pełni odpowiedzialny za wszelkie konsekwencje naruszenia praw autorskich.

Opinia redakcyjna może nie pokrywać się z opinią autorów materiałów.

Przed ponownym wydrukowaniem wymagany jest link do czasopisma.

Materiały są publikowane w oryginalnym wydaniu.

Czasopismo jest publikowane i indeksowane na portalu eLIBRARY.RU,

Umowa z RSCI nr 118-03 / 2017 z dnia 14.03.2017.

Redaktor naczelny - **Paweł Nowak, Ewa Kowalczyk**

«Colloquium-journal»

Wydawca «Interdruk» Poland, Warszawa

Annopol 4, 03-236

Format 60 × 90/8. Nakład 500 egzemplarzy.

E-mail: info@colloquium-journal.org

<http://www.colloquium-journal.org/>